

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER NASUHI BİLMEN TEFSİRİ'NDE
YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARA BAKIŞ

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Hazırlayan
Cemal ARBAÇ

ŞANLIURFA

2008

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI danışmanlığında, Cemal ARBAÇ'ın hazırladığı “Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri'nde Yahudi ve Hıristiyanlara Bakış” konulu bu çalışma 31./10/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Üye : Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR

Üye : Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Zuhul KARAHANKARA

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR	IIV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
A)ÖMER NASUHİ BİLMEN'İN HAYATI VE ESERLERİ.....	1
a) Hayatı.....	1
b)Eserleri.....	3
B)ÖMER NASUHİ BİLMEN TEFSİRİ'NİN GENEL TANITIMI.....	6
I. BÖLÜM	11
BİLMEN'E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ VE KAYNAKLARI	11
A. BİLMEN'E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ	11
1. Yahudi ve Hıristiyan Kelimelerinin İfade Ettiği Manalar.....	11
2. Yahudilik ve Hıristiyanlığın Tarihçesi	14
a. Yahudiliğin Tarihi Seyri.....	14
b. Hıristiyanlığın Tarihi Seyri	26
B. BİLMEN'E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN KAYNAKLARI.....	33
1. Bilmen'e Göre Tevrat	33
2. Bilmen'e Göre Zebur	35
3. Bilmen'e Göre İncil	36
4. Bilmen'e Göre İsrailoğullarına Gönderilen Kitaplarla Hüküm Vermek.....	37
5. Bilmen'e Göre Tevrat'ın Ahkâmında Nesih Var mıdır?	39
II. BÖLÜM.....	42
BİLMEN'İN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİREN VE ONLARI ELEŞTİREN AYETLERE DAİR YORUMLARI.....	42
A. YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN İDDİA VE İNANÇLARI İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI AYETLERİ TEFSİRİ	42
1. Yahudi ve Hıristiyanların İnanç ile ilgili Eleştirilen Yönleri	42
a. Allah'tan Başka İlahlar edinmeleri Konusunda Eleştirilen Yönleri	42
b. Peygamberimiz Hz.Muhammed (s.a.v.)'i İnkâr etmelerinden dolayı Eleştirilen Yönleri	46
c. Kitaba Karşı Tutumları Konusunda Eleştirilen Yönleri	47

d. Din Adamları Konusunda Eleştirilen Yönleri	49
e. Haram Yemeleri ve Haksız Davranışlarından Dolayı Eleştirilmeleri	50
f. Yahudi ve Hıristiyanlardan Hakkı Takip Edenlerin de Olması	52
2. Ahlaki Açından Müşterek Olarak Eleştirilen Yönleri	54
a. Ahitlerini Bozmaları ve Anlaşmaya Uymamaları	54
b. Şımarıklıkları	58
c. Hakkı Bâtıla Karıştırıp Gizlemeleri	61
3. Kitabı ve Dini Tahrifleri	62
a. Yahudilerin Kendilerine İndirilen Kitabı Tahrif Etmeleri	62
b. Tevrat'ta Hz. Peygamberle İlgili Yapılan Tahrif	63
c. Hıristiyanların Yapmış Oldukları Tahrifler	65
i) Teslis ve Kefaret Doktrinini	65
ii) İncillerde Hz. Peygamberle İlgili Beyanın Değiştirilmesi	67
iii) Ruhbanlık	68
d. İbadetlerinde Yaptıkları Tahrifler	69
4. Yahudi ve Hıristiyanların Birbirlerine Karşı Tutumlarını İfade Eden Âyetlerin Yorumu	70
B. YAHUDİLERLE İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI AYETLERİN TEFSİRİ	71
1. Yahudilerle İlgili Özel Nitelemelerinin Yer aldığı Ayetler	71
a. Alemlere Üstün Kılınmaları	71
b. Allah'ın Lânet ve Gazabına Uğramaları ve Kendilerine Aşağılık ve Yoksulluk Damgasının Vurulması	72
2. Yahudilerin İtikadi ve Amelî Konularda Tenkid Edilen Yönleri	75
a. Ahiret İnancı Konusunda Tenkid Edilen Yönleri	75
b. Melek İnancı Konusunda Tenkid Edilen Yönleri	76
c. Peygamberlere Karşı Tutumları Konusunda Tenkid Edilen Yönleri	77
d. Kitaplarıyla Amel Etmemeleri	78
e. Müslümanlara En Çok Düşman Olanların Yahudiler Olması	79
3. Ahlaki Açından Yahudilerin Tenkid Edilen Yönleri	80
a. Fesatlıkları	80
b. Nankörlükleri	81
c. Ayrıcalıklı olduklarını İddia Etmeleri	82

d. Kıskançlıkları	82
e. Yalancılıkları ve İftiraları	84
f. İnatçılıkları	85
g. Cimrilikleri	86
C. HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI AYETLERİN TEFSİRİ	87
1. Sapkınlıkları	87
2. Hıristiyanların Müslümanlara Muhabbeti	88
III. BÖLÜM.....	90
BİLMEN'İN "MÜSLÜMANLARIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA MÜNASEBETLERİNİ DÜZENLEYEN ÂYETLERE" BAKIŞI.....	91
A. EHL-İ KİTAB'A GENEL BAKIŞ VE ONLARLA MÜCADELE	91
B. EHL-İ KİTAB'LA GENEL DOSTLUK MÜNASEBETLERİ.....	93
C. EHL-İ KİTAB'LA EVLENME.....	96
D. EHL-İ KİTAB'IN YEMEKLERİNDEN YEMEK İÇMEK.....	98
E. NÜZÛL-İSA MESELESİ.....	98
SONUÇ	101
BİBLİYOGRAFYA	103
OZET.....	105
SUMMARY.....	106

KISALTMALAR

a.s	:	Aleyhisselam
A.Ü.İ.F	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.(ibn)	:	Oğlu
Bkz.	:	Bakınız
Bas	:	Baskı
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
D.İ.A.	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:	Hicri
H.z.	:	Hazreti
İ.Ö.	:	İsa'dan Önce
M.	:	Miladi
Md.	:	Maddesi
M.E. B	:	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	:	Milattan Önce
sad.	:	Sadeleştiren
s.	:	Sayfa
s.a.v	:	Sallallahu Aleyhi Vesellem
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
v.b	:	Ve benzeri
yay.	:	Yayımları
yy.	:	Yüz yıl

ÖNSÖZ

Allah, tarihin hiçbir devrinde insanları başıboş bırakmamış, onları hidayete ulaştırmak için rehber olarak peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerin getirmiş oldukları temel ilke kuşkusuz Allah'ın bir ve tek olduğu anlamına gelen tevhid inancı olmuştur. Ancak kimi zaman Allah'ın peygamberler vasıtasıyla göndermiş olduğu bu dinler, kâfir tiynetli insanlar tarafından ya tebdil ya tağyir edilmeye çalışılmıştır. Allah Teâlâ “ *Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.*”¹ diyerek Kur'an'da bozulmanın olmayacağını teminatını vermiştir. Bundan sonrası ise Kur'an'ı anlamak ve yaşayıp yaşatmaktan geçer. Kur'an'ı anlamak kendisine Müslümanım diyen bir insan için eşi bulunmaz bir zevk ve kıvançtır. İyi bir Kur'an anlayışına sahip olmak ise; başta son Peygamber olan Peygamberimiz Hz.Muhammed(s.a.v.)'in hayatını bilmek ile onun gittiği yol olan sünnetini yaşamak ve yaşatmaktan geçer. Sonra, onun yolunda yürüyen sahabe ve ona varis olan âlimlerin izinde gitmektir. Biz, bu insanlar kadar Kur'an'ı anlamazsak da okyanustan bir damla nasibi olan kimse gibi nasibimizi unutmamalıyız. Çünkü bizi bekleyen sonsuz bir hayat vardır. Ancak bu sonsuz hayatın mezarı dünya hayatıdır. Kur'an'ı anlayıp hayatımıza aksettirebilmemiz de bizden önceki âlimlerin Kur'an'ın muhtevası hakkında ne gibi yorumlarda bulduklarını bilmekten geçer. Yüce Kur'an'ın ihtiva ettiği konulardan birisi de bizden önce kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hıristiyan din mensuplarıdır. Çağımızda iletişimin güçlenmesiyle birlikte küreselleşme artmış bunun neticesinde de toplumlar arası ve dinler arası diyalog çalışmaları başlamıştır. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için de toplumların dinî ve sosyal arka planının bilinmesi gerekmektedir. Kur'an, geçmiş toplumların dinî ve sosyal durumlarından bizi haberdar etmektedir. Kur'an'ın anlattığı bu din mensuplarıyla ilgili ifadelerini doğru anlayabilmek bunlara dair tarihsel arka planı iyi tahlil edebilmek; itikat, amel ve ahlak bakımlarından tavırlarını her açıdan görebilmek bizim için önem arz etmektedir. Bu bakımdan Ömer Nasuhi Bilmen'in “*Kur'an-ı Kerim'in Meal-i Âlisi ve Tefsiri*” adlı eserinde Yahudi ve Hıristiyanları incelemeye karar verdik.

Araştırmayı yaparken Bilmen'in tefsirini okuyup konuyla ilgili âyetleri tespit ettik. Ayetlerin meâlleri için Ömer Nasuhi Bilmen'in verdiği Kur'an âyetlerinin meâllerini, yapmış olduğu tefsir ile uyumlu olacağını düşündüğümüzden kullandık. Bununla birlikte *T.D.V Kur'an-ı Kerim Meâli'ne* de başvurduk. Önceki müfessirlerin Yahudi ve Hıristiyanlara dair

¹ Hicr,15/9

ayetler hakkındaki görüşlerine de yer verdiğimiz bu çalışmada Ömer Nasuhi Bilmen'in "Kur'an-ı Kerim'in Meâl-i Âlisi ve Tefsiri" adlı orjinal tefsirini esas aldık. Burada Bilmen'in yapmış olduğu izahlar üzerinde değerlendirmelerde bulunduk ve gerektiğinde farklı görüşlere yer verdik. Konuların okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için Eski ve Yeni Ahit'i içinde barındıran *Kitab-ı Mukaddes*'ten de konuyla ilgili alıntılar yaptık.

Çalışmamızda bir giriş ile üç bölüm bulunmaktadır. Giriş kısmında Bilmen'in hayatı, eserleri ve tefsirinin genel tanıtımı yapılmaktadır. Birinci bölümde Bilmen'in Yahudi ve Hıristiyan tarihini ve kaynaklarını konu edinen âyetlere dair yorumlarını ele alıp inceledik. İkinci bölümde Yahudi ve Hıristiyanların müşterek ve özel olmak üzere inanç, pratik ve ahlâk ile ilgili eleştirilen yönlerini inceleyerek ortaya koymaya çalıştık. Bu bölüm onların düşünceleri, davranışları ve karakterleri hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü bölümde ise Bilmen'in Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkilerini düzenleyen âyetlere bakışını inceledik.

Nihayetinde tez konumun seçilmesinde ve çalışmalarım esnasında bana karşı desteğini esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Abdurahman ELMALI'ya teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Ayrıca bu tezin değerlendirilmesinde değerli zamanlarını harcayan Doç.Dr. Hikmet AKDEMİR'e ve Doç.Dr. Murat AKGÜNDÜZ'e teşekkür ederim.

Cemal ARBAÇ

Şanlıurfa- 2008

GİRİŞ

A.ÖMER NASUHI BİLMEN'İN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı

Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Diyanet İşleri Başkanı, Ömer Nasuhi Bilmen 1883'te (Hicrî rebûlevvel 1300, Rumî 1299) Erzurum'un Salasar köyünde doğdu. Babası Hacı Ahmed Efendi, annesi Muhîbe Hanım'dır. Küçük yaşta babasının vefat etmesi üzerine, Erzurum Ahmediyye Medresesi müderrisi ve nakibü'l eşraf kaymakamı olan amcası Abdürrezzak İlmî Efendi'nin himayesinde yetişti. Amcasından ve Erzurum müftüsü Narmanlı Hüseyin Efendi'den ders okudu. İki hocası da yakın aralıklarla ölünce İstanbul'a gitti (1908) ve Fatih dersîamlarından Tokatlı Şâkir Efendi'nin derslerine devam edip icâzet aldı (1909). Ayrıca Ders Vekâleti'nce açılan imtihanı kazanarak dersîamlık şehâdetnâmesi aldı.(1912) Bu arada okumakta olduğu Medresetü'l Kudât'ı bitirdi (1913). Arapça ve Farçayı çok iyi bilen, Türkçe ile birlikte üç dilde şiir yazabilen Ömer Nasuhi Bilmen bir ara Fransızca'ya da merak sarmış ve bu dili de tercüme yapacak kadar öğrenmişti. Eylül 1912'de Beyezid dersîamı olarak çalışmaya başladı. 1913'te Fetvâhâne-i Âlî Müsevvid Mülâzımlığı'na tayin edildi. Bir yıl sonra baş mülâzımlığa terfi edip Ağustos 1915'te Hey'et-i Te'lifîye üyesi oldu. 18 Mayıs 1916'da Dârü'l-hilâfe Medresesi Kısım-ı Âlî Fıkıh Müderrisliği'ne, Nisan 1917'de Mahkeme-i Temyîz Şer'îyye Dairesi Terekeye Müteallik İ'lâmat telhis mümevizliğine atanmışsa da Mayıs 1920'de tekrar Hey'et-i Te'lifîyye üyeliğine getirildi. 1922 yılında Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye üyeliğine atandı ve aynı yıl bu dairenin kaldırılması üzerine dersîamlığa devam etti. 1923'te Sahn Medresesi kelâm müderrisi oldu; fakat bu medrese de bir yıl sonra kapatıldı. 14 Şubat 1926'da İstanbul Müftülüğü Müsevvidliği'ne, 16 Haziran 1943'te İstanbul Müftülüğü'ne getirildi. 30 Haziran 1960 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na tayin edildi ve henüz bir yılını doldurmadan 6 Nisan 1961'de emekliye ayrıldı.

Uzun memuriyet hayatı boyunca öğretmenlik hizmetinde bulunan Ömer Nasuhi Bilmen, Dârüşşafaka Lisesi'nde yirmi yıla yakın bir süre ahlâk ve yurttaşlık

dersleri okuttu. İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Usûl-i fıkıh ve Kelâm dersleri verdi. Hayatının sonuna kadar ilmî çalışmalarını sürdürdü ve sekiz ciltlik tefsirini emekli olduktan sonra hicri 1 Muharrem 1381 (M. 1963) yılında başlayıp 27 zilhicce 1384 (M.1966) yılları arasında üç yıl gibi kısa sürede yazdı. 12 Ekim 1971'de İstanbul'da vefat eden Ömer Nasuhi Bilmen Edirnekapı Sakızağacı Şehitliğine defnedildi.

Ömer Nasuhi Bilmen İstanbul Müftülüğü'ne tayin edildiği tarihten itibaren vefat edinceye kadar, gerek ilmi gerek ahlâkî otoritesi, gerekse samimi dindarlığı ve tevazuu ile dinî konularda Türkiye'de Müslüman halkın başlıca güven kaynağı olmuştur. İnançta, ibadet ve ahlâkta Ehl-i Sünnet Mezhebini şahsında tam bir liyakatla temsil ettiği için herkesin saygı ve sevgisini kazanmıştı. Şüphesiz, bunda yaşadığı sürece aktif politikanın dışında kalmasının da önemli rolü vardır. Aslında Diyanet İşleri Başkanlığından on ay gibi çok kısa bir süre içinde ayrılmasının gerçek sebebi, o günkü yönetimin Türkçe ezan ve benzeri konularda Ömer Nasuhi Bilmen'i kendi politik amaçlarına alet etmeye kalkışmasıdır. Zira Bilmen de selefleri gibi dinî meseleler söz konusu olunca asla taviz vermeyen bir yapıya sahipti. Nitekim 1960'lı yıllarda dinde reform imajını Türkiye'nin gündeminde tutmak için büyük çaba gösteren çevrelere karşı “*Bozulmayan bir dinde reform olur mu?*” diyor ve İslam'ın ortaya koyduğu iman, ahlâk ve hukuk ilkelerinin orijinalliğini, evrenselliğini kendinden beklenen liyakat ve cesaretle savunuyordu. Beş yıl süreyle bulunduğu Hey'et-i Te'lifiye üyeliği Ömer Nasuhi Bilmen'e tam bir hukuk formasyonu kazandırmıştır. Burada derleyip tanzim ettiği malzemeyi *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* adlı eserinde değerlendirdi. Bu kitap yayımlandığı zaman akademik çevrelerde büyük bir yankı uyandırmıştı. Onun Türkiye çapında tanınmasını sağlayan diğer bir önemli eseri de *Büyük İslâm İlmihali*'dir. Ömer Nasuhi Bilmen, eski dersiâmlardan Cumhuriyet döneminde telifle meşgul olan birkaç âlimden biridir. Kendisi Erzurum ağzı ile konuştuğu halde eserlerinde kullandığı üslûp, ağdalı fakat mükemmel denecek kadar sağlamdır. Gençlik döneminde yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerinde de duygu, düşünce ve ölçü açısından oldukça başarılıdır.²

²Rahmi Yaran, “Bilmen, Ömer Nasuhi”, md. DİA, VI, 162, İstanbul, 1992.

2. Eserleri

Ömer Nasuhi Bilmen, hayatının büyük bir kısmını telifle geçirmiş, geniş bir yelpazede ve çok farklı alanlarda eser vermiş, üretken bir yazardır. Eserleri tefsir, ilmihal, hukuk, kelam, tarih, edebiyat, ahlâk, akaid gibi dini ve sosyal ilimlerin çeşitli alanlarını kapsamaktadır.

Müellifin bilinen en önemli eseri, üzerinde araştırma yaptığımız 8 cilt 4121 sayfadan müteşekkil Kur'an-ı Kerim'in baştan sona tefsiri olan “*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri (I-VIII, İstanbul, 1963-1966)*” adlı eseridir.³

Onun tefsir ilmine katkılarından biri de *Büyük Tefsir Tarihi* (I-II, Ankara, 1955-1961) adlı iki kısımdan oluşan eseridir. Bu eserin birinci kısmında (I, 9-176) Tefsir usûlüne, ikinci kısmı ise tefsir tarihine ayrılmıştır. Tefsir usûlü kitaplarında esas konuları teşkil eden bahisleri müellifimiz pek kısa geçmektedir. Esbâb-ı Nüzûl yarım sayfalık bir yer tutmakta [s.117], İ'râbü'l-Kur'an yarım sayfa [s.119], mübhemât yarım sayfa [s.120], muhkem-müteşabih bir sayfadan az [s.121], âyetler arası tenasüb yarım sayfa [s.122]. Buna mukabil "Müfessirlerin muhtaç oldukları ilimler" bahsi on yedi sayfa [s.123-140]. Keza bu bahsi teyid eden "Müfessirlerin âdâb ve şerâiti" bahsi de oldukça uzundur [s.143-153]. Müellif, buradan müfessirin doğru bir itikad, güzel maksad, diğer tefsirlerden farklı orijinal taraf, aklî ve naklî ilimlerle mücehhez olma, Kur'an'a ve tefsirlerine vukuf, hadisleri bilme, Arap dil ve edebiyatının inceliklerine vakıf olma şartlarını arar. İkinci kısım olan Tefsir tarihinde ise, Müellifimiz önce, Tefsir tarihi ilmini, genel tarih çerçevesine yerleştirir [s.6-7]. Tefsir tarihi, beşeriyet tarihinde en büyük inkılâbı gerçekleştiren Kur'an'ın özelliklerini inceleyen Tefsir ilmini, bu ilim dalında eser verenleri ve onların eserlerini tanıtmaya gayesine yöneldiğinden önemli bir eserdir. Ömer Nasuhi Bilmen, bu eserde, önce mümtaz tabaka diye adlandırdığı ashâbı ele alır. Daha sonra, vefat tarihlerine göre on tabakaya ayırdığı müfessirler hakkında bilgi vermektedir. İkinci cildin sonunda 663 tefsir kitabıyla bunların müelliflerini ihtiva eden alfabetik bir liste vardır. Bunu kırk altı tefsire ait ek bir liste takip etmekte, daha sonra da Kur'an-ı Kerim'le ilgili çeşitli ilimlere dair 489 kitabı ve

³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, Sentez Yayınları, İstanbul.

bunların müelliflerini kapsayan bir liste yer almaktadır. Eserin çeşitli baskıları yapılmıştır.

Kur'an Tefsiriyle ilgili diğer eserleri şunlardır: *Kur'an-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler* (İstanbul 1947), *Sûre-i Fethin Türkçe Tefsiri*, *İ'tilâ-yı İslâm ile İstanbul Tarihçesi* (İstanbul 1953,1972). *Hadis ile ilgili eseri*, 500 hadisin tercüme ve izahını ihtiva eden *Hikmet Goncaları*'dır. (İstanbul 1963)

Bilmen'in *Muvazzah İlm-i Kelâm* (İstanbul 1955) adlı eseri geniş bir girişle altı bölüm ve sonuç kısmından oluşur. Yeni ilm-i kelâm çıғırında yazılmış olan bu eserde başlıca itikadî ve kelâmi konular yanında İslâm inançlarına ters düşen bazı modern felsefi akımlar da tenkit edilmiştir. Onun kelim ile ilgili diğer bir eseri *Mülehhas İlm-i Tevhid Akaid-i İslamiye* 'dir (İstanbul 1962-1973).

Diğer eserlerinden biri Latin harflerinin kabulünden sonra Türkiye'de İslâm hukuku alanında kaleme alınmış ilk ve en muhtevalı eser olan ve o dönemde akademik çevrelerde büyük yankı uyandıran 6 cilt olarak 1949 ile 1952 yıllarında kaleme aldığı "*Hukuk-ı İslamiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*"dur. Bu eser, mezhepler arası mukayeseli sistematik bir İslâm hukuku kitabı olup ilk olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından basılan eserin (I-VI, İstanbul, 1949-1952) daha sonra sekiz cilt halinde birçok baskısı yapılmıştır.⁴

Onun Türkiye çapında tanınan en önemli eserlerinden biri de *Büyük İslam İlmihali*'dir. Bu eser, Akaid hakkında özet bilgilerle başlar. İtikat, taharet, namaz, oruç, zekât, hac, kurban ve av, kerahet ve istihsan, islâm ahlâkı, peygamberlerin siyeri gibi on ayrı fasikül halinde neşredilmiştir. (İstanbul1947-1948) kitap daha sonra tek cilt olarak birçok defa basılmıştır. Şimdiye kadar 2,5 milyonun üstünde basılarak erişilmesi güç bir rekor kırmıştır. Türkiye'de uzun yıllar ihmal edilen halkın dini bilgilerle ilgili ihtiyacının giderilmesinde önemli bir boşluğu doldurmuştur.⁵

⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.902. Hukuk Fakültesi, No.90, Nazir Akbasan, Matbaası, İstanbul, 1952. *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları,3.Baskı c.1s.395,Ankara 2004, *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Bilmen, Ömer Nasuhi maddesi, c.6,s.162,İstanbul,1992.

⁵ *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Bilmen, Ömer Nasuhi maddesi, c.6,s.162,İstanbul,1992, *Büyük İslâm İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, sad. Yavuz, Ali Fikri, İstanbul,1990.

Dinî Bilgiler (Ankara 1959) adlı esri Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çeşitli görevler için yapılan imtihanlara girecek kimseler için sorulu cevaplı olarak hazırlanmış bir eser olup tefsir, hadis, kelâm, usûl-i fıkıh, vakıf, ferâiz ve siyer konularını ele almaktadır. Eserin daha sonra da birçok baskısı yapılmıştır. Onun İslam Ahlakını konu edinen *Yüksek İslâm Ahlâkı* (İstanbul 1949,1964) adlı eseri de vardır.

Beyânülhak, *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşâd* mecmualarında çeşitli makaleleri yayımlanan Ömer Nasuhi Bilmen'in ayrıca gençlik yıllarında Farsça olarak yazıp Türkçeye çevirdiği *Nüzhetü'l-ervâh* (İstanbul 1968) adlı bir divançesiyle 1322'de (1904) yazdığı *İki Şükûfe-i Taaşşuk* adlı bir romanı da vardır.⁶

⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.902. Hukuk Fakültesi, No.90, Nazir Akbasan, Matbaası, İstanbul, BİLMEN, Ömer Nasuhi maddesi, c.6,s.162,İstanbul,1992, Yıldırım, Suat, Ömer Nasuhi Bilmen Büyük Tefsir Tarihi Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme, Yeni Ümit Dergisi,2000. sayı 50.

B. ÖMER NASUHİ BİLMEN TEFSİRİ'NİN GENEL TANITIMI

Ömer Nasuhi Bilmen, 8 cilt 4121 sayfadan oluşan *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* ile tanınan Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş, Cumhuriyet Döneminde de din hizmetlerinde bulunmuş İslam âlimlerimizden biridir. (1883–1971) Eserlerini tefsir, ilmihal, hukuk, kelam, tarih, edebiyat, ahlâk, akaid gibi dini ve sosyal ilimlerin çeşitli alanlarında vermiş olan Ömer Nasuhi Bilmen, eserlerinde Türkçe kelimelere geniş yer vermiş olmakla birlikte Arapça, Farsça gibi İslam kültürüne ait kelime ve tamlamalara oldukça yer vererek kendisine ait bir üslup oluşturmuştur.

Bilmen, tefsirinin başına, gerçekten çok değerli bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddime, Kur'an'ın bütün insanıyet âlemini hidayet içersinde bırakacak lafzıyla ve manasıyla semavî bir kitap olduğunu, Kur'an-ı Kerim'in beyanatı ammeye müteveccih ise de bunları layıkıyla ilmi bir dairede güzelce anlayıp kavramaya herkesin muktedir olamayacağını, böyle bir kudrete ve meziyete haiz olabilmek için senelerce dini ilimlerle uğraşarak maharet ve imtiyaz kazanmak gerektiğini, Kur'an'ın belağat mucizesi olduğunu, onun yüksek manalarını, bütün hikmetlerini ve işaretlerini başka lisanlar ile tamamen ifade etmenin hakkıyla mümkün olmadığını ifade eder. Mütevazı bir tavır takınarak kendisinin tefsir ve tercüme yazacak bir iktidara malik olmadığını dillendirdikten sonra, “Bir hayli din kardeşlerimizin arzularına binaen Kur'an-ı azimin meâli âlisine ve muhtasarca izahına dair bu eseri, birçok muktedir âlimlerimizin tefsirlerinden istifade etmek üzere yazmaya cüret eyledim” demektedir. Müfessirimiz, Kur'an'la ilgili bazı terimleri izah etmiş; Kur'an tercümelerini iki kısma ayırmıştır: Birinci kısma, Tercüme-i Harfiye ismini vermiş olup; bunun Kur'an-ı Mübin'i olduğu gibi aynen ve harfiyen tercüme etmek olduğunu söyler. Her lisanın kendine mahsus incelikleri, nükteleri, işaretleri bulunmasından dolayı insanların eserleri bile başka lisanlara tercüme edilince içinde bulundurduğu aynı mananın tamamı elde edilemez. Bu bağlamda binlerce hakikatleri, işaretleri, mecâzları ve nükteleri ihtiva eden Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın aynen tercümesinin kabil olamayacağını, bu tercümeyle Kur'an Hükümü verilemeyeceğini, muharriri için de manevi mesuliyeti calip olacağını söyler. İkinci

kısım tercümeye de Tercüme-i Tefsiriye namı verildiğini, bunun, selâhiyetli olan zatların bu kabil tercümeleri vücade getirmelerinin caiz olduğunu, öteden beri tahrir ve telif edildiğini, bu tercümelerde Kur'an'ın hükümlerini ve hakikatlerini mümkün mertebe anlatabilmek için bir kısım tafsilat vermek, şerh ve izah kabilinden bazı beyanatta bulunmak mecburiyeti bulunduğundan, artık bu tercüme ve tefsirlerin Kur'an'ı Kerim'in aynısına denk olmadığını, bundan dolayı da bu tercüme ile namaz gibi ibadetleri ifa etmenin meşru görülemeyeceğini; ancak okunmasında istifade edileceğinden sevaba vesile olacağını anlatır.⁷ Ayrıca tefsir ve tevil arasında farkların bulunduğunu, tevilin de iki kısma ayrıldığını ifade eder. “Birinci kısım, müphem bir lafzı haklı bir sebebe dayandırarak, bir sebep ve delille ilişkilendirip mühkem hükümlere ters düşmeyen bir manaya hamletmektir ki bu tevil-i sahihtir. İkincisi tevil-i fasittir ki: Bir lâfzı hiç ihtimali olmayan bir manaya hamletmektir veya ihtimali olan manalar içinde racihi varken mecruh olan manaya hamletmektir.”⁸ Böylece meâl yapılırken izlenmesi gereken sağlıklı yolu da izah etmektedir.

Bilmen, tefsirini yazarken genel halk kitlelerinin anlayacağı bir tarzda önce sûrenin meâlini verdikten sonra “izah” başlığıyla âyetleri tefsir etmeye çalışır. Tefsir ederken âyetin Türkçe meâlini parantez içerisine aldıktan sonra, âyet hakkında kendi yorumunu yapar. Âyetlerin içersinde geçen, anlamı güç anlaşılacak Arapça kelimeleri, olayları, fikhî hükümleri, hadis-i şerifleri, tarihi bilgileri, sebep-i nüzûlleri, tevil ve tefsirleri “Şerh” başlığı bıraktıktan sonra açıklamaya çalışır.

Müfessirimizin, tefsirinde takip ettiği yöntemi ise şöylece özetlemek mümkündür:

1 - O, sûreler hakkında genellikle şu bilgileri vermiştir:

- a) Sûrenin ismini, şayet var ise muhtelif isimlerini;
- b) Var ise, sebep-i nuzûlünü;
- c) Âyetlerin sayısını;

⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri , “Mukaddime”, Sentez yay, İstanbul, c.1, s.3–5.

⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, Sentez yay, İstanbul, c.1, s.325.

- d) Hangi konuları içerdiği;
- e) İçinde geçen vakıayı;
- f) Diğer âyetler ile ilişkisi;
- g) Sürenin Mekkî veya Medenî oluşunu;

2-Bilmen, sûrelerin tefsirini, birini diğerinden fazlaca uzatmadan kaleme almıştır. Bununla da halk kitlelerini Kur'an'ın tüm sûrelerine aynı mesafede yaklaştırmayı istemesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

3- Bilmenin, tefsirde kullandığı dilde taassuba sapsmadığını, Arapça ve Farsça kelimelerden dilimizin malı haline gelmiş olanları kullanmakta tereddüt göstermediğini görmekteyiz. Bunu yapmasındaki gaye ise; Latin alfabesi ile Kur'an harflerinden ve kelimelerinden uzaklaşan insanımıza Kur'an Kültürünü aşlamak istemesidir.

4- Kaynak gösterme tarzı, hem modern ilmi anlayışa uygun, hem okuyucuya güven verici niteliktedir. Bilmen, tefsirini kaleme alırken; gerektiğinde birçok tefsirlere başvurduğunu söylemekten çekinmez. O, bu eserini, Abdullah Beydavi'nin (ö.t. 685/1286) *Envaru't-Tenzil*, Fahrüddin Muhammed Razi'nin (ö.t. 606/1210) *Mefatihü'l-Gayb*, Ebu's-suud Efendi (ö.t.1574)'nin *İrşadu'l- Akli's-selim*, Şeyh İsmail Hakkı Merhum (ö.t.1137)'un *Ruhu'l-Beyan*, Şeyh Hatib-i Şirbini'nin es-*Siracü'l- Münir*, Hazin diye maruf olan İbrahim Bağdadi'nin *Lübab-ut-Tevil*, Şeyh Nîmetullah-ı Nehcivanî'nin el-*Fevatihü'l-Âyatiye*, Kazi Ebubekr-i Arabî'nin et-*Taccu't -Tefasir*, Aliyyü'l-Mehayimî'in *Tefsiru'l-Rahman*, Muhammed Mahmud-u Hicazi'nin *Tefsiru'l-Vâdih*'ı gibi makbul eserlerden istifade ederek yazdığını ifade eder.⁹

5- Müellifimiz modern tefsir konusunda aşırı gidenlere karşı tavrını belirtmeyi ihmal etmez. Meselâ şöyle der: "Şu da bedihîdir ki: Kur'ân-ı Mübin'in gayesi gök cisimlerinin şekillerini, tavırlarını, mikdarlarını, uzaklıklarını tayin etmek, sema tabakalarının şu mahiyette, bu mahiyette bulunduğunu bildirmek değildir. Belki (bilakis) kısmen müşahede edebildiğimiz ve letafetlerine, nuraniyetlerine meclûb

⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e, c.1,s.5. Sentez Yayın evi, İstanbul.

bulduğumuz gök cisimlerinin birer kudret ayeti, birer azamet nümûnesi, birer ulûhiyyet şahidi olduğunu telkin ile insanları tefekkür ve intibah dairesine celbetmektir." [s.709]¹⁰ Onun bu tavrı Kur'an'ı doğru anlama noktasında bize şu fikri vermektedir. Kur'an bir fen kitabı değildir. Kâinat, kendi fail-i mutlakını tanıtan bir eser olarak telaki edilmelidir.

6- Bilmen, lüzüm gördüğü yerlerde lügavî îzahlar yapmış, şiirlerle istişhadda bulunmuş, ilgili gördüğü ayetlerin tefsirinde ise tasavvufî açıklamalara yer vermiştir. Ayrıca mukattaa harfleri konusunda bunların müteşabihattan olduğunu, Cenab-ı Hak ile Resûlü arasında bir sır olduğunu söyledikten sonra, bu harfler hakkında sahabeden ve diğer İslam âlimlerinden tevilleri sırası geldikçe anlatır.

7- Ömer Nasuhî Bilmen, Kur'ân'ı Arapça olmayan bir kalemle yazmanın veya Arapça'nın dışında tilavetinin doğru olmadığını bildirir. Yine Bilmen, Latin harfleri ile Kur'an yazılmasının caiz olmadığını, Ezher ulemasının yayınladığı *ez-Zikra 'l-Muhammediyye* dergisinde yazdığı makalesinde ifade eder.¹¹

8- Bilmen, Tefsirinde dikkatimizi çeken bir tavrı da onun Peygamberimiz (s.a.v.)'den bahsederken “ *Eşref-ül-Mahlûkat*” “*Hâtemü 'l-Mürselin*” ve “*Resûl-ü Zişan*” gibi saygı dolu lafızlarla ona karşı, hürmeti elden bırakmamasıdır.

9- Bilmen, tefsirinde yine sırası geldikçe fıkhi ve kelami konulara yer vermiştir. Bu da onun fıkhi ve kelami meselelerde ne kadar mahir olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. O, İslamî ilimlerdeki derin vukufunun yanı sıra, itikadi anlayış bakımından da sabitkadem bir âlimdir. Günümüz insanının Kur'an'ı anlama noktasında ihtiyaç duyduğu, kapağı açılmamış büyük bir ilim ve kültür hazinesidir.

10- Rivâyetten ziyade bir dirâyet tefsiri yazan Bilmen; Allah'ın Eşsiz kelamı olan Kur'an'ın meâl ve tefsirini o günün zor şartlarında İslâm kültürünü ve bilgi anlayışını bozmadan ihlâsla kaleme almıştır. Bütün bu özellikleriyle Ömer Nasuhi

¹⁰ Yıldırım, Suat, “Ömer Nasuhi Bilmen Büyük Tefsir Tarihi Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 50,2000, s.15.

¹¹ Yıldırım, Suat, “Ömer Nasuhi Bilmen Büyük Tefsir Tarihi Tarihi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 50, s.16.

Bilmen'in tefsiri dokunulmamış, hakkıyla araştırılmayı bekleyen büyük bir İslâmî bilgi ve kültür hazinesidir.

11- Üzülerek belirtelim ki böylesi gayretli bir ilim adamının tefsirinde, kanaatimizce basıldığı dönemin koşullarından olacak, baskı dizaynına yeteri kadar önem verilmemiş olduğundan, içerisinde önemli miktarda baskı hatasına dayalı kelime bulunmaktadır. Biz, bunu dikkate alarak bu çalışmamızı sürdürdük.

I. BÖLÜM

BİLMEN'E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ VE KAYNAKLARI

Allah insanı başıboş bırakmamış, zaman zaman onlara doğru yolu göstermek amacıyla peygamberler ve kitaplar göndermiş, onlarla insanları kendi yoluna davet etmiştir. İşte, Yüce kitabımız Kur'an'ın pek çok âyetinde, ehl-i kitap olarak tarif edilen Yahudilik ve Hıristiyanlık tarihi ile ilgili malumat bulunmaktadır. Bu dinlere mensup bulunanlarının sahip oldukları kutsal kitaplara ve onların bu kitaplarla ne derece amel ettiklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Biz de bu bölümde Bilmen'in bakış açısıyla Kur'an'da adı çokça zikir edilen bu dinler ve bu dinlerin mensupları ile ilgili âyetleri doğru bir anlayışla tahlil edip, onlar hakkında daha iyi bir bilgi sahibi olmak amacıyla bu bölüme yer verdik.

A. BİLMEN'E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ

1. Yahudi ve Hıristiyan Kelimelerinin İfade Ettiği Manalar

Bu başlık altında; Yahudilik, Hıristiyanlık kelimeleri ve eşanlamlıları üzerinde duracağız. Yahudilik, günümüzde mensubu bulunan semavi kaynaklı dinlerin en eskisidir. Yahudilere İsrailoğulları da denilmektedir. İsrail, Hz. Yakup (a.s.)'ın lakabı olup, İbranî lisanında “*Abdullah*” veya “*Safvetullah*” manasındadır. “*Emir*”, veya “*Allah yolunda mücahit*” manasına olduğu da rivayet edilmiştir. Hz. Yakub'un neslinden geldikleri için “*Ben-i İsrail/İsrailoğulları,*” Hz. Musa'ya tabi olduklarını iddia ettikleri için de “*Museviler*” diye yâd olunmaktadırlar. Yahudiler, Vaktiyle Hz. Musa (a.s.)'ın dinine intisap etmiş kimselerdir. Yakup (a.s.)'ın oğullarından birinin adı “*Yahuda*” olduğundan sonradan bu isme izafeten israiloğulları için bu isim

kullanılmıştır.¹² Sözlükte Yahudi kelimesinin aslı, hâde-yehûdu-tevhîde/hevden fiilinden gelir ki tövbe etmek, hakka dönmek, Yahudi olmak anlamlarına gelmektedir.¹³ Yahudi kelimesi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risaletinden önce de Arabistanda biliniyordu.¹⁴ Nitekim Kur'an, Yahudiler için "Yehûd", Hıristiyanlar için "Nasârâ" kelimelerini kullanır.¹⁵

Müfessirimize göre; İsrailoğullarına bu ismin verilmesinin bir sebebi de Hz. Musa'nın Tur Dağı'na gitmesinden sonra İsrailoğulların buzağıya tapmalarıdır. Hz. Musa yanlarına dönünce kendilerine çok kızmış, kendilerinden Allah'a yönelip tövbe etmelerini istemiştir. Onlar da, yaptıkları bu çirkin işten dolayı çok pişman olmuşlar ve tövbe etmişlerdir.¹⁶ Nitekim Kur'an-ı Kerim onların yaptıklarından pişman olduklarını "İnnâ hudnâ ileyke" "Biz sana yöneldik" diyerek açıklamaktadır.¹⁷ İsrailoğullarına, tövbe etmeleri yüzünden kendilerine "Yahudi" denilmiştir. Başka bir görüşe göre İslam'ın zuhurunda Hz. Peygamberi inkâr ettikleri için bu ismi almışlardır.¹⁸

Tevrat, Yahudilerin ilk dedeleri olarak kabul ettikleri Abraham'a İbrani adını vermektedir.¹⁹ İbrani adı da İsrail kelimesinin eşanlamıdır. Bugün kendilerini Yahudi diye adlandırdığımız kavmin ilk adı İbrani idi. Bir görüşe göre, Mezopotamya'da Sümer medeniyetinin merkezi Ur şehrinde doğan Hz. İbrahim, doğuya hicret ederken Fırat veya Ürdün nehrini geçtiği için bu isim kullanılmıştır. Bu kelime "Ubur" mastarından, "geçen" anlamına gelen "âbir"den gelmektedir. Yani İbrani adı nehrin öbür tarafından gelen adamlar anlamına gelir. Diğer bir görüşe göre ise Hz. Yakub'un büyük babasının adının "Âbir" olması dolayısıyla, bu kavme Âbiran, İbrani denilmiştir.²⁰ Müfessirimize göre İbrahim ismi esasen Süryanîcedir. Bu kelime, Arapçada "Ebi- râhim" yani "çok merhametli baba" anlamına

¹² Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., c.1, s.46-62.

¹³ Bkz-"h-v-d" mad. İbn Manzur, "Lisânu'l-Arab, III.842; Isfehâni, er-Râğıb, el-Müfredâtu fi Garibi'l-Kur'an, Kahraman Yay, İstanbul, 1986, s.796. el-Müncid, Fi Lûgat'il-Arabîyi'l-Muâsire, et-Tab'âtü's-Sani, Beyrut, 2001.

¹⁴ Kesler M.Fatih, Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, D.İ.B. Yay.,Ankara, 1979, s.28-29

¹⁵ 5/Maide, 51.

¹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., c.1, s.54.

¹⁷ 7/A'raf,156.

¹⁸ Kesler, M.Fatih, a.g.e., s.29.

¹⁹ Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, İstanbul, 2000, Tekvin 14/13.

²⁰ Kesler M.Fatih, a.g.e., D.İ.B. Yay.,Ankara, 1979,s.28,29.

gelmektedir.²¹ Tüm bu anlamların kendince bir doğruluk payı olabilir; ancak müfessirimize göre, İsrail kelimesi Kur'an-ı Kerim'de de kendisinden bu isimle bahsedilen Hz. Yakup'tan gelmektedir. Benû İsrail ise, onun soyundan gelenlere, kebil mesabesinde “*esbat*” anlamında verilen bir isimdir.²² İsrail, Eski Ahit'te ise, Hz. Yakup için Allah'la ve insanlarla uğraşıp yenen anlamında kullanılmıştır.²³ Kısacası “*İsrail*” bu kabileye nisbet edilenler için kullanılmıştır.

Hıristiyan kelimesi ise Yunancadaki “*Khristianos*” kökünden gelmektedir. Yunancada Hz. İsa'nın adı “*Khristos*” olarak geçer. İşte bu isimden iştikak eden “*khristianos*” ve “*khristiyan*” kelimeleri de Khristos'a (Hz. İsa) bağlanan, onun yolundan giden anlamına gelmektedir. Hıristiyan kelimesi takriben I. Y.yıl ortalarına doğru Yunanca konuşan cemaatler vasıtasıyla yayılmış ve bir din olarak ortaya çıkmıştır.²⁴ Nitekim Hıristiyan adı Yeni Ahit'te iki yerde geçer. Birincisi, Filistin'in Kayseriye Kralı II. Herod Agrippa ile Pavlus arasında vaki olan bir konuşmadadır. Bu konuşmada Aprippa, Pavlos'a hitaben “*Az ile Hıristiyan olmaya beni kandırıyorsun*”²⁵ demektedir. Pavlos'un mahkemesi MS.60'lı yıllarda olduğuna göre bu adın kullanılışı bu tarihten önce olmalıdır.²⁶ Bu adın tarih belirtilmeden geçtiği ikinci yer ise şurasıdır: “...ve Şakirtlerin Hıristiyan diye çağrılması önce Antakya'da oldu.”²⁷ Hıristiyan adının da ilk defa Antakya'da kullanılmış olduğunu buradan öğrenmekteyiz.

İslamî kaynaklarda Hıristiyanlar için, Nasranî, çoğulu Nasârâ, Mesihî, çoğulu Mesihîyyûn ve İsevî; Hıristiyanlık için ise Nasrâniyye ve Mesihîyye adları kullanılır.²⁸ Kur'an-ı Kerim'de Hıristiyanlar için 14 yerde çoğul halde Nasârâ²⁹ birinde ise tekil olarak “Nasrânî”³⁰ kelimesi geçmektedir.

²¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.1, s.120.

²² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.1, s.134.

²³ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, 2000, Tekvin32/28.

²⁴ Cilacı Osman, *Dinler ve İnsanlar*. Damla Matbaacılık, Konya, 1990, s.147.

²⁵ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, 2000, Resullerin İşleri 26/28, s.150.

²⁶ *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hıristiyanlık mad. C. 12, s.328.*

²⁷ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, 2000, Resullerin İşleri 11.26.s.132.

²⁸ *Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hıristiyanlık mad. C. 17, s.328.*

²⁹ 2/Bakara, 62, 111, 113, 120, 135, 140; 5/Mâ'ide, 14, 18, 51, 69, 82, 9; Tevbe, 30; 22/Hac, 17

³⁰ 3/Al-i imrân, 52.

Müfessirimiz “Nasârâ” kelimesinin Hz. İsa (a.s.)’ın ümmetine verilmiş bir isim olarak kabul ettikten sonra Hıristiyanlara “Nasârâ” denilmesini iki nedene bağlamaktadır. Birincisi, Hz. İsa (a.s.)’a yardım ettikleri, ikincisi de “*Nasıra*” denilen kasabada Hz. İsa (a.s.) ile beraber buldukları içindir.³¹

Müfessirimizin değindiği gibi, Hz. İsa’nın ümmetine verilmiş bir isimdir. “*Nasârâ*” denilen kasabada Hz. İsa ile beraber buldukları veyahut Hz.İsa’ya yardım ettikleri için bu ismi almışlardır³².

2. Yahudilik ve Hıristiyanlığın Tarihçesi

a. Yahudiliğin Tarihi Seyri

Yahudilerin atası olan İsrail lakaplı Yakup Peygamber, Hz. İshâk (a.s.)’ın oğlu,³³ yani Hz.İbrahim peygamberin torunudur. Hz. İbrahim (a.s.) aslen Mezopotamyalı idi.³⁴ Müfessirimiz, bu konuda şunları söylemektedir: Hz. İbrahim önce, Kûfe’nin köylerinin birinde gökteki yıldızlara ve yerdeki putlara, heykellere tapınan, kendilerine “*Ken’aniyun*” denilen bir kavmin içinde yaşayan, lakabı ‘*Tarah*’ olan³⁵ putperest babası Azer’le bir merhamet ve âtifet eseri, bir peygamberlik vazifesinin gereği olarak kemal-ı rıfk ve nezaketle³⁶ tartışmıştır.³⁷ Hz. İbrahim’in kavmi onunla tartışmaya girişmiştir.³⁸ Kendi toplumuna karşı, onların ortak koştukları şeylerden korkmayacağını, asıl korkulacak olanın kâinatı yaratan Allah olduğunu³⁹ beyan ettikten sonra Nemrud’u hak dine davet etmiştir. Bir takım putları kırmış olduğu için de hapsedilmiştir. Nemrud, o muhterem Peygamberi yanına çağırarak onunla münarazada ve muhasemede bulunmuştur.⁴⁰ Hz. İbrahim’in vermiş olduğu cevaplar karşısında apışıp kalmıştır.⁴¹ Bunun üzerine kendi toplumu,

³¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., c.1, s.62.

³² Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1, s.54.

³³ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1, s.134.

³⁴ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (çev: Dr.Mehmet Yazgan), Beyan yay, İstanbul, 2004, s.456.

³⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2, s.908.

³⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2, s.2025.

³⁷ En’am 6/74, Meryem 19//42.

³⁸ En’am 6/80, Enbiyâ 21/58-70.

³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. , c.2, s.913.

⁴⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2, s.271.

⁴¹ Bakara 2/258.

putları kırmasından ötürü Hz. İbrahim’i yakmaya karar vermiştir.⁴² Allah da Hz. İbrahim’in atılmış olduğu ateş’e “*Ey ateş serin ve selamet ol!*” diyerek onu kurtarmıştır. Bunun neticesinde Hz. İbrahim (a.s.) da şöyle karşılık vermiştir: ‘Şüphe yok ben bu diyardan ayrılacağım, ibadet ve taatıma devam edebileceğim bir diyara gideceğim. Evet... Ben, Rab’bime gidiyorum, bu dâr-ı küfürden ayrılıp onun emir edeceği bir yere gidiyorum. Rabbim, Elbette beni doğru yola iletir. Orada dîn-i vazifelerimi güvenle yapmaya kadir olurum.’ Bilmen’e göre bu gideceği yer ise Şam-ı Şerif veya Arz-ı Mukaddestir. Bilmen, “Tefsir-i Merağî”den alıntı yaparak ayrıca şu kısa bilgiyi de vermektedir: Bir insan, bir yerde dinini Allah’ın rızasına göre yaşamaya muvaffak olamazsa, onun diğer bir yere hicret etmesi icap eder.⁴³

Hz. İbrahim bana salihlerden bir evlat ver diye niyazda bulunmuş, Allah da ona halim, selim, uslu İsmail adındaki ilk oğlunu müjdelemiştir.⁴⁴ Daha sonra İbrahim (a.s), oğlunu Allah’ın emrine adanmış,⁴⁵ peygamberlerin siyerinden bütün beşeriyete bir örnek olarak Rabbi Hz. İbrahim’i imtihan etmiş, o da bunları tamamen yerine getirmiş, bundan dolayı da Allah insanlara Hz. İbrahim’i imam kılmıştır.⁴⁶ Böylelikle Allah Hz. İbrahim (a.s.)’ı selâmete ve mükâfata kavuşturmuştur.⁴⁷

Eski Ahit’te, Yahudilerin soyu, Hz. İbrahim (a.s) ile başlar. Hz. İbrahim de, babası Tarah ile Hz. Nuh’un oğlu Sam’a bağlanır. Eski Ahit’te Allah, Hz. İbrahim’e ve soyuna ebedi mülk olarak Kenân Diyarını vereceğini, onların Allah’ı olacağını, Hz. İbrahim’i çok milletlerin babası edeceğini⁴⁸ söylemektedir. Bilmen, Kur’an-ı Kerim’de “*Yoksa diyor musunuz ki şüphe yok İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Esbat, Yahud veya Nesara idiler. De ki: sizler mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Daha zalim kim vardır? Allah tarafından nezninde bulunan şahadeti gizleyenden! Allah Teâlâ sizin yaptıklarınızdan gafil değildir.*”⁴⁹ âyetini tefsir ederken; bu âyetin Yahudilerin ve Hıristiyanların iddialarını tekzip ettiğini, hakikate ters bir iddia olduğunu, Hz. İbrahim ve onun yolunda bulunan kimselerin Yahudi ve Hıristiyan

⁴² Enbiya 21/68.

⁴³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.6, s.2991.

⁴⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.6, s.2992.

⁴⁵ Saffât, 37/102.

⁴⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.2, s.119.

⁴⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.2, s.2993.

⁴⁸ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, 2000, Tekvin, Bab 11,s.10,11.

⁴⁹ Bakara 2/140.

olmadıklarını sarahaten açıkladığını, Tevrat'ın ve İncil'in Nüzûl'ünden evvel, bu kimselerin peygamber olduklarını, Yahudilerin ve Hristiyanların iddia ettikleri gibi olmayıp, Hanif-i Müslim olduklarını söyler.⁵⁰ Nitekim Bakara Sûresi 140'nci âyeti takip eden âyetlerin tefsirinde; Bilmen, şu bilgileri vermektedir: “Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında Hz. İbrahim (a.s.)'in hâşâ Yahudi ve Hristiyan olduğuna dair bir şey zikir edilmemektedir. Yahudi ve Hristiyanlar, Bakara Sûresi 140'nci âyette adı geçen kimselerin hangi din üzere olduklarını bilmiyorlardı. Bundan dolayı da böylesi cahilce iddialarda bulunmamaları gerekirdi.” Bilmen, Yahudi ve Hristiyanların, Kur'an'ın beyanatını kabul etmeleri gerektiğini söyledikten sonra, Âli İmran 67'nci âyetin tefsirinde; Hz. İbrahim'in batıl, muharref dinlerden beri olduğunu, tevhid dini ile muttasıf olduğunu, namazlarında Kâbe'ye yöneldiğini, Allah rızası için kurban kestiğini, bütün peygamberler arasında ortak olan İslâm dini ile muttasıf olduğunu, Yahudi ve Hristiyanlar gibi bazı insanlara İbnullah (Allah'ın oğlu) diye tapmaktan uzak olduğunu, onun Yahudi veya Hristiyan olması iddiasının olamayacağını belirtir.⁵¹ Bizce, her ne kadar Eski Ahit'te Yahudiler ve Hristiyanların soyları Hz. İbrahim'e dayansa da “Millet” kavramı kendi başına bir kavramdır ve bu kavram şariat ve din⁵² anlamında kullanılır ki Kur'an-ı Kerim'de “...babanız İbrahim'in dininde de böyleydi.”⁵³ denilmektedir. Yahudi ve Hristiyanlar ise Hz. İbrahim'i soy bakımından kendilerine bağlı gördüklerinden onlarda bu yanlış kanaat oluşmuştur.

Kur'an'da, Hz. İsmail'den sonra Hz. İbrahim ve Hz. Sare'ye, Hz. İshâk'ın ve ardından da Hz. Yakub'un verileceğinin müjdelendiği bildirilmiştir.⁵⁴ Rivayete göre; O sıralarda Hz. Sare doksan veya doksandokuz yaşında, Hz. İbrahim de yüz veya yüzyirmi yaşlarındadır. Nitekim Hz. Sare; “*Vay halime! Ne büyük bir iş! Ben çocuk doğurabilir miyim? Bu âdeti câriyeye nazaran uzak görülecek bir keyfiyet. Çünkü ben bir koca kadınum. Kocam da bir ihtiyardır.*”⁵⁵ diyerek mucize karşısında hayretini dile getirmiştir.

⁵⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.1, s.133.

⁵¹ Bilmen, *a.g.e.* c.1s.392.

⁵² *el-Müncid, fî Lûğat'il-Arabîyi'l-Muâsira*, et-Tab'âtü's-Sani, Beyrut, 2001,s.1358.

⁵³ Hac 22/78.

⁵⁴ Hûd 11/71.

⁵⁵ Bilmen, *a.g.e.* c.6,s.1497-1498.

Allah, Hz. İbrahim'i Nübüvvetle muvaffak kılmış, bu suretle yüksek derecelere erdirmiştir. Kendisine bir peygamber olarak İshâk ve onun oğlu Yakub ihsan edilmiştir. Bunların soylarından da güzide peygamberler dünyaya getirilmiştir. Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u da şeref-i nübüvete nail etmiş, hepsini de dini ilahiyi neşre, beşeriyeti tenvire memur kılmıştır. Allah; Kur'an'da bu gibi Cenab-ı Hakkı tasdik ve tevhid edenleri, Hz. İbrahim (a.s.) gibi mükâfatlandıracağını⁵⁶ haber vermektedir. Nitekim Kur'an'da Hz İbrahim ve Hz. Yakub'un oğullarına hitaben insanlığa bir prensip olmak üzere “ *Ey oğullarım! Şüphesiz yok ki Allah Azimşan sizin için safvetü'l- edyan olan islâmiyeti ihtiyar eyledi. Artık İslamiyete sarılın, onu asla terk etmeyiniz. Ancak Müslüman olduğunuz halde ölünüz. Ölüncüye kadar dini islâm'da sebat edip durunuz.*”⁵⁷ dedikleri haber verilmektedir. Yahudilerin, Peygamberimiz'e karşı “ Sen bilmez misin ki Yakub (a.s.) vefat edeceği gün oğullarına Yahudiyeti tavsiye etmişti.” sözlerini tekzip etmek için bu âyet inzal edilmiştir.⁵⁸ Bu âyetle Kur-an-ı Kerim, onların bir zümre-i âliye olduklarını, onlara mensup olanların onların izinde gidenler olduğunu, Yahudilerin ise bu yüce peygamberlerin yollarında olmadıklarını haber verdiği⁵⁹ gibi, onları babalarının dini olan Hz. İbrahim'in Hanif inancına davet ediyor.

Kur'an, İsrailoğullarının dedesi İshâk'ın özel hayatını anlatmamıştır. İshak (a.s.)'ın oğlu Yakub (a.s.)'ın hayatından ise, Yûsuf kıssasında, oğlu Yusuf'u kaybedişi ve bu konuda başından geçenler şeklinde bahsetmiştir.⁶⁰

Kur'an'da geçen “esbat”ın tamamının kimler olduğu hakkında malumatımız yoktur. Bu konuda müfessirimizin de bir izahatına rastlamadık. Ancak onun çağdaşı olan Cumhuriyet dönemi müfessirlerimizden Elmalılı Hamdi Yazır; Hz. Yakub (a.s.)'ın, Rubin, Şemun, Lavi, Yehuza, Yeşzuhuz, Zebulun, Zevana, Teftuna, Kevza, Uşir, Bünyamin ve Yusuf adında, on iki oğlunun bulunduğunu, İsrailoğullarının bu oniki kardeşin evlat ve torunları olduğunu söylemektedir.⁶¹ Bununla birlikte şunu da söyleyebiliriz: Hz. Yusuf (a.s.)'ın görmüş olduğu rüya, onların kendisiyle birlikte

⁵⁶ Bilmen, *a.g.e.* c.2,s.916.

⁵⁷ Bakara, 2/133.

⁵⁸ Bilmen, *a.g.e.* c.6,s.1497-1498.

⁵⁹ Bilmen, *a.g.e.* c.1,s.128.

⁶⁰ Necati Kara, *Kur'an'a Göre Hz..Musa Firavun ve Yahudiler*, s.94 ,Seha Neşriyat,İstanbul,1989.

⁶¹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.1, s.499.

oniki kardeş olduklarını göstermektedir.⁶² Müfessirimiz Yusuf'la Bünyamin'in ana-baba bir kardeş olduğunu⁶³, rüyadaki onbir yıldızdan muradın onbir kardeş olduğu ve onların da yıldızlar gibi parlak bir durumda bulunacaklarını belirtmiştir.⁶⁴

Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Hz. Yusuf (a.s.) rüyasında Güneş, Ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görmüş, bunu babası Hz. Yakub'a anlatınca; Babası Yakub (a.s.), "*Yavrucum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma...*" Onlar bu rüyaya nazaran senin yüksek bir istikbale nail olacağını anlarlar da sonra bir kıskançlık saikasıyla senin için bir tuzak kurarak hayatına kasdetmek isterler⁶⁵ diyerek onu uyarmıştır. Bilmen, Yusuf Sûresi'nin sebab-i nüzûlu hakkında şunları söyler: Yahudi âlimleri, müşriklerin büyüklerine demişlerdir ki: Hz. Muhammed'ten sual ediniz, Yakub (a.s.)'ın âl ve evlâdı, niçin Şam'dan Mısır'a intikal etmiştir? Ve Yusuf (a.s.)'ın Kıssası neden ibarettir? Soruları üzerine Cenab-ı Hak, bu sûre-i Celileyi inzâl etmiş, bunda Hz. Yusuf'a dair pek çok malumat verilmiştir ki bu da ilk olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in vahy-i ilahîye mazhar olduğuna açık bir delil oluşturur. Çünkü o tarihe kadar Araplar arasında bu kıssaya dair böyle mükemmel malumat mevcut değildi. Bu sûre Resûl-i Ekrem Efendimiz'e, kavminin ezâ ve cefâsına karşı sabır ve sebatta, affedici muamelelerde bulunmasını tavsiye etmiştir.⁶⁶ İkinci olarak, Peygamberimiz'in yakınında bulunan kimselerden mücerred bir hâsed sebebiyle onun risaletini inkâr edip hakkında düşmanlık gösterenlere, bu kıssa ile Peygamberimiz'e yardım edileceğini, bu gibi akîbetleri düşünüp sabır edilmesini ve cahilane hasetlerden kaçınılması gerektiğini gösterir. Üçüncü olarak Hz. Yusuf'un rüyasının uzun müddet sonra tabir edildiği şekliyle gerçekleşmesi, yüce Allah'ın Hâtemü'l-Enbiyâ Hazretlerine olan vâd-i ilahisinin ergeç gerçekleşeceğini gösterir. Dördüncü olarak da; Hz. Yûsuf'un kardeşleri, onun hayatına kastetmişler, teveccühlere nailiyetini istemeyerek bu hususta çalışmışlarsa da arzularına kavuşamamışlardır. Cenab-ı Hak'ın yardım ve takdirine engel olamadıkları gibi

⁶² Yûsuf 12/4.

⁶³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1541.

⁶⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1539.

⁶⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1538.

⁶⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1535.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in muvaffakiyetlerine de düşmanları engel olamayacaklardır.⁶⁷

Bilmen'in tefsirinde, Hz. Yusuf (a.s.)'ın ve kardeşi Bünyamin'in kıssası uzunca işlenmektedir. Bu kıssaya göre Hz. Yusuf (a.s.)'ın çocukken görmüş olduğu rüya gerçek olmuştur. Hz. Yakup ve ailesi yani İsrailoğulları Mısır'a yerleşmişlerdir.⁶⁸ Bu sırada bir peygamber olarak gönderilen Hz. Yusuf döneminde İsrailoğulları Mısır'da rahat bir hayat sürmüşlerdir.⁶⁹ İsrailoğulları Hz. Yusuf'tan sonra Mısır'da çoğalmışlardır. Onlar, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un Şeriatlarına uyuyorlardı. Kadim Mısır ahali ise kıpt kavmi olup putlara, yıldızlara tapıyorlardı.⁷⁰

Hz. Yusuf (a.s.)'un vefatını muteakip Mısır'da inkılâp olduğu için hükümet Amalika'nın elinden çıkmış Firavunlara geçmiş, bu yüzden de İsrailoğullarının yönetimi Hz. Musa'nın peygamberliğine kadar Firavunların elinde kalmıştır.⁷¹ Bilmen'in verdiği bilgiye göre Hz. Musa (a.s.)'ın zamanındaki Firavun'un asıl adı "Kâbus" veya "Velid ibni Mus'ab"tır.⁷² Bilmen'in bu açıklamasında dikkatimizi çeken husus, Firavun'un adının Arapça adlar olarak verilmesidir. Bizce bu doğru değildir. Böylesi isimlerin verilmesi müfessirimizin yararlanmış olduğu arap kaynaklarında ilgili ismin bu şekilde yer almasındandır.

Kur'an'da en çok tekrarlanan Musa (a.s.) kıssasıdır. Hz. Musa (a.s.) 34 sûrede 131 âyette 136 defa, yaşça kendisinden büyük olan Hz. Harun (a.s.) ise 11 yerde anılmıştır. Hz. Musa'nın doğumunu çevreleyen şartlar, gençliği, Medyen'de evlenmesi gibi durumlar tekrarlanmaz. Buna mukabil Hz. Musa'nın Firavunla karşılaşması, onların birbirlerine karşı hitabları Hz. Musa ve Firavun'un halka ve sihirbazlara söyledikleri, risalet ve risaletin amacı bakımından çok önemli olduğundan bunlar farklı yönleri ile Kur'an'da zaman zaman tekrar edilir.⁷³ Bilmen İbrahim sûresini tefsir ederken şu bilgileri verir: Fir'avun'a bir takım kâhinler gelerek İsrailoğullarından bir çocuğun yakında geleceğini ve onun hâkimiyetini

⁶⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1541.

⁶⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1536-1620.

⁶⁹ Kesler M. Fatih, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar*, s.20.

⁷⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.53.

⁷¹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.4, s.2925, 2929.

⁷² Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.3, s.1065.

⁷³ Necati Kara, *Kur'an'a Göre Hz.Musa Firavun ve Yahudiler*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989, s.125.

elinden alacağını haber vermişlerdi. Bunun üzerine Firavun İsrailoğulları'nın dünyaya gelen erkek çocuklarını öldürüyordu, kadınlarını da zelil ve esir bir şekilde yaşıyordu.⁷⁴ İşte böylesi bir ortamda Hz. Musa (a.s.), İsrail hanedanından İmran adında bir zatın oğlu olarak dünya gelmiştir.⁷⁵

Peygamberliğin Hz. Musa (a.s.)'a verilmesi diğer peygamberlerden farklıdır. Birçok nebiye Cibril (a.s.) gelerek onların elçiliklerini haber vermiştir. Musa (a.s.)'ın risaletinin başlangıcında Cibril (a.s.)'ın geldiğine dair bir habere rastlanmaz. Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. Musa (a.s.) Mısır'a doğru gece çölde yol alırken yolunu kaybeder. *"Yolumu nasıl bulabilirim?"* düşüncesi içersindeyken, Tûr civarında bir ateş görür. Yolu öğrenmek veya ateş kuru alıp ailesi ve çocuklarını ısıtmak maksadıyla ateşe yaklaşır. Fakat o ani olarak *"Ey Musa, Ben (Evet) ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar. Çünkü sen, kutsal vadide Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim, sana vahyolunanı dinle. Muhakkak Ben, (evet) Ben Allah'im"* hitabıyla karşılaşır. Kendisiyle konuşan bizzat Cenâb-ı Hak'tır. Ancak Cenab-ı Hak bizce mahiyeti kavranamayan ve kendisine mahsus hitabıyla Musa (a.s.)'a hitab etmiş ve risalet görevini ona bizzâtihi kendisi yüklemiştir.⁷⁶ Müfessirimiz Ta-Ha sûresinin 12'nci âyetinde geçen *"...imdi pabuçlarını çıkar"* emrini tefsir ederken şu izahatta bulunur: Kutsî bir mevkide ibadette bulunurken ayakkabıları çıkarmak edebî bir gereği, tevazu ve hürmet nişanesidir. Bir insan, Cenabı Hakka ibadet edeceği zaman masivadan mümkün merteye tecerrüd etmeğe çalışmalıdır. İnsanın dünya varlığına iltifat etmeyerek kemal-i saffet ve samimiyetle Hak'a teveccüh eylemesi gerekir.⁷⁷

Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Harun (a.s.), Allah tarafından mucizeler ve delillerle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderilmiştir.⁷⁸ Hz. Musa, Firavun ve adamlarına karşı, Allah'ın göklerin yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğunu ve Âsa ve Yedü'l-Beyzâ mucizelerini göstererek kendisinin Allah'ın Peygamberi olduğunu ilan etmiştir.⁷⁹ Fakat Firavun'un adamları, Firavun'un emrine

⁷⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.1673.

⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.51.

⁷⁶ Necati Kara, *a.g.e.* s.211.

⁷⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.2061-2062.

⁷⁸ Hûd 11/96, Şuarâ26/15.

⁷⁹ Şuarâ 26/23-33.

uymuşlar, ilahi emri reddetmişlerdir.⁸⁰ Âsa ve Yedü'l-Beyza'dan başka onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderilmiş; yine de büyüklük taslamışlar ve günahkâr bir kavim olmuşlardır.⁸¹ Hz. Musa (a.s.) ve Kardeşi Hz. Harun (a.s.) ve onarlara tabi olan İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkıp gitmelerine tarafı ilahiden müsaade verildi. Bunun üzerine toplanarak ansızın Mısır'dan çıkmaya başladılar. Onların bu hareketinden haberdar olan Firavun, kuvvetli ordusu ile onları takibe başladı. İsrailoğulları, Bahr-i Ahmer- Bahr-i Kulzum- denilen Süveyş Denizi kenarına gelmişlerdi. Düşmanlarının kendilerini takip ettiği bu korkunç vaziyetteyken Hz. Musa (a.s.) telâkki ettiği bir vahyi ilahiye binaen Âsasını denize vurmuş, bunun neticesinde oniki kabile için oniki yol açılmış ve sahil-i selamete ulaşmışlardır. Arkalarından gelen binlerce suvariden oluşan düşman askerleri, böyle bir harikanın hikmetini anlayamamışlar, sular tekrar birleşmiş ve Firavun boğulmaya başlayınca; iman-ı yeis ile iman getirmesine rağmen boğulmuştur.⁸² Yüce Kur'an, Allah'ın, İsrailoğullarına vadini gerçekleştirdiğini şöylece anlatır: *“Ve o hırpalanıp ezilmekte olan kavmi de yeryüzünün bereketle donattığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık. Ve böylece Rabbinin, İsrailoğulları'na olan o güzel vaadi sabırları yüzünden gerçekleşti. Biz de Firavun ile kavminin yapa geldikleri eserleri ve diktikleri binaları yerle bir ettik”*⁸³ Nitekim İsrailoğulları, Firavun'un boğulmasından sonra Şam taraflarına malik ve hâkim olmuşlar, sonraları Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) zamanında dünyanın doğu ve batı taraflarında birçok yerlere varis ve malik olmuşlardır.⁸⁴ Bilmen, İsrailoğullarının denizden geçme hadisesinin aşure gününe tesadüf ettiğini, bundan dolayı da İsrailoğullarının Cenab-ı Hakk'a şükür için aşure gününde oruç tuttuklarını belirtir.⁸⁵

İsrailoğulları denizden kurtulup giderlerken Lahm kabilesinden veya Kenanilerden putlara ibadette bulunan putperest bir kavme uğramışlar ve Hz. Musa'dan kendileri için putlar yapmasını istemişlerdir. Hz. Musa (a.s.) onların bu isteğine teaccüb ederek; putperest bir kavmin feci bir akibete uğramış olduğunu

⁸⁰ Hûd 11/97.

⁸¹ A'raf7/133.

⁸² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3,s.1424.

⁸³ A'raf, 7/137.

⁸⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.1081.

⁸⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.1083.

müşahade ettiğiniz halde, nasıl olur da siz putperest olmak istersiniz⁸⁶ diyerek onların cahilliklerini kınamıştır. Eski Ahit'e göre; İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında Sina çölüne gelmişler, Allah, onlardan ahitlerini tutmaları yönünde söz almış⁸⁷ ve onlara on emri vermiştir.⁸⁸ Hz. Musa (a.s.) İsrailoğullarından yetmiş kişiyi beraberine almış, sonra da bu zatlara geride bırakarak kendisi aceleyle Tur'a varmış,⁸⁹ orasını bir bulut kaplamış, Hz. Musa (a.s.) onları dağın tepesine yakın bir yerde bırakmış, kendisi dağın tepesine çıkıp Cenab-ı Hak ile mükâleme şerefine nail olmuştur.⁹⁰ Bu esnada, İsrailoğulları içerisinde "Samire" denilen bir kabileden münafık olan "Samiri" adında biri, Firavun'a tabi olanların ziynetinden altın ve gümüş kabilinden şeyleri ateşe atıp buzağı heykeli yapmış, Hz. Harun (a.s.)'la birlikte kalan altıyüzbin kişiden onikibini hariç ona tapmışlardır. Ancak Hz. Musa (a.s.) Tur'da kırk günü ikmal ettikten, Tevrat kitabına nail olduktan sonra geri dönüp, kendilerine "vahdaniyet-i ilahiye akidesine muhalif harekete cüret ettiniz"⁹¹ diye onları kınamıştır. Bunu takiben Hz. Musa (a.s.) "Buzağıyı mabud ittihaz etmekle nefislerinize zülmettiniz". "...nefislerinizi öldürün"⁹² demiştir ki bu ebedi hayatı kurtarmak içindir. Bilmen'e göre; nefisleri öldürmek, İsrailoğullarının şeriatında vardır. Hz. Musa'nın bu teklifi üzerine üçbin kişinin kendini katlettiğine dair Tevrat'ta bilgi vardır.⁹³ Sonra Hz. Musa (a.s.), onlardan artları üzere geri dönmek üzere, Allah'ın onlar için yaratmış olduğu Arz-ı Mukaddese girmelerini ve orada bulunan Âd Kavminin bakiyesi olan Amalikalılarla savaşmalarını istemiştir. Onlar ise, oraya ebediyen girmeyeceklerini, onlarla savaşamayacaklarını belirtmişlerdir. Hz. Musa (a.s.)'a hitaben "sen rabbinle git mukatele yap" diyerek ve kendilerinin Tih Sahrasında kalacaklarını söyleyerek, edesiz bir teklife cüret etmişlerdi. Hz. Musa (a.s.) kavminin bu cahilane, inadçı sözlerini işitince büyük bir üzüntüyle yumuşak kalblilikle Allah'a yalvarışa geçmiş, bunun neticesinde, Beytü'l-Makdis, isyankâr İsrailoğullarına kırk yıl haram kılınmıştır. Onlar oraya bu müddet içinde girmeye kadir olmamışlar, sonra orasını Hak Teâlâ onların evlat ve ahfadına

⁸⁶ Bilmen, a.g.e. c.2,s.1083.

⁸⁷ Çıkış,19/6.

⁸⁸ Çıkış,20/2-17.

⁸⁹ Bilmen, a.g.e. c.4,s.2095.

⁹⁰ Bilmen, a.g.e. c.1,s.55.

⁹¹ Bilmen, a.g.e. c.4,s.2095-2097-2098.

⁹² Bakara 2/52.

⁹³ Bilmen, a.g.e. c.1,s.54.

nasip etmiştir. Bilmen, bildirdiğine göre “Arz-ı Mukaddes’e girmeyeceğiz” diyenlerden hiçbiri oraya girememiş, hepsi de Tih Sahrasında helâk olmuşlardır. Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun (a.s.)’ın vefatından sonra Hz. Yuşa (a.s.)’la Ben-i İsrail Eriha’yı altı ay kuşatmadan sonra fethetmişlerdir.⁹⁴

İsrailoğullarının Arz-ı Mukaddes’e girmeleri konusundaki kırk yıllık yasak⁹⁵ sonuna kadar Yuşa’ b. Nûn (a.s.)’la Kâlib b. Yufenna (a.s.)’dan başka Âmalika ile savaşmayı reddedenlerin hepsi ölmüşlerdir.⁹⁶ İsrailoğulları, Yûşa b. Nûn önderliğinde Filistin’e yerleşmişlerdir.⁹⁷ Nitekim Bilmen Bakara 58. âyeti tefsir ederken “*Şu Kasabaya girin*” ifadesindeki kasabayı Beyt-i Makdis veya Eriha olarak alır.⁹⁸ Bu âyet İsrailoğullarının oraya nasıl gireceklerini, girerken nasıl bir hitapta bulunmaları gerektiğini de belirtir. Hz. Musa (a.s.)’dan ve Hz. Harun (a.s.)’dan sonraki dönemde önderliğe gelen Yûşa b. Nûn, Filistin’e yerleşen İsrailoğullarına, Filistin topraklarını her bir Yahudi kabilesine eşit olacak şekilde 12 bölgeye ayırmıştır. Böylece dört asır sürecek olan hâkimler devri başlamış olur.⁹⁹ Yûşa/Yeşu b. Nûn’dan sonra İsrailoğulları toptan irtidat edip komşu kavimlerin putlarına tapmaya başlamışlardır. Nitekim bu durum Tevrat’ta “*Ve İsrailoğulları Rabbin gözündeki kötü olanı yaptılar ve kendilerinin Allah’ı Rabbi unuttular ve Baallara ve Aşerlere kulluk ettiler. Ve Rabbin öfkesi İsrail’e karşı alevlendi ve onları Mezopotamya Kıralı Kuşan-Rişatayim’e sattı ve İsrailoğulları Kuşan-Rişatayim’e sekiz yıllık kulluk ettiler.*”¹⁰⁰ şeklinde geçer. Bundan sonra İsrailoğulları Allah’a yalvarışa geçmişler, Allah da onlara, memleketlerini kırk yıl rahat ettirecek Kenaz’ın oğlu Otniel’i çıkarmıştır. Bu hâkimler devrinin sonunda İsrailoğullarına Hz. Harun (a.s.)’ın soyundan¹⁰¹ hâkim olan Şemûyel (a.s.)’dır. Onun döneminde anarşi ve fesad had safhaya ulaşmış, İsrailoğulları ona karşı ayaklanıp eğemenliğine son vermişlerdir. Böylece hâkimler devri bitmiş krallar devri başlamıştır.¹⁰² Bu krallar

⁹⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.754.

⁹⁵ Mâide 5/26.

⁹⁶ Köksal, *M.Asım, Peygamberler Tarihi*, T.D.V.yay. Ankara,2003,c.2,s.79.

⁹⁷ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.21.

⁹⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.57.

⁹⁹ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.21.

¹⁰⁰ *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, , İstanbul, 2000, Hâkimler, Bab 3/7-8 s.250.

¹⁰¹ Köksal, *M.Asım, a.g.e.* c.2,s.7163.

¹⁰² Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.21.

devri M.Ö.1080–568 yıllarını kapsamaktadır.¹⁰³ Bu konu hakkında Bilmen şunları söylemektedir: “Tarihen sabit olmak üzere Hz. Musa (a.s.)’dan sonra İsrailoğullarının hayat düzenleri bozulmuş, bir çok hatalarda bulunmuşlar, doğru yoldan çıkmışlardır. Allah Teâlâ da onlara “Câlut”un kavmini musallat etmişti. Bu kavim Mısır ile Filistin arasındaki sahillerde oturuyorlardı. Bunlara “Amalika” denilmektedir. Bunlar, İsrailoğullarına galip gelmişlerdir. Birçok yerleri istilâ eylemişler, birçok esir almışlar, İsrailoğulları’nın üzerine ağır vergiler koymuşlardır. O zaman İsrailoğulları arasında bir peygamber yoktu. Sonradan kendilerine Allah tarafından İsmuil veya Şem’un (a.s.), peygamber gönderildi. Bu zata karşı da cephe aldılar, eğer sen peygamber isen bize bir hükümdar tayin et de cihada atılarak kendimizi kurtaralım dediler. Bunun üzerine “*Talut*” ismindeki bir zat İsrailoğullarına hükümdar tayin edilmiştir. Bu sayede birçok fetihlere kavuşmuşlardır. Âmalika’nın “Calut” denilen kumandanını tepelemişler, onların tecavüzlerinden kurtulmuşlardır.¹⁰⁴

Talut’tan sonra başa geçen Hz. Davud (a.s.) zamanında İsrailoğulları bolluk içinde yaşamışlardır.¹⁰⁵ Ancak Rivayete göre; Hz. Davud (a.s.) zamanında Eyle Karyesi Ahalisi–ki bunlara “Ashab-ı Sebt” denir,- bazı günahlarından dolayı cumartesi günleri balık avlamaktan nehy edilmişlerdi. Onlar ise Hz. Davud (a.s.)’ın tebliğ etmiş olduğu bu nehy’i dinlememişler, Allah Teâlâ da Hz. Davud’un duası üzerine onların suratlarını maymun suratına tebdil etmiştir.¹⁰⁶ Buradan anlaşılmaktadır ki Hz. Davud (a.s.) zamanında bir takım, Allah’ın emirlerine itaat etmeyen kimseler vardır ve onlar, böylelikle peygamberlerinin lânetine kavuşmuşlardır.¹⁰⁷ Hz. Davud döneminden sonra Hz. Süleyman (a.s.) mülke varis kılınmıştır.¹⁰⁸ Bu dönem İsrailoğulları için istikrar ve refahın zirvesidir. Hz. Süleyman komşu ülkeler ile yakın ilişkiler kurarak İsrailoğullarının hayat standartlarını geliştirmiştir.¹⁰⁹ Yemen’de San’a’nın doğu tarafında kadim bir ülke

¹⁰³ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.21.

¹⁰⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.255.

¹⁰⁵ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.22.

¹⁰⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.809.

¹⁰⁷ Mâide,5/78.

¹⁰⁸ Neml,27/14.

¹⁰⁹ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.22.

olan¹¹⁰ Sebe'nin Melikesi ile ilişkilerini Kur'an-ı Kerim uzunca anlatmaktadır.¹¹¹ Hz. Süleyman'ın vefatından sonra da Allah İsrailoğullarına yeni peygamberler göndermiş ve onlar kendilerine gönderilen bu peygamberlerin birçoğunu milliyetçilik ve siyasal nedenlerle öldürmüşlerdir. Kendilerine gönderilen Peygamberleri İrmiya (a.s.)'ın ikazını dikkate almayan İsrailoğulların yaşadıkları Beytü'l-Makdis havalisini, Buhtunnasr kısa bir müddet sonra tahrip etmiş, İsrailoğullarının bir kısmını öldürmüş, bir kısmını esir edip Babil'e kendisiyle birlikte götürmüştür. İsrailoğullarının zayıf takımı İrmiya (a.s.) ile birlikte bir süre kalmışlardır. Daha sonra bunlar "Biz; Allah'ın ahalisine gazap ettiği harap bir belde de nasıl otururuz?" diyerek bazıları Hicaz'da Yesrib'e, Bazıları Vadi'l-Kurâ'ya; bir kısmı da Mısır'a gitmişlerdir.¹¹² Böylece, 50 yıl esir hayatı yaşayan Yahudiler, bu dönemde Babillilerin gelenek, görenek ve âdetlerinden etkilenmişlerdir.¹¹³

Yahudilerin Babil'den geri dönüşünden Hz. İsa'nın doğumuna kadar ki beş asırlık devir içinde muazzam bir din adamları zümresi büyük mabedin etrafında yeniden teşekkül etmişti.¹¹⁴ Bu dönemde Yahudilik, gerek ibadet şekli gerekse inanç çeşitliliği açısından Helenistik senkretizmin getirdiği bütün etkileri yansıtmakta olup İsa'dan önceki I. Yüzyıl Yahudiliği bu etkileri Ferîsîlik, Sadûkilik, Zealot, Essenîlik, Herodcular gibi geniş mezhepler prizmasında yansıtmıştı. Romalı idareciler, imparatoru tanrılaştıran evrensel bir din kurmak istemişlerse de hiçbir zaman başarılı olmamışlar, fakat diğer dinlere karşı daima hoşgörülü davranmışlardır.¹¹⁵

İslâm'ın zuhurunda Yahudilerin durumuna gelince; Buhtunnasr, Beytü'l-Makdis'i yıkıp halkın bir kısmını sürgün edip İsrailoğullarının bir kısmını esir alınca bazı Yahudi zümreleri Hicaz taraflarına, Vadi'l-Kurâ, Teyma ve Yesrib'e yerleşmişlerdi. Yesrib şehrinde Cürhümiler'den bazı topluluklarla Amalika'nın kalıntıları bulunuyordu. Bunlar, hurma yetiştirme ve ziraatla meşgul oluyorlardı. Yahudiler onlarla birlikte yaşamaya ve karışmaya başlamış, sonunda Yahudiler

¹¹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.5,s.2533.

¹¹¹ Neml, 27/15-44.

¹¹² Köksal, M.Asım, *a.g.e.* 2003,c.2,s.261.

¹¹³ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.23.

¹¹⁴ Yıldırım Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, D.İ.B Yay, Ankara, 1988, s.36.

¹¹⁵ *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hıristiyanlık maddesi*, c.16, ,İstanbul,1992.s.329.

onları Yesrib'ten kovmuşlar¹¹⁶ ve oraya yerleşmişlerdir. Resulullah (s.a.v.), Medine'ye geldiğinde, nüfusun neredeyse yarısı Yahudiydi. Komşuları putperest Araplar gibi, Medineli bu Yahudiler de kabilelere ayrılmış olmanın yanı sıra, birbirlerine muhalif bölükler ve küçük gruplar halinde yaşıyorlar, bazı Yahudi kabileleri Arap kabileleri ile ittifak anlaşması yaparken, bazıları ise bu Yahudi kabileleriyle ittifak halindeki diğer Araplarla savaşıyorlardı. Esaslarını Resulullah (s.a.v.)'in belirlediği Medine Şehir Devleti Anayasasında, adları belli olmayan dokuz Yahudi kabilesi zikredilmektedir. Ancak tarihçiler bunları üç kabile halinde bir araya getirmektedirler ki bunlar Beni Kaynuka, Beni Nadîr ve Beni Kurayza kabileleridir. Zekâ ve çalışkanlıkları ile şehrin bütün ekonomisini ele geçirmiş olup aynı zamanda kendilerine has bir dine ve kutsal kitaba sahip olan Yahudiler, tüm yeryüzünde Yahudileri egemen edecek Mesih'in gelmesini bekliyorlardı.¹¹⁷ Medine-i Münevvere civarında bulunan Beni Kaynuka ile Beni Kureyza kabileri birbirinin düşmanı kesilmişlerdi.¹¹⁸ Buâs Harbinde, Beni Kurayza ve Beni Nadir Araplardan Evs kabilesiyle, Beni Kaynuka da Araplardan Hazrec kabilesiyle müttefik bulunuyorlardı.¹¹⁹ Ancak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an indirilmeye başlamasıyla bu Yahudi kabileleri, ona ve İslâmiyete karşı düşman kesilmişlerdir.

b. Hıristiyanlığın Tarihi Seyri

Hıristiyanlık davetini yapan Nasıra'lı Hz. İsa (a.s.)'dir. Bugün Hz. İsa (a.s.)'ın yetiştiği ortam hakkında fazla bir bilgi yoktur.¹²⁰ Hıristiyanlığın ortaya çıktığı Filistin, milattan önce I.Yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde Helenleşmeye başlamıştı.¹²¹ Yahudiler, M.Ö. dört asır boyunca Mısır, Roma ve Suriye'de zulüm altında kalarak çok meşakkat çekmişlerdi. Ahali, kendisine Hz. Davud (a.s.)'ın saltanatı zamanındaki kuvvet ve refahı verecek, hatta ondan da fazlasını verecek olan

¹¹⁶ El-Belâzurî, *Fütûhu'l-Bıldân*, Kültür Bakanlığı Yay. çev. Mustafa Fayda, Ankara,2001, s.20.

¹¹⁷ M. Hamidullah, *a.g.e.*2004. s.475-476.

¹¹⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.83.

¹¹⁹ AVCI, Casım; “*Beni Nadir, Beni Kureyza, Beni Kaynûka*” md, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992.

¹²⁰ Yıldırım Suat, *a.g.e.*, s.35.

¹²¹ *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hıristiyanlık maddesi*, c.16,s.329,İstanbul,1992.

Mesih'i bekliyorlardı.¹²² Roma İmparatorluğunun baskısına karşı dünyada adalet ve hakkın sağlanacağı yeni bir devir bekliyorlar, bu devri de Mesih'in gerçekleştireceğine inanıyorlardı. Yahudi halkının eskatolojisi ile birleşmiş bir kelime olarak Mesih, Tanrı'nın yeryüzündeki galebesini temsil ediyordu.¹²³

Hız. İsa'nın hayatını bilmek için Hız. Meryem'in hayatından başlamanın yerinde bir karar olacağı kanaatindeyiz. Kur'an'da İmran Ailesi övülmüştür ki bu aile Hız. Musa (a.s.) ile Hız. Harun (a.s.)'in babaları İmran ibni Yasher veya Hız. Meryem ve Hız. İsa (a.s.)'in soyunun geldiği İmran ibn-i Masan Hanedanıdır.¹²⁴ Bu konuda Bilmen, Âl-i İmran sûresinin tefsirini yaparken şunları kaydetmektedir: "Musa'nın oğlu İmran'ın refikası Hanne ihtiyarlamış, bir ağaç gölgesinde otururken bir kuşun yavrusuna bir şeyler yedirdiğini görmüş, kendisinde de bir validelik hevesi uyanmış, "Ya Rabbi! Eğer bana bir çocuk ihsan buyurursan adağım olsun onu Beyt-i Mukaddes'e hizmetçi olarak tasadduk edeyim." demişti. Böyle bir adak onlarca (Yahudilerce) erkek çocuklar hakkında meşru bulunuyordu. Bu temennisini müteakip hamile kalmıştı. Sonra, kocası İmran vefat etmiş, hamlini kız olarak vaz eylediğinden müteessir bulunmuştu. Adağım yerine getirilmeyecek, diyerek bundan dolayı da Allah'tan af temenni etmiş, kızına âbit, hadım manasında olan Meryem adını koyarak "Onu ve onun evlat ve ahfadını, taşlanmış tardedilmiş bulunan o İblis'in temasından, vesvesesinden mahsun kalmaları için senin himayene ısmarladım" diyerek Allah'a duada bulunmuştur. Allah, Hız. Meryem'in duasını kabul buyurmuştur. Hız. Zekeriya (a.s.)'ı da Hız. Meryem'in himayesine, siyanetine, mesalihini ruyete memur etmiştir.¹²⁵ Hız. Meryem, Zekeriya (a.s.)'ın zevcesi ve kendisinin teyzesi olan bir hanımın kendisine tahsis etmiş olduğu bir hücreye arasına çekilir, orada yıkanır, taharetini temin edermiş. İşte bir gün öyle bir yerde duruyormuş. Cibril-i Emin, Hız. Meryem'e karşı cismanî bir şekil almış, güzel bir insan vaziyetinde temessül etmişti."¹²⁶

Bilmen, Hız. İsa (a.s.)'ın Mücizevi bir şekilde doğduğunu, beşikte iken konuştuğunu söyler. Hız. İsa (a.s.), bu konuşmasında kendisini tanıtırken Allah'ın

¹²² Yıldırım Suat, *a.g.e.* s.37.

¹²³ Tümer Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hız. Meryem*, T.D.V Yay, Ankara, 1997, s.14.

¹²⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.355.

¹²⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.357-358.

¹²⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.2011.

kulu olduğunu, yaratıcının bir yarattığı olduğunu, bundan dolayı da ancak Allah'a ibadet edilmesi gerektiğini, Allah'ın, kendisine İncil gibi bir kitabı vermeyi takdir ettiğini veya Tevrat gibi bir ilahî bir kitaba vukufu nasip buyurduğunu, kendisinin İsrailoğullarına gönderilmiş bir resûl olduğunun Lavh-ı Mahfuzda tesbit edildiğini, hayatta olduğu müddetçe Allah'ın kendisine namazı ve zekâtı emrettiğini, doğduğu günde ve öleceği günde ve diri olarak kaldırılacağı günde selam'ın kendisi üzerine olduğunu bildirir.¹²⁷ Hz. İsa'nın bu şekilde konuşmasından, Hz. İsa'ya bir Şeriat verildiği, bu şeriatın içinde namaz, zekât gibi emirler bulunduğu, doğduğu gün gibi, ölüm gününün ve öldükten sonra dirilme gününün olduğu, bundan dolayı da kendisine İbnullah denilemeyeceği ve kendisinin sadece Allah'ın Kulu ve peygamberi olduğu anlaşılmaktadır.

Bilmen, Hz. İsa (a.s.)'ın İsrailoğullarından gelen peygamber silsilesinin son halkası olduğunu söyler.¹²⁸ Allah'ın, Hz. İsa ve Hz. Meryem'i, kendi kudretine ait âyetler kıldığını, onları gözlerin göreceği Zahirü'l-Cereyan bir ırmak civarı olan yüksek bir mekânda barındırdığını söyledikten sonra bu yüksek mekândan muradın, İbn-i Abbas Hazretlerine göre Beytü'l-Mukaddes, diğer zatlara göre Ya Dımışk veya Ramke veya Mısır¹²⁹ olduğunu bildirir. Nitekim Mustafa Âsım Köksal Peygamberler Tarihi adlı eserinde, Yüce Allah'ın Hz. Meryem'e, İsrailoğullarının, kendisini ve oğlu olan Hz. İsa'yı öldürmeye kalkacaklarını, bundan dolayı da İsrailoğullarının yurdundan hemen çıkıp gitmesini vahiy ve ilham ettiğini kaydeder.¹³⁰

Medenî kanunlara, meşruti düzenlere sahip bir toplum içinde ortaya çıkan Hz. İsa'nın zamanında toplum, şehvetlerinin esiri olmuştu. Hayvanî hırslardan başka hiçbir zevk ile oyalanmıyordu. Tefecilik insanlığın kanını kurutmuş halk Allah'ı bırakıp hahamlarına tapmaya başlamış, halk arasında akrabalık bağları tarumar olmuş, ahlâk kokuşmuş, hayvanlar gibi yiyip içmekten başka hayatın hiçbir tadı kalmamıştı. Yüreklerde din ve vicdan kaygısı büsbütün yok olmuştu. Bundan dolayı da haram olan şeyler alabildiğine yayılmış; merhamet ve şefkat eğilimleri tamamen

¹²⁷ Bilmen, *a.g.e.* c.4,s.2019.

¹²⁸ Bilmen, *a.g.e.* c.6,s.2786.

¹²⁹ Bilmen, *a.g.e.* c.5,s.2285.

¹³⁰ Köksal, M.Asım, *a.g.e.*2,s.313.

silinmişti.¹³¹ İşte böylesi bir ortamda Hz. İsa (a.s.) insanları Allah'a çağırıyor, onlara nefislerinin peşinde gitmemelerini öğütüyordu.

Eski Ahit'te tarihi bir rakam verilmeden Hz. İsa'nın Kral Hirodes'in günlerinde Yahudiye Beyte'l-Lehim' de doğduğu belirtilir.¹³² Dört İncil'in hepsi Hz. İsa ile ilgili olarak tamamıyla tarihi bir portre çizer. Buna göre Filistinli İsa bir Yahudi olarak doğmuş, Yahudi geleneklerine göre büyümüştür.¹³³

Kur'an, Hz. İsa (a.s.)'ın Tevrat'ı doğrulamak ve Yahudilere haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildiğini haber vermektedir.¹³⁴ Bilmen, burada bir nesh olduğunu ancak bu neshin mekûlât ve bazı muamelâta cari olduğunu, itikadda cari olmadığını, bunun da irade-i ilahiyeye dayandığını belirtir. O, Hz. Musa (a.s.) şeriatında balıketi, deve eti, iç yağı, karın ve barsak yağı yemenin ve cumartesi iş görmenin haram olduğu ancak Hz. İsa'nın şeriatında ise bunların helal kılındığını kaydeder.¹³⁵

Yeni Ahit'te Petrus, Hz. İsa (a.s.)'nın şakirtlerine yöneltip sorduğu "Halkın dediğine göre ben kimim?" sorusuna, Hz. İsa'nın Mesih¹³⁶ olduğunu açıklamak suretiyle cevap vermiştir.¹³⁷ Kur'an da ise onun hakkında şu âyetler mevcuttur: "*Melekler demişlerdi ki: 'Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryemoğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır*"¹³⁸ Bilmen, bu ayette geçen "Mesih" kelimesinin aslının İbranice "Meşiha" olup mübarek manasına geldiğini, "İsa" kelimesinin de bu lafzın Arapçası olup, onun çehresinin rengi beyaz lâtif bir hürmeti havi olduğu için böyle bir isimle isimlendirildiğini söyler.¹³⁹

¹³¹ Çaviş Abdülaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap* (çev: Mehmet Akif, sad: Süleyman Ateş), D.İ.B Yay, Ankara, 1974, s.11.

¹³² *Kitâb-ı Mukaddes*, , Matta, Bab 2/1 s.2.

¹³³ Demirci, Kürşat, "Hiristiyanlık" *md*, D.İ.A, T.D.V Yay, İstanbul, 1998, c.17, s.330.

¹³⁴ Âl-i İmran,3/50.

¹³⁵ Bilmen, Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.372.

¹³⁶ *Markos*, 8/27.

¹³⁷ Kuzgun Şaban, *Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matbaası, Ankara,1996,s.125.

¹³⁸ Âli İmran, 3/45.

¹³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.366.

Hız. İsa (a.s.)'ın yaşıtı olup,¹⁴⁰ Hız. Zekeriya (a.s.)'ın ihtiyarlığının son zamanında mücizevi bir surette doğan¹⁴¹, İncillerdeki lakabı ile “Vaftizci Yahya”¹⁴² küçüklüğünden beri ilim ve tekvaya düşkünlüğü ile tanınmış, ilimde bir merci haline gelmişti. Günahlarından arındırmak için Ürdün nehrinde insanları guslettirmişti. O, aynı zamanda Hız. İsa (a.s.)'ı da guslettirmişti.¹⁴³ Hız. Yahya'nın altı ay kadar Hız. İsa (a.s.)'dan büyüklüğü söz konusu olabilir. Herod, onu hapse attırdıktan sonra kendisine risalet verilmiştir. Hız. İsa (a.s.), onu kendisine rehber edinmişti. Hûlasa, Hız. İsa (a.s.), tebliğı ile Babil esaretinden sonra ardı kesilen İsrailoğullarının peygamber silsilesini yenileyen bir peygamber olmuştur.¹⁴⁴

Hız. İsa (a.s.)'a peygamberliğe otuz yaşlarında iken başladığı söylenebilir.¹⁴⁵ Hız. İsa önce Galile'de (el-Celil) sonra da civar köy ve kasabalarda tebliğine başlamış olup¹⁴⁶ Hız. İsa (a.s.)'ın muhatabı olan Filistin ahalisinin ekserisi, onun risaletini tasdik etmemekle beraber, kendilerine telkin etmek istediğı ahlak prensiplerine göre hareket etmediler. Aralarında kalmış olduğı kısa müddet içinde, hep onun göçüp gitmesini beklediler. En iyimser ihtimalle el-Celil ahalisinin temiz ve saf birkaç yüz insanı ona uymuştur. Bu davete Filistin Yahudilerinden pek az kimsenin tabi olması şundan ileri gelmiş olabilir: Roma istilasındaki Yahudiler, işgalcilere karşı silahlı mücadeleye davet bekliyorlardı. Hız. İsa (a.s.) ise, onlardan sabretmelerini, dini ve ahlâkî bir tutum izlemelerini istedi. Keza kendisi de anne tarafından İsrailoğullarına mensup olduğı halde, kavmi lehine bir taassup göstermedi. Onun nazarında hakkı tasdik eden bir Romalı asker, bir sade Kenanlı kadın ile asil bir Yahudi arasında fark yoktu. Hız. İsa Tevrat şeriatını benimsemekle beraber Yahudi din âlimlerinin anladığı tarzda şekle değil aksine fitrî ve samimi dindarlığa ilk planda yer veriyordu. Yahudi eşraf ve hahamlarına göre ise İsa, kendi menfaatleri yönünden bir karıştııcı, bir anarşist idi.¹⁴⁷ Özellikle Ferisiler ve dünya makam ve menfaati için işgalci Romalı müşriklere yaranmak gayesi ile birbiriyle yarışan din adamları kurnazlık ve

¹⁴⁰ *Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000, Luka, 1/26-36.

¹⁴¹ Meryem 19/8.

¹⁴² Markos, 6/14.

¹⁴³ Luka, 3/21.

¹⁴⁴ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s.38.

¹⁴⁵ *Kitâb-ı Mukaddes*, Luka Bab3/27 s.60.

¹⁴⁶ Kesler M. Fatih *a.g.e.* s.37.

¹⁴⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s.40.

desiseleriyle aleyhinde dikildiler. İdareyi aleyhine kışkırttılar.¹⁴⁸ Hatta Ferisiler ve Sadukîler gidip İsa'yı sözle tuzağa düşürmek için kendisiyle mücadeleye giriştiler.¹⁴⁹ Bu konuda Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır. “ *İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir? dedi. Havârîler: Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahid ol bizler müslümanlarız. Rabbimiz, İndirdiğine inandık ve peygambere tabi olduk, artık bizleri şahitler ile beraber yaz.*”¹⁵⁰ dediler. Bilmen, bu âyetlerin yorumunu şöylece yapar: Hz. İsa (a.s.)'a hak yolda yardım edeceklerini söylemişlerdir. Biz Allah'ın vahdaniyetini, ulûhiyetini tasdik eyledik. Ya İsa! Kıyamet günü peygamberler ümmetleri hakkında şahadet edecekleri zaman sen de bizim hakkımızda şahadette bulun ki hak dini kabul etmiş, senin nübüvvetini tasdik eylemiş kimseleriz. Cenab-ı Hak'ka niyaza başlayarak Ey Rabbimiz Kerim mâbudumuz, biz senin peygamberi zişanın olan İsa'ya inzal buyurmuş olduğun İncil'in bir kitab-ı ilahi olduğunu tasdik eyledik. Onun emirlerine itaat edeceğimize söz verdik. Bizleri senin birliğine, peygamberlerin nübüvvet ve risaletine şahadet eden kullarından olmak üzere kabul buyur. Veyahut bizleri ümmetleri hakkında şahadette bulunacak olan peygamberlerin veya bütün nâs (insanlar) hakkında şahadette bulunacak olan Ümmet-i Muhammediye zümresine ilhâk buyur.¹⁵¹ Özetle söylemek gerekirse Bilmen, Havarilerin bu sözleri ile Peygamberimiz (s.a.v.)'in ümmetinden olmak için dua ettiklerini, aynı zamanda Hıristiyanlığın çıktığı ilk zamanlardaki müntesiplerinin Müslümanlıkla şereflendiklerini anlatmaya çalışmaktadır.

Hz. İsa (a.s) semaya kaldırıldığında otuz üç yaşında idi.¹⁵² Hz. İsa (a.s.)'ın peygamberliği tebliğ etmesi üç yıla yakın kısa bir zaman sürmüştür. Bu süre zarfında Yahudi din adamları ona karşı hasmane bir tutum içine girmişlerdir. O dönemde Helen kültürünün hâkim olması, İncil ayetlerinin Hz. İsa'nın tebliğ dili olan İbranî-Aramî dilinden ziyade Yunanca olarak yazılmış olmasına neden olmuştur. Bundan dolayı İncil'in anlamlarında karışmanın meydana gelmiş olması muhtemeldir. Bilhassa Hz. İsa (a.s.)'dan sonraki ilk yüzyıl, rahat bir dönem değildi. Dönemin

¹⁴⁸ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, 1988s.18.

¹⁴⁹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Matta, Bab 22/15-45 s.25.

¹⁵⁰ Al-i İmran,3/52.

¹⁵¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.371.

¹⁵² Köksal, M. Asım, *a.g.e.* T.D.V. Yay, Ankara, 1995, c.2, s.334.

Roma İmparatorları, Hıristiyanlığın hızla yayılmasını kendi tahtları için büyük bir tehlike görmüş ve bu dini ortadan kaldırmak için her yola başvurmuşlardı. Hz. İsa'nın mesajını yaymak için gece gündüz durmadan faaliyet gösteren Havarileri ve onların öğrencilerini sıkı şekilde takip eden devlet yöneticileri, bunların büyük bir kısmını, faaliyetlerini engellemek için öldürmüşlerdi. İlk asırda başlayan işkence ve zulüm, ikinci ve üçüncü yüzyıllarda artarak devam etmişti. Öyle ki o devirlerde yapılan kiliselerin bir kısmı, takibattan korunmak gayesiyle yer altlarına, mağara oyuklarına ve ormanların içinde تنها yerlerde inşa edilmişti. Hz. İsa (a.s.)'a kendisi dünyada iken pek az kişi iman etmiş, onun dünyadan ayrılışından kısa bir süre sonra, kendisine tabi olanların sayısı artmaya başlamış ve M.S. dördüncü yüzyılda tebliğ etmiş olduğu din, Hıristiyanların saraylara nüfuz ederek imparator ve kralları etkilemeye başlamasıyla bir devletin resmi dini haline gelmiştir. Hıristiyanlar Hıristiyanlığı ilk yüzyıllarda genellikle Roma İmparatorluğu sınırları dâhilinde yaymaya çalışmıştır. Bu dönemde Yahudiler, kendi dinlerini kendi ırklarından olmayanlara benimsetmek için fazlaca bir gayret içinde değillerdi. Putperest Roma'da yayılma gayesi güden başka herhangi bir din olmadığı gibi, mevcut putpereslik, imparatorlukta yaşayan halkın manevi ihtiyaçlarını tatmin etmekten uzak ve çok ilkel bir durumdaydı. Ayrıca Anadolu ve çevresinde görülen sır dinleri, gizliliğe riayet ediyor ve hiçbir şekilde alenî bir yayılma faaliyetinde bulunmuyorlardı. O devirlerde yayılmacı dinlerden hiçbiri de Roma İmparatorluğu toprakları içinde görülüyorlardı. İşte bu ortam içinde ortaya çıkan, yayılma faaliyetlerine başlayan Hıristiyanlık kısa sürede başarılar elde etti.¹⁵³

Hz. İsa (a.s.) bir peygamber olarak, tebliğatını, çeşitli kelime oyunlarına dalmadan yapmıştı. Ona inanan az sayıdaki mü'minlerde tamamen onun getirdiği tevhid çizgisini takip etmişlerdi. Ancak Hz. İsa ve onun havarilerinin ayakta tutmak istediği bu tevhid inancı bir süre sonra Pavlus'un bu cemaatin arasına girmesiyle sekteye uğramış ve bu tertemiz akide olumsuz yönde bir gelişmeye doğru hızla ilerlemişti. O, İsa (a.s.)'ı görmemesine rağmen kendisinin İsa (a.s.) tarafından milletler havarisi olarak tayin edildiğini söylemiş, Hıristiyanlığa teslisi sokmuş, sünnet olmayı yasaklamış ve domuz eti yemeyi serbest bırakmıştır.¹⁵⁴ Kilikya

¹⁵³ Kuzgun Şaban, *a.g.e* s.46-47.

¹⁵⁴ Kesler M. Fatih, *a.g.e.* s.39-41.

Tarsus’unda doğmuş bir Yahudi olan Pavlos’un ¹⁵⁵ yeni dine girişi kilise tarihinde bir dönüm noktasıdır. Pavlos’un Hıristiyanlığı kabul edişinden sonra, üzerinde durduğu iki temel konu vardır: Yahudi geleneğinin ilgası ve İsa’nın Mesihliği. Onun Yahudi şeriatına bağlı görüldüğü noktalar ise bu doktrinleri yorumlamada kullandığı İbranî terminolojisinden gelir. Pavlos Mesîhlik inancını kabul ederek evrenselci bir doktrini benimsemiştir. Yahudi Şeriatının yerine “*Tanrının izzeti*” ve “*Tanrı’nın herkese ulaşabileceği*” kavramını koyarak bu evrensel mesajı desteklemiş görünür. Kilise tarihinde Pavlos’un önemi, İsrailoğullarına has bir dinden evrensel mesajı olan bir dine geçişteki bu noktada yatmaktadır.¹⁵⁶

B. BİLMEN’E GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN KAYNAKLARI

1. Bilmen’e Göre Tevrat

İslam ıstılâhında “kitap” denilince aklımıza, Allah’ın peygamberler vasıtasıyla ilettiği bilgileri içinde barındıran ilahi metinler gelir. Bu beyanda Ehl-i kitap terimi ise, İslam ıstılâhında, ilahî bir kitaba inananlar, kutsal kitap sahipleri veya kendilerine kitap verilen insanlar anlamına gelmektedir. Buna göre Müslümanlara da ehl-i kitap denilebilir.¹⁵⁷ Kur’an’da zikri geçen Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an ilahi kitaplardır.¹⁵⁸

Yahudiler, kendi peygamberlerine vaktiyle verilmiş olan Tevrat kitabının asıl nüshalarını kaybetmişlerdir. Bugün elde bulunan Tevrat, Hz. Musa’ya gelen Tevrat’ın aynı değildir.¹⁵⁹ Hz. Musa (a.s.)’dan çok sonra yazılmış, muhtelif müelliflere ait parçalardan meydana gelmiş anonim bir eserdir. Hz. Musa (a.s.)’a indirilen “*Tevrat*” bozulmuş, tahrif edilmiş ve fanilerin elinde bir oyuncığa dönmüştür.¹⁶⁰ Yahudiler, kendi kutsal kitaplarına Hıristiyanların dediği gibi “Eski

¹⁵⁵ *Kitâb-ı Mukaddes*, Resullerin işleri, 22/3.

¹⁵⁶ Demirci, Kürşat; “*Hıristiyanlık*” md, D.İ.A, c.17, s.330–332.

¹⁵⁷ Kaya, Remzi, “*Ehl-i Kitap*”,md. *DİA*, İstanbul 1994, X, 516; er-Ragıp el-İsfehâni, Ebu’l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredat fi Garibi’l-Kur’an*, Beyrut, 1986, s.437.

¹⁵⁸ Cılacı Osman, *a.g.e*, s.143.

¹⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*. c.1,s.387.

¹⁶⁰ Aydemir Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.1979, s.2.

Ahid” adının verilmesini redederler, onlar kutsal kitaplarına “Tanah” adını verirler. Yahudilere göre Tanah üç bölümden oluşmaktadır. ¹⁶¹

1. Tora (Tevrat) : Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tensiye olmak üzere beş bölümden ibaret olup bundan ötürü Batıda Pentateque denir. Aslı Hz. Musa (a.s.)’a vahyedilmiştir.

2. Nevim (Nebiler): Peygamberlere ait kitaplar ki bunlar da iki kısma ayrılır:

- a) Önceki peygamberlere ait olan; Yûşa, Hâkimler, Samuel, Krallar,
- b) Sonraki peygamberlere ait olan; İşaya, Yeremya, Hezekiel, keza on iki peygamberin kitapları: Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekerya, Malaki.

3. Ketubim veya Hagioğraphes (menkibeler) ki bunlar da: Mezmurlar, Meseller, Eyyub, Neşideler neşidesi, Ruth, Lamentations, Vaiz (Ecclesiaste) Ester, Daniyel, Esdras, Nehemya, 1 ve 2 Kronikler (Tarihler) kitaplarıdır. ¹⁶²

Kur’an-ı Kerim’de Mâide, 43-44. âyetlerde geçen Tevrat’ın kime inzâl edildiği açık değilse de Bilmen, Tevrat’ın Hz. Musa (a.s.)’a inzâl edildiğini, kitaptan kastın da Tevrat olduğunu söylemektedir. ¹⁶³ Âyette“...Müslim olan nebiler onunla Yahudilere hüküm ederlerdi” denilmiş olması kanaatimizce Tevrat’ın İnzâlinin Hz. Musa (a.s.)’a yapıldığını için ondan sonra gelen nebilerin de onunla Yahudilere hüküm etmeleri Tevrat’ın Hz. Musa (a.s.)’a inzâl edildiğini kanıtlaması bakımından dikkate değerdir. Müfessirimiz Bakara Suresi’nin “*Ve bir vakit Musa’ya o kitabı ve furkanı vermiştik. Ta ki hidayete eresiniz.*”¹⁶⁴ âyetinde geçen “Kitab”ı Tevrat-ı Şerif “Furkan”ı ise Hak ile bâtılın, helal ile haramın aralarını ayırmaya vasıta olan şeyler olarak alır. Nitekim “*Kasem olsun ki Musa ve Harun’a Furkan ve bir ziya ve muttekiler için bir öğüt vermiştik.*”¹⁶⁵ âyetini yorumlarken de Bilmen, bu âyette geçen Furkan’ın Hz. Musa (a.s.) ve Harun (a.s.)’a verilen Hak ile Bâtılın, helal ile

¹⁶¹ Kuzgun Şaban, *a.g.e.*, s.61.

¹⁶² Yıldırım Suat, *a.g.e.*, s.84.

¹⁶³ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.772.

¹⁶⁴ Bakara, 2/53.

¹⁶⁵ Enbiyâ, 21/48.

haramın arasını ayıran Tevrat kitabı veya hak ile bâtil dinlerin arasını tefrik eden bir burhan olarak anlaşılması gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁶

Kur'an Kerim'de, levhaların Hz. Musa'ya verildiğinden bahsedilir.¹⁶⁷ Müfessirimiz, Hz. Musa (a.s.)'a verilen Tevrat levhaları hakkında değişik rivayetlerin bulunduğunu, bunlara göre bu levhaların on veya yedi levhadan ibaret olduğunu, tahtadan veya yeşil zebercetten veya yeşil zümrülden müteşekkil bulunduğunu, bunlardaki yazıların Cibril-i Emin vasıtasıyla yazılmış olduğunu söyledikten sonra, Kur'an-ı Kerim'de bu bilgiler mevcut olmadığı için bu hususu ilm-i ilahiye havale eder.¹⁶⁸

Kur'an'da “*evvelki suhuf*”¹⁶⁹ adıyla Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. Musa (a.s.)'a sahifelerin verildiğinden bahsedilir. Bilmen, âyette geçen Suhuf kelimesinin sahifenin cem'i olduğunu, esasen kitap manasına ise de Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Azim'den ibaret olan dört büyük semavî kitaptan başka bazı peygamberlere verilmiş olan risalelerden her birine “*Sahife*” denildiğini, bununla birlikte Hz. Musa (a.s.)'a Tevrat'tan mukaddem on sahife verildiğini söyler.¹⁷⁰

2. Bilmen'e göre Zebur

İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerden olan Hz. Davud (a.s.)'a ilim¹⁷¹ hikmet, fasl-ı hitap¹⁷² gibi özellikler ile birlikte, yüz elli sûreden müteşekkil tahmit ve temcidi, va'z ve nasihatı havi bir kitab-ı ilahi olan “*Zebur*” verilmiştir.¹⁷³ Nitekim Kur'an'da bu konuda şöyle buyurulmaktadır: “*Muhakkak biz sana vahyettik, Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi ve İbrahim'e, İsmail'e İshak'a Yakub'a, Esbat'a, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahy*

¹⁶⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.2153.

¹⁶⁷ A'raf, 7/144-145.

¹⁶⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.1089.

¹⁶⁹ A'la 87/18.

¹⁷⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.8,s.4018.

¹⁷¹ Neml 27/15.

¹⁷² Sâd 38/20.

¹⁷³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.706.

eylediğimiz gibi ve Davud’a Zebur’u verdiğimiz gibi...”¹⁷⁴ Bilmen, Hz. Davud (a.s.)’a verilen “Zebur”un hep mev’izeler, ilâhiyat, münacâtı kapsadığını, şer’i hükümleri ihtiva etmediğini, bu yüzden de Hz. Davud (a.s.)’ın Hz. Musa (a.s.)’ın şeriatıyla amel ettiğini bildirmektedir.¹⁷⁵ İsrâ Sûresi 55. âyetinde ise şöyle denilmektedir: “*Rabbin göklerde ve yerde olanları pek ziyade bilendir. Andolsun ki, peygamberlerin bazılarını bazıları üzerine tafdil ettik. Davud’a bir Zebur’u verdik.*”¹⁷⁶ Bilmen bu âyeti izahında şöyle demektedir: Bir kısım müşrikler diyorlardı ki Kureyş’in ileri gelenleri dururken Ebu Talib’in yetimi nasıl peygamber olabilir? Bir kısım aç, çıplak kimseler onun eshabını nasıl teşkil edebilir? Yahudiler de Tevrat’tan başka kitap tanımıyorlardı. Hz. Musa (a.s.)’dan sonra nebi bulunduğunu söylemiyorlardı. Zebur, Hz. Musa’dan sonra İsrailoğullarına gönderilmiş bir başka kitaptı. Ancak İndirilen bu ayetle, onların iddiaları reddedilerek buyrulmuş oluyor ki: Cenab-ı Hak dilediği kimseleri fazlı keremine ulaştırır ve kimlerin bu nimetlere lâayık olduğunu bilir. İşte Hz. Davud’u Zebur gibi bir kitaba, bir nübüvvele mazhar buyurmuş olduğu gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)’i de Kur’an-ı Mubine ve risalet-i âmmeye ulaştırmıştır. Bahusus Hz. Muhammed (s.a.v.)’in evsafı o Zebur kitabında da münderiç bulunmaktadır.¹⁷⁷

3. Bilmen’e Göre İncil

İncil; Allah tarafından Hz. İsa (a.s.)’a gönderilen, Tevrat’ın aslını doğrulayan Kur’an-ı Kerim tarafından tasdik edilen “*içersinde hidayet ve nur bulunan*” dört büyük kitaptan birisidir.¹⁷⁸ Bilmen’in Hıristiyanlık ve İncil hakkındaki tanımlaması ise şöyledir: “Hz. İsa (a.s.)’dan sonra Havariler İseviyeti neşre çalışmışlar ise de aralarında ihtilaflar zuhura gelmiş, vaktiyle Şeriat-ı İseviye güzelce zapedilmemiş olduğundan İncil namı ile sonradan yazılmış birçok kitaplar türemiştir. Kostantin’in emriyle İznik şehrinde binden ziyade âzası bulunan ruhanî meclis toplanıp

¹⁷⁴ Nisa, 4/163.

¹⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.261.

¹⁷⁶ İsrâ, 17/55.

¹⁷⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.1885, *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000, Mezmurlar 72/2-15, 37/27-31. s.561-581.

¹⁷⁸ Maide,5/46-48.

münakaşalarda bulunmuşlardır. Bunlardan bir kısmı yekdiğerinin konuşmasını bile anlayamıyorlardı. Nihayet İncil namındaki risalelerden yalnız dördü bu meclis âzasının bir kısmı tarafından intihap edilerek onlara İncil namı verilmiştir.”¹⁷⁹ Nitekim başka ilim adamlarının görüşü de buna paraleldir. İznik konsiline farklı beldelerden, birbirlerinin lisanını anlamayan kişiler bir araya gelmiş olması, orijinal nüshaların ilk devirlerde tahrip ve yok edilmesi¹⁸⁰ gibi nedenlerle bu İnciller arasında bir takım farklılıklar da söz konusu olmuştur. Bunun yanında asırlar boyunca İnciller kilisenin tekelinde kalmışlardır. Onları anlama ve yorumlama hakkı sadece kiliseye ait olmuş, Hıristiyanlık üzerinde düşünülemez ve tartışılmaz doğmaların çoğalmasına neden olmuştur.¹⁸¹ İnciller çok erken dönemde değil, İsa (a.s.)’ın peygamberlik görevinin bitiminden bir asrı aşkın bir süre sonra bir bütün halini alırlar. Kitab-ı Mukaddes papalık tercümesi, dört İncil’in resmîyet kazandığı tarihin 170 yılı dolayları olduğunu tahmin etmektedir.¹⁸² Bu da göstermektedir ki Hıristiyanlığa göre; İncil bir kitap değil, İsa tarafından ilan edilen “müjde” dir, mevcut İnciller de o ilanın şahitleridir.¹⁸³ Kanaatimizce İncil’in bizzat Hz. İsa (a.s.) tarafından yazdırılmamış olması, onun sonradan sözlü geleneklerle aktarılması neticesinde birbirinden farklı pek çok yazılı İncil adında eserin meydana getirilmesine ve ulûhiyet konusunda birbirinden farklı Yakubiye, Milkâniye, Nesturiye, Merkusiye gibi fıkralar oluşmasına vesile olmuştur.¹⁸⁴

4. Ömer Nasuhi Bilmen’e Göre İsrailoğullarına Gönderilen Kitaplarla Hüküm Vermek

Yüce Allah’ın Hz. Muhammed (s.a.v.)’den önceki toplumlar için koyduğu ve –Hz.İbrahim (a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.) gibi- peygamberleri vasıtası ile onlara bildirdiği hükümlere “Şer’u men keblenâ” adı verilir.¹⁸⁵ Hz. Musa (a.s.)’ın peygamber olduğu günden itibaren Hz. İsa (a.s.)’ın zamanına kadar Tevrat’taki şerî

¹⁷⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.384-385.

¹⁸⁰ Kuzgun Şaban, *Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.83.

¹⁸¹ Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yay.,8. Bas,Konya 2004, s. 257.

¹⁸² Maurice Bucaille, *Tevrat İnciller ve Kur’an*, Çev. Dr. Mehmet Ali Sönmez, D.İ.B. Yay. Ankara, 1988,s.96.

¹⁸³ Yıldırım Suat, *a.g.e.*, s.108.

¹⁸⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.714.

¹⁸⁵ Şa’bân, Zekiyyü’dîn *İslâm Hukuk İlmi’nin Esasları*, T.D.V. Yay. Ç.İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara,2001,s.208.

hükümler ile amel edilmesi icab ediyordu. Hz. İsa (a.s.)'ın zamanında da Hâtemü'l-Enbiya'nın peygamber olarak gönderilmesine kadar İncil'deki ahkâm-ı şer'îye ile amel edilmesi emrolunmuştu.¹⁸⁶ Bilmen bu konu hakkında “*Görmedin mi kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanları ki, aralarında hüküm etmesi için Allah'ın kitabına davet olunurlarda sonra onlardan bir zümre yüz çevirir. Ve onlar kaçınan kimselerdir.*”¹⁸⁷ âyetinin tefsirini yaparken âyetin sebab-i nüzûlünü şöyle açıklar: “Yahudilerden şerefli bir aileye mensup bir erkek ile bir kadın zinada bulunmuştu. Tevratın hükmüne göre recm edilmeleri, yani taşlanarak öldürülmeleri icab ediyordu. Bundan kurtulmak ümidiyle Resul-i Ekrem Efendimize müracaat ettiler, o da bunların recmedilmelerine hükmetti. Fakat onlar buna razı olmamış bu hükmü inkâr etmişler, bundan dolayı da Nebiyi Zîşan Efendimiz: “Haydi Tevratı getiriniz, oradaki hüküm böyledir.” diye buyurmuştur. Tevrat'ı getirmişler, Yahudilerden Abdullah ibni Surya Tevrat'ı okumaya başlamış, recm âyeti gelince üzerine elini koyup onu okumadan geçmişti. Orada bulunan Abdullah ibni Selâm, bu keyfiyeti haber verince Abdullah ibni Surya elini çekmiş ve recm âyeti görülmüştü. Resulü Erkem'in emriyle o iki şahıs recmedildi. Tevrat'ta da mevcut olan bu hükmü bildikleri halde bundan kaçınmışlardı.¹⁸⁸ Vakiayı dikkatli incelersek göreceğimiz şudur: Peygamberimiz (s.a.v.) onların kitabında bulunan bir hükmü icra etmiştir. Bu da Tevrat'ta olan bir hükmün uygulanacağıdır. Nitekim oruç¹⁸⁹ ve kısas¹⁹⁰ bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış emirlerdir. Bir başka âyette de , “*Sonra Musa'ya, ahkâmına güzelce riayet edene kitabı tamam bir vech üzere ve her şeyi mufassalan bildirmek ve bir hidayet ve rahmet olmak için verdik. Tâki Rab'lerinin huzuruna varacaklarına iman etsinler.*”¹⁹¹ buyrulmaktadır. Bilmen, burada Hz. Musa'ya Tevrat'ın, dinî, dünyevî ve uhrevî vazifeleri, bir takım İlahî hakikatler ile ilgili meseleleri bildirmek ve o kitabın ahkâmına temessük edip gösterdiği yolu takip edenlere ihsan edildiğini söyler.¹⁹² Yahudilerin kendi ahkâm-ı diniyelerine riayet ve Müslümanlara müracaat ettikleri takdirde, haklarında adaletle hükümedilmesinin lüzümü “...artık sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir...”

¹⁸⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.779.

¹⁸⁷ Âl-i İmrân 3/23.

¹⁸⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.344.

¹⁸⁹ Bakara 2/183.

¹⁹⁰ Mâide 5/45.

¹⁹¹ En'am,6/154.

¹⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.981.

âyetiyle beyan buyrulmaktadır. Gayrı Müslimler hakkında müracaatları durumunda hüküm verilip verilmemesi hususunda İslam hâkimleri muhayyer midir değil midir? Meselesinde ihtilaf vardır. Birçok fukahaya göre muhayyerdur. Fakat Fukaha-i Hanefiye'ye göre muhayyer değildirler. Ahkâm-ı Şer'iyye dairesinde hüküm etmekle mükelleftirler çünkü "ve aralarında Allah Teâlâ'nın indirmiş olduğu ile hükmet ve onların hevalarına tabi olma."¹⁹³ âyet-i kerimesi o tehayyürü söyleyen âyet-i kerimeyi nesh etmiştir.¹⁹⁴ Hz. Peygamber dönemindeki Yahudilerin de kendi kitapları olan Tevrat'ta hüküm bulunduğu halde onun hakemliğine başvuramamalarından dolayı kınanmalarına dair Maide suresi 43. ayette şöyle buyrulmaktadır: "Ve seni nasıl hakem yapıyorlar? Hâlbuki onların yanlarında içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat vardır. Sonra da bunun arkasından yüz çevirirler ve onlar mü'min kimseler değildirler." Yahudiler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bazı konularda farklı hüküm verdiğini bildiklerinden kendisinin çözüm bulması için getirdikleri zina suçuna daha hafif bir hüküm vermesini ümit etmişlerdi. Fakat onlar gerçekten iman etmemiş kişiler oldukları için bu olayda Cenâb-ı Allah Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Tevrat hükümleriyle hükümetmesini vahy etmiştir. İlgili âyette konunun esası şu veya bu hükmün uygulanması değil, Yahudilerin iman etmemiş olduklarının açığa çıkarılmasıdır. Vakıa ne olursa olsun bizden öncekilerin şeriatı anlamında olan "Şer'u men kablena" aslında müstakil bir kaynak olmayıp, nihâi tahlilde kitap ve sünnet'in kapsamına dâhildir. Zira "Şer'u men Kablenâ" ile ancak, Allah Teâlâ veya Hz. Peygamber o hükmü red ifadesi taşımaksızın zikretmiş olursa ve hakkında Müslümanlar bakımından mensuh olduğuna dair delil bulunmazsa amel edilir. O halde yüce Allah'ın zikrettiği Kitab'ın, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zikrettikleri de sünnetin dışında düşünülemez.¹⁹⁵

5. Bilmen'e Göre Tevrat'ın Ahkâm'ında Nesih Var mıdır?

Bilmen, neshi tanımlarken şu izahı yapmaktadır: "Lûgatta, bir şeyi tebdil etmek, başkası ile değiştirmektir. İstilâh-i şerîde ise; her hangi bir ibadete, bir muameleye ait bir şerî hükmün yerine sonradan diğer bir hükm-i şerînin vârit olmuş olmasıdır ki, artık evvelki hüküm mensuh olur, onunla amel edilmez, nasih olan

¹⁹³ Maide 5/49.

¹⁹⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1,s.770.

¹⁹⁵ Şa'bân, Zekiyyü'din a.g.e, s.212.

sonraki hükümle amel edilir.”¹⁹⁶ Nitekim günümüz İslâm Fıkıhçılarından Zekiyyüdü'n Şa'bân da yaklaşık aynı tanımlamayı yapmaktadır.¹⁹⁷ Şurası muhakkak ki, toplumsal hayatla ilgili konularda ihtiyaca göre bir takım kuralların farklılık arz etmesi yadırganacak bir durum değildir.¹⁹⁸ Bu durum geçmiş ümmetlerden Peygamberimiz (s.a.v.)'e varıncaya kadar şeriatların gündeminde olagelmıştır. Nesih var mıdır? Yok mudur? Meselesi bizim tezimizin konusunu aşacağından biz sadece burada Kur'an'dan önce indirilmiş olan Tevrat'ta nesh'in olup olmadığına bakacağız. Musevîler hem Hz. İsa (a.s.)'ı hem de Hâtemü'l-Enbiya Efendimiz ve Kur'an-ı Kerim'i inkâr etmektedirler.¹⁹⁹ Bu inkârlarını desteklemek için “*Allah, önceden göndermiş olduğu hükümleri nasıl nesheder?*” diyerek Kur'an'ın hükümlerine karşı çıkmışlardır. Bilmen, Onların bu inkârlarını ve iddialarını ilzam etmek için, Âli İmran Sûresinde “*Bütün taamlar, Tevrat'ın nüzûlünden evvel İsrailoğullarına helâl idi. İsrail'in kendi nefesine haram kıldığı şeyler müstesna. De ki sadık kimseler iseniz Tevrat'ı getiriniz de onu okuyuveriniz.*” âyetiyle onlara cevap verildiğini bunun aynı zamanda Peygamberimiz (s.a.v.)'in risaletine şehadet ettiğini, bazı ahkâm-ı şerriyyenin vaktiyle de nesh edilmiş olduğunu, Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. İbrahim (a.s.) zamanından beri haram olmayan bazı yiyeceklerin bir ukubet bir ceza olmak üzere sonradan İsrailoğullarına haram kılındığını söyler.²⁰⁰ Yine, Ehl-i Kitab'ın bir takım batıl, uydurma iddialarla “*Nesh caiz değil*” diyerek, kıblenin Kâbeyi Muazzamaya tahvilini de dedikodu meselesi yaptıklarını anlatır.²⁰¹ Bundan dolayı da Yahudilerin “*Eğer bu zat ahir zaman peygamberi olsa Tevrat'ın beyanına göre Kâbe tarafına dönüp namaz kılardı*” demelerine bir hüccet ikamesine gerek kalmaması için Allah'ın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve onun ümmetine namazda Kâbe yönüne yönelmelerini emrettiğini söyler.²⁰² Müfessirimiz, bir örnek olmak üzere; Hz. Musa (a.s.) şeriatında balıketi, deve eti, iç yağı, karın ve bağırsak yağı yemek ve cumartesi iş görmenin haram olduğu halde Hz. İsa (a.s.)'ın şeriatında bunların nesh edildiğini, bu nesh edilen şeylerin yiyecek, içecek ve bazı muamelata yönelik olup itikâda

¹⁹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.103.

¹⁹⁷ Şa'bân, *Zekiyyüdü'n a.g.e.* s.425.

¹⁹⁸ Şimşek, Said, *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, Ekin Yay.,4. Bas,İstanbul,, s. 127.

¹⁹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.109.

²⁰⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.417.

²⁰¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.423.

²⁰² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.143-144.

yönelik olmadığını söyler.²⁰³ Sonuç olarak diyebiliriz ki müfessirimiz bu kanaatiyle yukarıda vermiş olduğu “*nesih*” tanımlaması ile paralel bir tutum izleyerek isabetli bir kanaat belirtmiştir.

²⁰³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.372.

II. BÖLÜM

BİLMEN'İN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİREN VE ONLARI ELEŞTİREN AYETLERE DAİR YORUMLARI

A. YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN İDDİA VE İNANÇLARI İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI AYETLERİ TEFSİRİ

1. Yahudi ve Hıristiyanların İnanç ile İlgili Eleştirilen Yönleri

a. Allah'tan Başka İlahlar Edinmeleri Konusunda Eleştirilmeleri

Kur'an-ı Kerim, İsrailoğullarının zaman zaman şirke düşüp kâfir olduklarını bahsederek onları bize örnek gösterir. İsrailoğulları yanlış kanaatte bulunmuşlar, içlerinden pek çoğu birçok mucize gördükleri halde yine kendilerini putperestlikten kurtaramamışlardır. Hz. Musa (a.s.) Asa, Yedi Beyda gibi mucizeler ile onları Allah'ın birliğini ve tekliğini tasdike davet etmiş, onlar Hz. Musa (a.s.)'ın Tur-i Sina'ya geçici olarak gitmesinden sonra, buzağıyı tanrı edinmişlerdir. Bu ırkın içinde bu özellikte kimseler bulunmuştur. Âdetleri zalimane hareket olmasından dolayı ilahi emre muhalefette bulunmuşlardır.²⁰⁴ Bilmen, İsrailoğullarının denizden kurtulup giderlerken rivayete nazaran putları sığır timsallerinden ibaret olan “Lehm veya Kenanilere uğradıktan sonra, Hz. Musa (a.s.)’dan “*Sen de böyle bir timsal vücade getir de biz de ona ibadet edelim*” diyerek cahillikte bulduklarını söyler. Hâlbuki Yüce Allah onları zamanlarındaki cemiyetlerin üzerine üstün kılmış, başkalarına vermediği nimetleri onlara vermiş, onları hakiki bir dine nail etmişti, düşmanlarını büsbütün kahr ve tenkil buyurmuştu.²⁰⁵ Müfessirimizin “Lehm veya Kenanîler” diye iki kabileyi de zikir etmiş olması kanaatimizce farklı rivayetleri esas almasından kaynaklanmaktadır. Çünkü İsrailoğullarının bir anda iki kabile ile

²⁰⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.89.

²⁰⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.1083.

karşılaşmaları mümkün değildir. Onlar başlarında Cenâb-ı Hakk'ın ulu'l- azim bir peygamberi Hz. Musa (a.s.) bulunmasına rağmen bu zalimane arzularından vazgeçmemişlerdir. Hz. Musa (a.s.) Tur'a gittikten sonra vaktiyle kiptilerden emanet alıp onların helâkı üzerine kendilerinde kalmış olan ziynet takımlarından Samiri namındaki bir munafıkın yapmasıyla bir buzağı sesi böğürmesi olan bir heykel edinmişlerdi. Bu da onları Cenab-ı Hak'ın uyarmasına neden olmuştur.²⁰⁶ Onlar öyle sefihane halleriyle ibadete lâayık olmayan bir şeye mabudiyet isnad ederek ibadeti mevziinin gayrına tevcih eylemişler, evvelce de böyle cahilane hareketleriyle zalimlikler yapmışlardır.²⁰⁷ Bilmen, bu konudan bahseden Tevbe Sûresinin 30. âyetini tefsir ederken şu açıklamada bulunur: “Yahudilerle Hıristiyanlar da bazı zıtları tanrı ve Cenab-ı Hakk'ın oğlu telâkki ederek daha eski müşrikler gibi pek yanlış itikatta bulunmuş, bu suretle bir nevi şirke düşmüşlerdir. Nitekim Asr-ı Saadetteki Yahudiler Üzeyir'i Allah'ın oğlu sanmışlardı. Bu cahilane bir iddiadır. Hâlbuki Allah'ın baba olmaktan münezzeheyeti nice delillerle sabittir.”²⁰⁸

Bilmen, Yahudilerin genelini Hz. Üzeyir'i Allah'ın oğlu kabul ettiklerine dair yanlış bir isnadın olduğunu belirttiikten sonra şu açıklamayı yapar: “Vakıa onların hepsi de bu itikatta değildirler. Fakat içlerinden bir kısmı bu itikatta bulunup bundan men edilmediği için bunun hepsine isnât edilmesi bir mükâleme usulü muktezasıdır. Maamafih vaktiyle hepsinin de öyle bir itikatta bulunup da bilâhara bu itikattan bir kısmının vazgeçmiş olmaları da melhuzdur. Ve böyle bir şeyin hepsine isnadı, hepsinin de mütenebbih olarak o şeyden onu irtikâb edenleri ikâz ile men'e çalışmalarına işaret hikmetine mebni de olabilir.”²⁰⁹

Hıristiyanlar da Hz. İsa (a.s.)'ı, “onun insanlardan babası yoktur, babasız ise evlat olmaz, öyle ise, Mesih'in babası Tanrı Tealadır”²¹⁰ diyerek Allah'ın Oğlu olarak telakki etmişlerdir.²¹¹ Hıristiyanların bu tutumlarından dolayı tövbe ve istiğfar etmedikleri takdirde kâfir ve acı bir azaba maruz olacaklarını Kur'an-ı Kerim “*Andolsun ki “Allah kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir.” diyenler kâfir olmuşlardır...*

²⁰⁶ A'raf, 7/148.

²⁰⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.1093.

²⁰⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3, s.1251.

²⁰⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3, s.1254.

²¹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3, s.1252.

²¹¹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Markos,1/1,Yuhanna,14/11.

*Andolsunki Allah için üçüncüsüdür” diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah’tan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.”*²¹² diyerek haber vermektedir. Bilmen, “Bu üç ilah, bir Allah’tır.” görüşünü benimseyen Yakubiye fıkrasının, “*Hz. Meryem Allah’ı doğurmuştur.*” dediklerini, onların bu sözleriyle Cenab-ı Hak’ın zatının İsa (a.s.)’a hulul ettiğini, onun zatıyla birleştiğini iddia ettiklerini söyler. Sonra onlar hakkında şu izahatta bulunur: “Bunlara göre; Allah Teâlâ ekanim-i salâseden, yani üç asıldan, üç rükünden mürekkeptir, bunlar baba, oğul ve Ruhü’l-Kudüs’ten ibarettir. Bu üçten her biri diğerinin aynıdır. Bu üç birdir, bu bir de üçtür. Baba oğla hulul etmiş, onunla müttehit olmuş, bundan da Ruhü’l-Kudüs tekevvün eylemiştir”. Bilmen, onların bu itikadlarını zikre konu ettikten sonra böyle bir itikadın Hıristiyan tairesini saptırmak için Hıristiyan düşmanları tarafından uydurulduğunu, Kur’an’da Hz. İsa (a.s.)’ın, bu gibi batılane iddiada bulunanları tekzib ve takbih için, kendisine ve sair mahlûkata ulûhiyet isnadının mahz-ı küfür olduğunu; bütün mahlûkatı yaratıp vücade getiren Allah Teâlâ’ya ibadet edilmesi gerektiğini, kendisinin ve diğer mahlûkatın da Allah’ın kulu olduğunu, ibadet hususunda da ulûhiyete ait sıfatlar hususunda da Hâliki Kâinat Hazretlerinin bir şeriki, bir naziri, bir ortağının var olduğunu kim derse, o kişinin cennete giremeyeceğini söylediğini; Allah üçten biridir, Ulûhiyet Allah Teâlâ ile Hz.İsa (a.s.)’ın ve Hz. Meryem’in aralarında müşterektir, bunlardan her biri de bir ilahdır, diyen Nasturiye ve Milkâniyye denilen Fırkaların da acıklı bir azapla azaplandırılacaklarının haber verildiğini bildirir.²¹³ Nitekim Kur’an’daki şu âyet bunu açıkça izah etmektedir. “*Allah için üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir olmuşlardır.*”²¹⁴ Bu konuda Yeni Ahit’te de Hz. İsa (a.s.)’ın tanrının bedenleşmiş şekli olduğu garip bir şekilde ifade edilmektedir.²¹⁵ Yeni Ahit’te kullanılan “*Tanrının oğlu*” veya “*Sevgili oğlum*” tabirlerinin aslı olsa bile, bu insanın tanrılığına delil olamaz. Zira bu tabirler, tekrim kasdıyla mecâzi manada da kullanılmış olabilir. Nitekim bir hadis-i kudside Cenab-ı Allah: “*Fakirler Benim iyalim (ev halkım) dır* ” buyururken, buna benzer bir manayı murad etmiştir.²¹⁶

²¹² Maide 5/72-73.

²¹³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.804-805.

²¹⁴ Maide, 5/73.

²¹⁵ *Kitab-ı Mukaddes*, Filiplilere Mektup 2/6 s.204.

²¹⁶ Yıldırım, *Suat*, *a.g.e.*, s.123.

Bununla birlikte, Yeni Ahit'te Allah'ın bir ve Hz. İsa (a.s.)'ın ise İnsan ve resul olduğunu belirten yerler mevcuttur. Nitekim Hz. İsa şöyle demiştir: “*Dinle ey İsrail! Allah'ımız Rab bir olan Rabdır.*”²¹⁷ Bu da şunu göstermektedir ki; kaynağı bakımından ilahi olan İncil'de, Allah'ın birliği ve Hz. İsa (a.s.)'ın peygamberliği gerçeği sonradan kaybolmaya başlamış olup günümüze bu gerçeğin çok azı ulaşabilmiştir. Bu ise onları tevhid akidesinden uzaklaştırmıştır. Nitekim Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın kâfir olanlarıyla müşriklerin bir arada zikredildiği görülmektedir²¹⁸ ki Müşrikler de melekleri Allah'ın kızları sanmışlardı.²¹⁹ Bilmen, Yüce Allah'ın “*Ey Meryem oğlu İsa, o insanlara, beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah edinince diye sen mi söyledin*”²²⁰ âyetinde Hz. İsa (a.s.)'ı Hıristiyanların iddiasından tebrie ettiğini, Hz. İsa ile validesine ulûhiyet isnat eden kâfirleri tekzib ve tevbih eylediğini bildirmektedir.²²¹ Kanaatimiz odur ki bu âyet, Hıristiyanların düşmüş oldukları yanılğıdan bizleri de kim olursa olsun hiçbir insanı ilah mertebesine çıkarmama konusunda uyarmaktadır.

Kitab ehlinin, kendilerini Allah'ın evlatları olarak göstermeleri de Allah inancı konusunda yanılğıya düştükleri bir başka yönü oluşturur. Kur'an-ı Kerim bunu şöylece anlatmaktadır: “*Yahudiler ve Hıristiyanlar 'Biz, Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler*”²²² Bilmen, bu âyetin Resul-i Ekrem Hazretleri'nin Yahudilerden bir cemaati İslamiyete davet etmesi ve Allah Teâlâ'nın azabı ile korkutması üzerine Yahudi cemaatinin “Sen bizi nasıl ilahi azab ile korkutursun” demeleri neticesinde indirildiğini belirttikten sonra şu açıklamada bulunur: “Onlar kendilerini diğer insanlara karşı seçkin gösterme cüretinde bulunmuşlar. Eğer bu iddiaları doğru ise bir baba evladını, bir dost dostlarını hiç muazzeb kılar mı? Hâlbuki Hak Teâlâ Hazretleri onları dünyada bile vakit vakit azablara uğrattıyor, nice katillere, esaretlere maruz bırakıyor, aralarında en feci savaşlar devam etmiş, kendileri bile ahirette sayılı günlerde muazzeb kılınacaklarını iddia etmiştir. Böyle iken nasıl Allah'ın oğulları olabilirler. Hâşâ! Allah'ın oğulları değildir.”²²³ Eğer

²¹⁷ *Kitâb-ı Mukaddes*, Markos, 12/29, Luka 7/16.

²¹⁸ Beyyine, 98/1.

²¹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.113.

²²⁰ Maide, 5/116.

²²¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.848.

²²² Maide, 5/18.

²²³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.746.

biz Allah'ın hassaten dostlarıyız, bizden başkaları cennete girmeyecektir diyorsanız imdi ölümü temenni ediniz. Hâlbuki o mağrur kimseler ölünce bir selamet ve saadete kavuşacaklarını ummazlar.²²⁴ Kur'an onların bu konuda samimi olup olmadıklarını ve ne kadar çok dünyayı sevdiklerini herkese göstermek için “ *De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin (bakalım)!²²⁵* diyerek onların iddialarını susturuyor.

b. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'i İnkâr Etmelerinden Dolayı Eleştirilen Yönleri

Kendilerine vaktiyle Tevrat ve İncil verilmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar son peygamber olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimizi kabul etmemektedir. Hâlbuki Kur'an'da Ehl-i Kitab'a hitapla şöyle buyrulmuştur: “*Ey ehli kitap! Muhakkak Resulümüz size geldi. Kitaptan gizlemekte olduğunuz birçok şeyleri size açıklıyor, birçoğundan da geçiveriyor. Şüphe yok ki, size Allah tarafından bir nur ve bir apaçık kitap gelmiştir.*”²²⁶ Bilmen, bu ayetin, birçok hakikatları gizlemiş olan ehl-i kitabı uyanmaya, hakkı kabule çağırdığını, son peygamber olan Peygamberimiz (s.a.v.)'in insanlık için nasıl bir hidayet rehberi olduğunu açıkladığını söyler.²²⁷

Müfessirimiz, Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimizin bütün şemail ve evsafının önceki kitaplarda mezkûr olduğunu haber verir. Hatta bu konuda 1884 yılında Londra'da basılan Tevrat'ın arapça tercümesinden “Cenab-ı Hak Sina'dan geldi, Sair denilen mahalden işrak etti ve sağ elinde ikiyüzlü ateşin bir balta olduğu halde binlerce temiz zevat ile Faran dağlarından zahir oldu.” sözlerini aynen alarak kanaatini söylece belirtir: “İşte bu âyetin son fıkrası, Hâtemü'l- Enbiya Efendimizin ahvâl-i seniyelerine mutabıktır. Çünkü Allah Teâlâ, gelip gitmekten münezzeh olduğundan onun Tur-i Sina'dan gelmesinden maksat, Hz. Musa'ya Tevrat göndermesidir. Sair'den işrak etmesi de Hz. İsa (a.s.)'a İncil-i şerif'i inzal buyurmasıdır. Fil'vaki Hz. İsa (a.s.)'a Şam'da “Sair” nahiyesi kurbinde Nasıra

²²⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.8, s.3723.

²²⁵ Cuma 62/6.

²²⁶ Maide, 5/15–16.

²²⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.*, c.2,s.744.

denilen mahalde İncil-i şerif nazil olmuştur. Faran dağlarından zahir olması da Hatemü'l-Enbiya Hazretlerine Kur'an-ı Kerim'in inzal buyrulacağına işarettir. Çünkü Peygamber Efendimiz nam-ı kadimi "Faran" olan Mekke-i Mükerrerme'de doğmuş, Hira dağında ibadetle meşgul iken vahy-i ilahiye mazhar olmuş ve birçok ashab-ı kirama nail olup cihad ile memur olmuştur.²²⁸ Bilmen "*O kendilerine kitap verdiğimiz kimseler kendi oğullarını bildikleri gibi onu da bilirler. Fakat onlardan bir fikra, hiç şüphe yok ki, bilir oldukları halde hakkı ketmederler.*"²²⁹ âyetinin yorumunda Yahudi ve Hıristiyan âlimlerinin kendi oğullarını bildikleri gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'i tanıyıp bildiklerini, çünkü onun mübarek varlığını kitaplarında açıkça görüp okuduklarını; böyle iken onun nübüvvet ve risaletini tasdik etmediklerini, bunun onların nefislerinin hevasına tabi, şahsi menfaatlerine düşkün olmalarından kaynaklandığını, bu yüzden de öyle parlak bir hakikati tasdik ederek iman şerefine ulaşamadıklarını söyler.²³⁰

c. Kitaba Karşı Tutumları Konusunda Eleştirilen Yönleri

İslâm Fakihleri Ehl-i Kitap deyince kimlerin anlaşılması gerektiği hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Hanefilere göre ehli kitap; ilahi bir dine inanan ve Allah'tan kendilerine indirilmiş bir kitabı bulunan zümrelerdir. Bu sebeple Hz. Şit ve Hz. İbrahim peygamberlere indirilen sahifelere inananlar da ehli kitaptır. Bundan dolayı Hanefilere göre bu tabir sadece Yahudi ve Hıristiyanlar için kullanılmış olmaz. Şafîî ve Hanbelîler ise ehli kitap tabirinin sadece Hıristiyanlara ve Yahudilere şamil olduğu, diğer kitap ehlini ifade etmeyeceği görüşündedirler. Şunu ifade edelim ki Ehl-i kitab'ın Kur'an'da yer alışı büyük bir çoğunlukla olumsuz yödedir. Bunun nedenini Bilmen, "*Eğer ehli kitap iman edip (kötülüklerinden) sakınsalardı, herhalde (geçmiş) kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'an'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem ayaklarının altından yerlerdi (yer altı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı) onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil)bir zümre vardır; fakat çoğunun*

²²⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e*, c.8,s.3710.

²²⁹ Bakara 2/146.

²³⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*. c.1, s.141.

*yaptıkları ne kötüdür.*²³¹ âyetini zikrederek açıklar ve şöyle der: Yahudi ve Hıristiyanların “Ehl-i Kitap” diye yâd edilmeleri, onların su-i hareketlerini teşyi ve takbih içindir. Çünkü kitaba ehliyet Cenab-ı Hak’ka imanı, vahdaniyet-i ilahiyeyi tasdiki, bütün enbiyayı izama hürmeti, bütün samâvi kitapların kabûlünü iktiza eder. Bundan dolayı da kendilerini ehl-i kitap diye tanıyan taifelere, kimselere o kutsi kitapların bir kısmını inkâr bir kısmını da tahrif ve tebdil ederek ilahi ahkâma muhalefet etmek yakışmayacaktır. Şayet vaktiyle kendilerine indirilmiş olanı güzelce muhafaza edip ahkâmına riayette bulunsalardı, bu kitapların bildirmiş olduğu Hâtemü’l-Enbiya Hazretlerini tasdik ederek onun gösterdiği hidayet yolunu takip etselerdi, iman etmeleri için kütübi semaviyenin hatimesi olan Kur’an-ı Kerim’e iman etselerdi, daha evvel Şaya, Haykuk, Daniyel (a.s.) gibi zatlara indirilip Hâtemü’l-Enbiya Hazretlerinin bütün beşeriyete Peygamber olacağını mübeşşir bulunan kitapları tahrif ve tağyir etmeksizin bunların ahkâmını ikame edecek olsalardı, haklarında niami ilahiye tecelli edecekti. Ehl-i Kitap gerçek anlamda kendilerine indirileni ikame etmemişlerdir. Bundan dolayı da Kur’an’da sürekli bir şekilde tenkide tabi tutulmuşlardır. Bununla birlikte onların içinden cahilane hareketlerden kaçınan, İslamiyete düşmanlık yapmaktan çekinen, İslamiyetin ahkâmındaki ulviyeti düşündükçe onun kutsiyetini itiraf duygusu kendilerinde meydana gelen bir cemaat bulunabilecektir.²³² Nitekim onların içinde o kadar harikaları, mucizeleri gördükleri halde yine uymayarak, kanaatlerini değiştirmeyerek kendilerini kaplayan büyük bir şek ve şüphe içinde yaşayıp duranlar bulunduğu gibi, Hz. Musa (a.s.)’a verilmiş olan Tevrat kitabını kabul etmiş olanlarda bulunmuştur.²³³

Bilmen, “*Kendilerine kitap verdiğimiz kimselerden ki, onu bihakkın tilavette tilavette bulunurlar. İşte onlar ona iman ederler. Ve kimler ki onu inkâr ederse işte hüsrana uğramış olanlarda onlardır.*”²³⁴ âyetini tefsir ederken şu izahı yapar: Yahudilerden ve Hıristiyanlardan olup da Tevrat ve İncil kitaplarını tebdil ve tağyir edilmeksizin okuyan, onlarda yazılı olan Hâtemü’l-Enbiya Hazretlerinin sıfatlarını olduğu gibi mütalâa eden insaflı, mütefekkir ehl-i kitab İslâm dinini kabul edeceklerdir. Nitekim vaktiyle Abdullah ibn-i Selam Müslüman olmuştur.

²³¹ Maide 5/65-66.

²³² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.796.

²³³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3, s.1524-1525.

²³⁴ Bakara 2/121.

Günümüzde de Avrupa ve Amerika’da bir kısım ilim adamı ve aydın Kur’an’ı okuyup istifade etmişler, bundan dolayı da İslâmiyeti kabul ile neşre çalışmışlardır.²³⁵ Müfessirimiz, “*Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitab’a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapmıştır.*”²³⁶ âyetinin sebep-i nüzûlunun, Ehl-i kitaptan Abdullah ibn-i Selam, kız kardeşinin oğlu Seleme ve erkek kardeşinin oğlu Seleme ve Salebe gibi bir takım kimselerin huzuru nebeviye gelerek , “Ey Allah’ın Resulü! Biz; sana ve senin kitabına ve Musa (a.s.)’a Tevrat’a ve Üzeyir’e iman ederiz, başka kitapları, peygamberleri inkâr eyleriz” demeleri olduğunu söyler. Sonra şu açıklamayı yapar: “Allah yanında makbul olan iman; hem Cenab-ı Hak’ka, hem bütün meleklerle, bütün semavî kitaplara, bütün peygamberlere ve yevm-i ahirete iman etmekle tecelli eder. Bunlardan herhangi birini inkâr bir küfrü mahizdir. Sahibinin cehennemde muazzeb olmasına sebep olacaktır.”²³⁷ Nitekim bu konu Bakara Sûresinde açık bir şekilde ifade edilmiş olup²³⁸ mü’minlerin; peygamberlerin nübüvvetleri bakımından aralarında bir fark olmadığını bilip tasdik ettikleri, Allah tarafından gelen emir ve yasakları anlayıp uygulamaya razı oldukları anlatılmaktadır.²³⁹

d. Din Adamları Konusunda Eleştirilen Yönleri

Müfessirimiz, “*De ki: Ey eh-i kitap! Bizim ile sizin aramızda müsavi olan bir kelimeye geliniz. Allah Teâlâ’dan başkasına ibadet etmeyelim. Ve ona hiçbir şeyi şerik kılmayalım. Ve Allah Teâlâ’dan başka bazımız bazımızı Rabb ittihaz etmesin. Eğer yüz çevirirlerse deyiniz ki, şahit olunuz, bizler muhakkak Müslümanlarız.*”²⁴⁰ âyetini izah ederken şu izahatta bulunur: “Yahudi ve Hıristiyanların ecdatlarına vaktiyle peygamberler gönderilmiş, semavî kitaplar verilmişti. O kitaplar vasıtasıyla

²³⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.117.

²³⁶ Nisa4/136.

²³⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.686.

²³⁸ Bakara 2/285.

²³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.313.

²⁴⁰ Âl-i İmran,3/64.

hak ve hakikatten haberdar olmaları gerekirken; o kitapların hükümlerine muhalif, yanlış itikatlarda bulunmuşlardır.” O, ayrıca ehl-i kitabın bu âyetle kendileri gibi insan oldukları halde bir kısım insanları ilah mertebesine çıkarmalarından dolayı eleştirildiklerini söyler.²⁴¹ Bilmen, konuyla ilgili “*Onlar- bilginlerini, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i de Allah Teâlâ’dan başka tanrılar ittihaz ettiler. Hâlbuki Allah Teâlâ’dan başkasına ibadet etmekle emir olunmamışlardır. Ondan başka ilâh yoktur. (Allah), Onların şerik koştukları şeylerden münezzehtir.*” âyetini tefsir ederken, Yahudi din âlimlerinin “*ahbar*”, ibadet için kiliselere kapanıp duran Hıristiyan din âlimlerinin de “*papaz*” veya “*rahip*” olarak isimlendirildiğini, Yahudilerin, “*Ahbar*” denilen kendi din âlimlerini Allah’tan başka tanrılar edindiklerini, onlara secde ettiklerini, o bilginlerin beyanat-ı ilahiyeye muhalif olarak, helal ve haram olarak telkin ettikleri şeyleri hemen kabul ettiklerini bildirir. Ayrıca bu din adamlarının dini hükümlerde müsamaha göstermelerinin sebebinin insanların arzusunu tatmin etmek olduğunu, rüşvet almak için o hükümlerde tevile ve değişikliğe gittiklerini söyler.²⁴² Yine, “*Din bilginleri, fakihleri onları günah sözlerinden ve haram yemelerinden nehyetmeli değil midirler? İşledikleri şey ne kadar kötü!*”²⁴³ âyetini tefsir ederken de: “Onların, Rabbanıyyun denilen âlimleri ve ahbar denilen hukuk âlimleri günah sözlerin ve haram yemenin çirkinliğini, manevi mesuliyetini bilirler. Neden bu fenalıkları irtikab edenleri men ve irşada çalışmıyorlar?” diyerek onları bu âyetin tenkit ettiğini söyler. Kanaatimizce Yahudi ve Hıristiyan din âlimlerinin bir kısmı nefis ve arzularına göre hareket ederek kendilerini ilâh mertebesine çıkarmışlardır. Onların bu tutum ve davranışı, onları Allah’a hakkıyla ibadet etmekten uzaklaştırmış ve şirke düşürmüştür.

e. Haram Yemeleri ve Haksız Davranışlarından Dolayı Eleştirilmeleri

Kur’an’da, İsrailoğullarının hakkıyla Allah’ın emirlerine riayet etmedikleri ifade edilir.²⁴⁴ Müfessirimiz, bu konu hakkında şunları kaydetmektedir: “İsrailoğullarına müteaddid peygamberler gönderilmiştir. Onları hidayet ve saadet yoluna sevk etmeğe çalışıp durmuşlar; fakat o peygamberler İsrailoğullarının

²⁴¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.387.

²⁴² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.3, s.1252-1253-1254.

²⁴³ Maide,5/63.

²⁴⁴ Hadîd, 57/27.

nefislerinin fesada müteveccih arzusuna uymayan bir hüküm ile bir emri şer'i ile onlara peygamber (olarak) geldi ise onun tebliğatını kabul etmemişler, o zat-ı âliye'ye karşı cephe almışlardır. O gelen peygamberlerden bir kısmının nübüvvetini inkâr eylemişler. Bir kısmını da tekzip ile iktifa etmeyerek öldürmüşler. Zekeriya ve Yahya (a.s.) gibi muhterem Peygamberleri şehit eylemişler, Hz. İsa (a.s.) gibi, Hâtemü'l-Enbiya Hazretleri gibi Peygamberan-ı İzamın da mübarek hayatlarına su-i kasitte bulunmuşlarsa da emellerine nail olamamışlardır.²⁴⁵ Görüldüğü gibi Bilmen, onların yaptığı en büyük haksız davranış olarak, kendilerine gönderilmiş olan peygamberlerin hükümlerini kabul etmeyişlerini ve onların hayatlarına kastetmelerini görür. Onların bu davranışlarını, Allah'ın emir ve yasaklarını kabullenmeyişlerine bağlamak mümkündür. Zira peygamberler, Yüce Allah'la iletişim içersinde olup, onun emir ve yasaklarının yeryüzünde uygulayıcısıdır. Böylelikle peygamberlere karşı yapmış oldukları kötü davranıştan dolayı, onlar Allah'a isyan etmiş olmaktadır.

Nisa sûresi 161.âyette “ *Ve ribayı -ondan nehy edilmiş oldukları halde- alıvermeleri sebebiyle ve nâsın (insanların) mallarını, haksız yere yemeleri sebebiyle... Onlardan kâfir olanlara elim bir azap hazırladık.*” buyurulmaktadır. Tefsirde Bilmen, onların “*insanların mallarını haksız yere yemelerini*”, onları rüşvet yoluyla veya gerçeğe ters yollarla yemeleri olarak açıklar.²⁴⁶ Bu âyette bildirilen onların haksız kazanç elde etmelerinin nasıl olduğu aşağıdaki âyette ifade edilmektedir. “ *Bu Allah tarafındandır*”²⁴⁷

Yine, ehl-i kitaba mensup bir takım din bilginlerinin mala hırs göstererek batıl yollarla toplamış oldukları şeylerin, ahirette bir ateş parçası halinde kendilerine döneceğini Kur'an “*Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!*”²⁴⁸ âyeti ile hatırlatmaktadır. Bilmen, bu âyet-i

²⁴⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2, s.802.

²⁴⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.704.

²⁴⁷ Bakara,2/79.

²⁴⁸ Tevbe 9/34.

kerimenin bizlerin de böyle ğayr-ı meşrû hallerde bulunmayalım, kendimizi azab-ı ilahiye maruz bırakmayalım diye bir irşad-ı ilahi olduğunu bildirir.²⁴⁹

Müfessirimiz; Yahudilere, haksız yere peygamberleri öldürmeleri, insanların mallarını haksız yere yemeleri, yasaklanmış olan ribadan kaçınmamaları yüzünden daha önce kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeylerin onlara yasaklandığını, *“Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır...”*²⁵⁰ âyetinin haber verdiğini de söyler.²⁵¹

Şunu belirtelim ki: Bir şeyi haram ve helal kılma yetkisi sadece Allah’a aittir. Eğer bir kimse bu konuda kendisini yetkili olarak görüyorsa kendi nefisini Allah mertebesine çıkarmış olur ki bu şıktır. Şirk ise Kur’an’ın tarifiyle büyük bir haksızlık ve zülümdür.²⁵²

f. Yahudi ve Hıristiyanlardan Hakkı Takip Edenlerin de Bulunması

Kur’an-ı Kerim, Hz. Musa (a.s.)’ın kavminden bir cemaatin hidayet üzere sabitkadem bulunduğunu haber vermektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. *“Musa’nın kavminden bir cemaat vardır ki, hak ile hidayete erdirirler ve hak ile adalette bulunurlar.”*²⁵³ Bilmen’e göre âyette belirtilen bu “cemaat”, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında yaşayan önceleri Yahudi olup sonradan sahabe olmuş Abdullah ibni Selam ile İbni Suriya olabileceği gibi, Hz. Musa (a.s.) zamanında İsrailoğullarına vaaz ve nasihat ederek onları doğru yola çağırınlar da olabilir.²⁵⁴

Âl-i İmran Suresi 113-114. âyetlerde ise *“Hepsi bir değildirler. Ehli kitaptan bir müstakim cemaat vardır ki, gece saatlerinde Allah Teâlâ’nın âyetlerini okurlar ve onlar secde ederler. Allah Teâlâ’ya, ahiret gününe iman ederler, maruf*

²⁴⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.3,s.1259

²⁵⁰ En’am, 6/146.

²⁵¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.2,s.972.

²⁵² Lokman,31/13.

²⁵³ A’raf, 7/159.

²⁵⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.3,s.1105.

ile emir, münkerden nehy ederler. Ve hayırlı işlere koşarlar ve işte bunlar Salih kimselerdendir” buyrulmaktadır. Bilmen’e göre; bu âyetler, ehl-i kitaptan İslâmiyeti kabul ederek insaniyet hakkında hayırlı hareketlerde bulunan kimselere istisnai bir mevki vererek, onların mükâfata kavuşacaklarını haber vermektedir. O, bu cemaatin ise, Roma’da Hıristiyan iken sonradan Müslüman olan üç kişiyi, Medine-i münevvere’deki ensardan bazı kimseleri ya da Hz. İsa (a.s.)’ın peygamberliği ile Peygamberimiz (s.a.v.)’in peygamberliği arasındaki Fetret Devrinde yaşayan ehl-i kitaptan kimseleri kapsadığını belirtir.²⁵⁵ Peygamberimiz (s.a.v.)’in peygamberliğini işitmemiş olup bu hal üzere bulunan kimseleri, âyette geçen kimseler gibi kabul etmek de ters bir görüş olmasa gerekir.

Bilmen’e göre; “*Ehl-i Kitap’tan öylesi vardır ki, kendisine bir katar emanet versen onu sana ödeyiverir ve onlardan öylesi vardır ki, bir dinar emanet bıraksan onu sana ödemez, meğerki onun üzerine ayak direyip durasın. Bunun sebebi de ümmiler hakkında bizim üzerimize bir yol yoktur demiş olmalarıdır. Ve onlar bildikleri halde Allah Teâlâ’ya karşı yalan söylerler.*” âyetinde, emaneti ödeyecek olan ile Abdullah ibn-i Selam, ödemeyecek olan ile de Fenhâs bin Azura gibi kimseler kastedilmektedir. Müfessirimiz’in ikinci sırada verdiği görüş ise çok malla emanete riayet edenlerden kastın Hıristiyanlar, az mal ile hiyanet edenlerden kastın da Yahudiler olduğudur. Bizce birinci görüş isabet bakımından daha doğrudur. Çünkü Kur’an, inanıp yararlı iş işleyenlerin kurtuluşa erdiklerinden bahseder.²⁵⁶

Ehl-i kitabın çoğunluğunun olumsuz hareket ettiklerini söyledik. Fakat onlardan çok az bir grubun takdir edilip övüldüklerini, yine Kur’an-ı Kerim’den öğreniyoruz. Peki, bunlar hangi kimselerdir? Bu konuyu ilgili âyet şöyle haber vermektedir: “...*Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır.*”²⁵⁷ Bilmen, Peygamberimiz (s.a.v.)’in devrinde Ehl-i Kitaptan mutedil olan bir kısım kimselerin İslamiyetin ulviyetini anlayarak onu kabul ettiklerini, bunların içinde Yahudilerden Abdullah ibn-i Selam ile Hıristiyanlardan Hükümdar Necaşî’nin bulunduğunu belirtir. Ayrıca dindar olup amelde mutedil, istikamet üzere

²⁵⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.440.

²⁵⁶ Asr,103/1-3.

²⁵⁷ Maide,5/66.

bulunanların hayırlı tercihi kabule istidatlarının bulunduğunu ifade eder.²⁵⁸ Bilmen'in hayırlı tercihten kastının İslamiyeti tercih olsa gerektir. Çünkü yapmış oldukları davranışları İslam ahlâkıyla benzeşmektedir.

2. Ahlaki Açıdan Müşterek Olarak Eleştirilen Yönleri

a. Ahitlerini Bozmaları ve Anlaşmaya Uymamaları

Sözlükte “*ahid*” kelimesi ve türevleri “görevlendirme, birbirine söz verme, vaat etme ve taahhütte bulunma, anlaşma yapma, söz alma gibi manalarda kullanılır.²⁵⁹ Müfessirimiz, “*ahid*” kelimesinin lugatta; zaman, asır, vasiyet, yemin, eman, hakka riayet etmek, sözvermek, mukavele yapmak, zamin olmak gibi anlamlara geldiğini, Allah Teâlâ'yı tevhid etmek, bir söze inanıp itimatta bulunmak manasında kullanıldığını, “*Misak*” kelimesinin de ahid, yemin, bir şeyi bir şey ile bağlamak, takviyede bulunmak gibi manalara geldiğini söylemektedir. Kur'an'da ise ehl-i kitap için daha çok ahid kelimesinin yakın anlamlısı olan “*mîsak*” kelimesi kullanılır. Bilmen, “*Hani bir vakitte misakınızı almış, Tur'u da üzerinize kaldırmış size verdiğimizizi kuvvetle ahzediniz, onda olanı zikreleyiniz ki, ittika etmiş olabilesiniz, demiştik. Sonra o misakı müteakip yüz çevirdiniz. Eğer üzerinize Allah Teâlâ'nın fazl ve rahmeti olmasaydı elbette hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.*”²⁶⁰ âyetini tefsir ederken; bu âyetin İsrailoğullarından ataları zamanında Tevrat ile amel etmeleri için ahid ve misak alındığını, onların Tevrat'ın bildirdiği hükümleri tefekkür ve tezekkür ederek günahlardan korunmuş olacaklarını haber verdiğini söyler.²⁶¹ Nitekim Allah'ın İsrailoğulları'yla yaptığı bu sözleşme Eski Ahit'te de bulunur.²⁶² Onların, vermiş oldukları bu sözü bozdukları, ona muhalif harekette buldukları, peygamberleri haksız yere öldürdükleri için lanete uğradıklarını Kur'an

²⁵⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2 s.796.

²⁵⁹ *Müncid, Fî Lûgat'il-Arabîyi'l-Muâsire*, et-Tab'âtü's-Sani, Beyrut, 2001s.1030 “A-h-d. md”.

²⁶⁰ Bakara 2/51.

²⁶¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, c.1,s.64.

²⁶² *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000, Çıkış, Bab 19/5-10, s.75.

haber vermektedir.²⁶³ Bu yapmış oldukları sözleşmeye riayet etmeyip onu bozduklarına dair haberler Eski Ahit'te de yer almaktadır.²⁶⁴

Hz. Musa (a.s.)'a, kavminin muhtaç oldukları dinî işlere ait, tesirli, çok faydeli, uyanma ve doğru yolu bulmaya vesile olacak Tevrat'ın levhalarının verildiğini şu âyet bildirmektedir: *“Allah: ‘Ey Musa! Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol’ dedi. Ona elvahta (levhalarda), öğüt ve her şeyin açıklaması adına ne varsa hepsini yazdık: ‘Bunları sıkıca tut ve kavmine de onları en güzel tarafı ile almalarını emret!’”*²⁶⁵

Yukarıda zikri geçen Tevrat levhalardaki ahlâkî, toplumsal, dini hükümler, vazifeler, emir ve tavsiyelerin neler olduğunu anlatan Bakara Sûresi 83–84. âyetlerin tefsirinde, Bilmen, İsrailoğulları'ndan alınan bu misakı maddeler halinde şöyle izah eder:

- 1 - Yalnızca Allah Teâlâ'ya ibadet edilmesi;
- 2 - Anaya babaya ihsan edilmesi;
- 3- Karabet sahiplerine iyilikte bulunmak. (Akraba olunan kişilere);
- 4 - Yetimlere yardım edilmesi;
- 5- Miskinlere, yani; maişetlerini temin edecek kuvvete ve hiçbir mala malik olmayan yoksullara yardım edilmesi;
- 6- Bütün insanlar ile güzelce konuşulması;
- 7- Kerim Mabudumuza arz-ı ubudiyette bulunulması;
- 8 -Fakir dindaşlara zekât namiyle yardım edilmesi.
- 9-Haksız yere bir nefsin öldürülmemesi;
- 10-Bir kimsenin haksız yere vatanından çıkarılmaması;

²⁶³ Nisa 5/155.

²⁶⁴ *Kitab-ı Mukaddes*, Tesniye, Bab,29 /25-28, s.214,Yeremya Bab, 31/32.s.752, Birinci Krallar, Bab,19/10, s.368, II. Tarihler, Bab12/1.s.444.

²⁶⁵ A'raf 7/144.145.

Bilmen'e göre; İsrailoğullarının kabul etmiş ve itirafta bulunmuş oldukları ahd ve misak; hem Hz. Musa (a.s.) zamanındaki ahd ve misakı, hem de Peygamberimiz (s.a.v.) zamanındaki Yahudilerin Arap kabileleriyle yapmış oldukları ahd ve misakı kapsar.²⁶⁶ Kanaatimizce onların Arap kabileleriyle yapmış oldukları sözleşmelerde Tevrat'taki bu hükümleri koymuş olmaları bunları bildiklerinin belirtisidir. Nitekim âyet-i kerimede “ve siz-bu ikrarınıza –şahadet de edersiniz”²⁶⁷ denmektedir.

Bilmen, İsrailoğulları için konulan bu emir ve yasakların, Kur'an-ı Kerim'de kapsamlı bir şekilde açıklandığını;²⁶⁸ İsrâ Sûresinin 22'nci ile 38'inci âyetlerinde de Müslümanlarda bulunması gereken yirmibeş hasletin neler olduğunun beyan edildiğini söylemektedir.²⁶⁹

Bilmen'in Tefsirinde bu konuda en çok üzerinde durduğu husus, Allah'ın Ehl-i Kitaba Peygamberimiz (s.a.v.)'in geleceğini bildirdiği ve bunun için onlardan söz aldığı halde; onların buna uymadıklarıdır. Bilmen, bu konu ile ilgili olarak “*Yâd et o zamanı ki, Allah Teâlâ Peygamberlere hitaben “Size kitap ve hikmet verdim, sonra sizin nezdinizdekini musaddık olarak bir Resûl gelecektir. Ona elbette iman ve yardım edeceksiniz” diye peygamberlerden bir müekked aht aldı da buyurdu ki: İkrar ettiniz mi? Onlar da İkrar ettik dediler. Cenab-ı Hak da buyurdu ki: Öyleyse şahit olunuz, ben de sizinle beraber şahitlerdenim.*”²⁷⁰ âyetinin, Allah'ın Hâtemü'l-Enbiya Hazretlerini tüm insanlığa resûl göndereceğini vaktiyle bütün peygamberlere ve onların vasıtalarıyla bütün ümmetlere haber verdiğini, onun bu peygamberliğini ikrar edeceklerine ve onun zamanına erecek olanların ona yardım edeceklerine dair de kendilerinden bir ahd ve misak alınmış olduğunu bildirdiğini söylemektedir.²⁷¹ Ehl-i kitap Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Tevrat'ta ve İncil'de geçen isim ve sıfatlarını gizlemişler veyahut değiştirmişlerdir. Müfessirimiz, ehl-i kitabın; Peygamberimiz'in (s.a.v.) nübüvvetini, risaletini ve sıfatlarını anlatan kendi kitaplarındaki bilgileri örtbas ettiklerini “*Ey ehl-i kitap! Niçin hakkı batıl ile*

²⁶⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.79-80-81.

²⁶⁷ Bakara 2/84.

²⁶⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.81.

²⁶⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.4,s.1873.

²⁷⁰ Â'li İmran,3/81.

²⁷¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.405.

*kariştiriyorsunuz? Ve hakkı gizliyorsunuz? Hâlbuki siz bilirsiniz.”*²⁷² âyetini tefsir ederken söyler.²⁷³ O, “*Ya her ne zaman bir ahd ile muahede yapacak olsalar onlardan bir güruh o ahdi bozup atacak mı? Belki onların ekserisi iman etmezler.*”²⁷⁴ âyetinin İsrailoğullarından “Malik ibni Sayf” namındaki şahsın “Bizden İsrailoğullarından, Tevrat’ta Ahirzaman peygamberine iman etme hususunda bir ahd-ü misak alınmamıştır.” demesi üzerine nazil olduğunu ifade eder.²⁷⁵

Cenâb-ı Hak önceki kitaplarda sadece Peygamberimiz (s.a.v.)’i müjdelemekle kalmamış, onunla birlikte, onun getirdiği dini, onun dinini kabul eden ashabını ve kıyamete kadar ona tabi olacak ümmetini de müjdeleyip övmüştür.²⁷⁶ Nitekim Kur’an’da Ümmet-i Muhammed için kullanılan “*Sapları üzere doğrulmuş ekin*”²⁷⁷ misali, Yeni Ahit’te de bulunur.²⁷⁸

Yahudilerin Hz. Peygamber (s.a.v.)’e verdikleri ahde gelince; onların, Peygamberimiz (s.a.v) ve Müslümanlar ile yaptıkları anlaşmaları çok uzun ömürlü olmamıştır. Hiçbir anlaşmaya da riayet etmemişler, aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.)’e suikast girişiminde bulunmuşlardır.²⁷⁹

Bilmen’in açıklamasına göre; Allah, şu âyetle İsrailoğullarına vaktiyle nail oldukları nimetleri hatırlatarak kendilerini dinî ilahiye riayet etmeyi, Kur’ân’ı inkâr etmemeyi, hakkı batıl ile değiştirmemeleri gerektiğini bildirmektedir.²⁸⁰ “*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin...*”²⁸¹ O, “*Sonra ahdlarını bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik ve kalblerini kaskatı yaptık...*”²⁸² âyetindeki İsrailoğullarının ahidlerini bozmalarını ise Hz. Musa (a.s.)’a karşı vermiş oldukları söz olarak alır.²⁸³

²⁷² Âl-i İmran, 3/70.

²⁷³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.393.

²⁷⁴ Bakara 2/100.

²⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.96.

²⁷⁶ Bakara,2/143; Âl-i İmran,3:7110,104; Hacc, 22/78;Fetih 48/29.

²⁷⁷ Fetih, 48/29.

²⁷⁸ *Kitab-ı Mukaddes*, , Matta, Bab 13/31, s.15;Markos, Bab,4/26-32.

²⁷⁹ Kesler M. Fatih, *a.g.e* s. 131.

²⁸⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.45.

²⁸¹ Bakara, 2/40-41.

²⁸² Maide,5/13.

²⁸³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.2,s.741.

Kur'an ayrıca İsrailoğulları'nın geçmiş zamanlarda kötü hareketlerinden dolayı Tûr'un onların üzerine kaldırıldığını ve ilahî rahmetle felaketten kurtulduklarını *"Hani bir vakitte misakinizi almış, Tur'u da üzerinize kaldırmış size verdiğimiz kuvvetle ahzediniz, onda olanı zikir eyleyiniz ki, ittika etmiş olabilesiniz, demiştik."*²⁸⁴ diyerek hatırlatmaktadır.

Müfessirimiz, Hıristiyanların da ahid ve misaklarına riayet etmediklerini bu yüzden aralarında kıyamete kadar mücadelenin devam edeceğini şu âyetin bildirdiğini söyler: *"'Biz Hıristiyanlarız' diyenlerden de kesin sözlerini almıştık, ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya kitabın) önemli bir bölümünü unuttular."*²⁸⁵ Bilmen izahatına devamla İncil'de, Allah'ın birliğine, peygamberlerin bütünü ile Peygamberimiz (s.a.v.)'e iman etmelerine dair tenbihat yapıldığı halde, onların Nesturiye, Yakubiye, Melkaniye fıkralarına ayrılarak ilahi ikazı terk ettiklerini söyler.²⁸⁶

Kur'an'da; gerek İsrailoğullarının, gerekse Hıristiyanların Allah'a karşı ahitlerini yerine getirmeme konusunda bu kadar çok tenkit edilmesinin sebebi, Allah'ın ümmet olarak aynı hataya düşmekten bizleri korumak istemesidir.

b. Şımarıklıkları

Kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanların pek çok özelliğinden en çok göze çarpanları Peygamberimiz (s.a.v.)'in risaletini kabul etmeyip Allah'la, Peygamberle ve Müslümanlarla istihza etmeleri, onlar hakkında boş lakırdılar yapmalarındır.

Onlar sadece Asr-ı sadette bulunan kimselerle alay edip eğlenmemişler, kendi peygamberleri olan Hz. Musa (a.s.)'in onlara getirdiği Allah'ın bir sığır kesin emrini küçümseyerek kendilerine ait ruh hallerini ilk zamanlardan beri göstermişlerdi.²⁸⁷

Kur'an-ı Kerim'de *"Allah, 'şüphesiz Allah fakirdir biz zenginiz' diyenlerin lafını elbette duymuştur. Onların söylediklerini ve peygamberleri haksız yere*

²⁸⁴ Bakara 2/63.

²⁸⁵ Mâide, 5/14.

²⁸⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.2,s.742.

²⁸⁷ Bakara,2/67.

öldürmelerini yazacağız ve şöyle diyeceğiz: ‘Tadın o yakıcı azabı!’ ”²⁸⁸ buyrulur. Bilmen bu âyetin tefsirinde şu izahta bulunur: “Bu mübarek âyetler Allah yolunda mallarını infaktan kaçınan ve bu husustaki evamiri diniye ile istihzada bulunan cahillerin su-i akibetini beyan buyurmaktadır.” Bilmen, bu âyetin bir rivayete göre; Yahudilerden bazı kimselerin müstehziyane ve edebsiz tavırlarla : “Allah fakir olmalı ki bizden istikrazda bulunuyor! O halde biz ondan zenginiz.” demeleri üzerine; diğer bir rivayete göre ise; Hz. Ebubekir’in Yahudi din adamlarından Fenhas b. Azura ile olan tartışması üzerine inmiş olduğunu bildirir. Bu son rivayette Fenhas b. Azura, “Ya Eba Bekir! Rabbimizin bizden istikrazda bulunduğunu zumediyorsun, o halde Allah fakirdir, bizler ise zenginiz. Çünkü fakir olan istikrazda bulunur, Allah bizi ribadan men ettiği halde kendisi ribada bulunuyor.”²⁸⁹ demiştir. Onların bu anlayışlarını, ahiret inançlarındaki zayıflığa ve dünyayı sevmelerine bağlamak mümkündür.

Bilmen, Allah’ın Kur’an’da, Müslümanları mukaddeseta hakaret eden kimseler ile bir mecliste bulunmaktan uyarmak, böyle bir yakınlaşmanın kötü neticesini hatırlatmak için şu âyeti indirdiğini söyler: “ *Ve muhakkak kitapta sizin üzerinize indirmiştir ki, Allah Teâlâ’nın âyetlerine küfredildiğini ve onlar ile istihza yapıldığını işittiğiniz zaman başka lakırdıya dalacaklarına değin onların yanında oturmayınız. Şüphe yok ki siz de o zaman onların misli olmuş olursunuz. Muhakkak ki, Allah Teâlâ munafıkları ve kâfirleri cehennemde toptan toplayacaktır.*”²⁹⁰ Müfessirimiz bu âyetin tefsirinde, şunları kaydetmektedir: “Yahudi ve Munafıklar bir araya geldiklerinde Peygamberimiz ve Müslümanlar aleyhinde gizlice konuşuyorlar, onlara bir nazar-ı hakaretle bakıyorlar ve o zatların mahzun ve müteessir olmalarına sebebiyet veriyorlardı. Hatta bir takım Yahudiler, Hak Teâlâ Hazretleri “ Veselâmün Alel’mürselin” buyurduğu halde o münkirler : “Esselâmü Aleyk” yerine “ Essamü Aleyk” yani ölüm senin üzerine olsun denaatinde bulunmuşlardır.”²⁹¹ Nitekim onların Peygamberimiz (s.a.v.)’e ve Müslümanlara karşı alaylama ve çirkin fısıldaşmaları yüzünden cehennem ile cezalandırılacaklarını Kur’an haber

²⁸⁸ Âl-i İmran, 3/181.

²⁸⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.510.

²⁹⁰ Nisa 4/140.

²⁹¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.8,s.3652.

vermektedir.²⁹² Kanaatimizce onların bu davranışı, Allah'ın âyetlerini derinlemesine düşünmeyi istemeyişlerinden, beklenen peygamberin onların arasından çıkmaması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bilmen; Yahudilerin itikat haline getirdikleri, boş bir söz olarak kullandıkları şeylerden birisinin de “Hak Teâlâ gökleri ve yeri Pazar gününden itibaren yaratmaya başlamıştır. Cuma gününü de, o altı gün içinde yaratmış, cumartesi gününde istirahat etmiş, arş üzerine çıkararak arkası üstüne yatmıştır.” demeleri olduğunu söyler. Müfessirimize göre; onların Allah'ın şanı ulûhiyetine mugayir bu itikatlarına “*Kasem olsun ki, gökleri ve yeri ve bunların aralarındakini altı günde yarattık ve bize yorgunluktan bir şey dokunmadı.*”²⁹³ âyetiyle cevap verilmiştir. O, ayrıca şunu da ekler: “Allah, bir mekânda insanlar gibi yatmaktan münezzehtir. Altı günde denilmesinin sebebi, bu kâinatın o kadar bir müddet içinde yaradılışını beyân içindir. Yoksa bu âlemlerin yaradılışından evvel öyle hafta günleri yoktu.”²⁹⁴

Yine Müfessirimiz, “Onlardan (ehl-i kitap), Müslümanların yaptığı ulvi vazifelerden kaçınan, bu ulvi vazifelerin kıymetini takdir edemeyen, Müslümanlar tarafından yapılmasından dolayı düşmanlık gösteren, temiz fitrattan mahrum kimselerin bulunduğunu söyler. Bu açıklamasına örnek teşkil etsin diye O, Medine-i Münevvere’de bulunan bir Hıristiyanın, ezan okunurken müezzinin “Ben şahitlik ederim ki Muhammed Allah'ın Resulüdür” dediğini işittiği zaman “Allah yalancığı yaksın” dediğini, bundan dolayı da bir gece hizmetçisinin elindeki ateşten çıkan bir kıvılcımla, ailesi ile birlikte yanmış olduğunu anlatır.”²⁹⁵

Onlar bir sözü, duydukları ve kalplerinde bildikleri gibi dosdoğru söylemeyiip değiştirerek de söylemişlerdir. Bilmen, buna misal olarak Kur'an'dan “*râinâ*” kelimesini örnek göstererek şu izahatta bulunur: Müslümanlardan bazıları vakit vakit huzuru nebevide bulunup beyanat-ı âliyelerine nail olunca: *Ya Resûlallah! “Râinâ”* derlerdi. Yani: Ey Allah'ın Peygamberi! Mübarek beyanatını güzelce anlayabilmemiz için “*bizi gözet*” diye istirahatda bulunurlardı. Hâlbuki Yahudiler “*Raiyna*” der. Bununla “sen bizim çobanımızsın” demiş olurlardı. Bunun üzerine,

²⁹² Mücâdele, 58/8.

²⁹³ Kâf, 50/38.

²⁹⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.7,s.3479.

²⁹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.789.

şu âyet-i celile nazil olmuştur: “*Ey iman etmiş olanlar! ‘Râinâ’ demeyin ‘unzurnâ’ deyin ve dinleyin. Kâfirler için elim bir azap vardır.*”²⁹⁶ Bilmen ayrıca bu âyetin Peygamberimiz (s.a.v) hakkında daima edebe ve hürmete ters tabirlerden kaçınmayı emir ve tavsiye ettiğini söyler.²⁹⁷

c. Hakkı Bâtıla Karıştırıp Gizlemeleri

Kur’an Ehl-i Kitab’ın hakkı batıl ile karıştırdıklarını “*Ey ehl-i kitab!.. Ne için hakkı batıl ile karıştırıyorsunuz? Ve hakkı gizliyorsunuz. Hâlbuki siz bilirsiniz.*”²⁹⁸ diyerek açıklar. Bilmen, bu âyetin yorumunda Ehl-i Kitab’ın Peygamberimiz (s.a.v)’in kendi kitaplarında yazılı olan sabit evsafını örtbast ettikleri ve bu gerçeği sakladıkları için böyle denildiğini, söyler.

Kur’an, ehl-i kitaptan bir grubun ‘*Bu Allah tarafındandır*’ diyerek Kitabullahı değiştirmeye cüret ettiklerini şu âyetle açıklamaktadır: “*Ve onlardan bir fırka vardır ki, kitap ile dillerini eğer bükerler. Onu kitaptan sanasınız diye. Hâlbuki o kitaptan değildir. Ve derler ki o Allah tarafındandır. Hâlbuki o Allah tarafından değildir. Ve onlar bildikleri halde Allah Teâlâ’ya karşı yalan söylerler.*”²⁹⁹ Bilmen’e göre söz konusu olan bu tahrif; ehl-i kitaptan, Ka’b b. Eşref, Malik İbn-i Sayf ve Hüey İbn-i Ahtab gibi bir grup şahsın Tevrat’ın ve diğer kitapların âyetlerini okudukları zaman, Peygamberimizin sıfatları ve recm ile ilgili âyetleri tahrife çalışmalarıdır. Müfessirimiz, Onlar bu sözlerinin uydurma olduğunu bildikleri halde, onların bu uydurmuş oldukları sözlerinin tarafı ilahiden inzal edilmiş olduğunu iddiaya cüret ettiklerini, bu âyetin onların yaptıkları bu hareketin ifsad edici ve düşmanca olduğunu açıkladığını belirtir.³⁰⁰

Kur’an, onların bu çirkin davranışını başka âyetlerde şöylece kınamaktadır: “*Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar. Ey ehl-i kitap! (gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah’ın âyetlerini inkâr edersiniz? Ey ehl-i kitap! Neden*

²⁹⁶ Bakara, 2/104.

²⁹⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, c.2, s.1362–1363.

²⁹⁸ Âli İmran3/70.

²⁹⁹ Â’li İmran,3/78.

³⁰⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e*, c.1,s.401.

doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?”³⁰¹ Bilmen’e göre bu âyette geçen gerçek, Tevrat’taki Peygamberimiz ile ilgili vasıflardır. Nitekim rivayete göre Ensardan bir topluluk, Yahudilere Peygamber (s.a.v.)’in Tevrat’taki vasıflarını ve Tevratın bir takım hükümlerini sormuş; Yahudiler bunu gizleyerek söylememişler bunun üzerine “ O kimseler ki bizim inzal etmiş olduğumuz beyanatu ve hüdayı nasa (insanlara) açıkça beyan etmiş olduğumuzdan sonra saklarlar, muhakkak onlara Allah Teâlâ lânet eder. Ve onlara lânet ediciler de lânette bulunurlar.”³⁰² âyeti inmiştir.³⁰³

Yüce Allah “...tövbe edenler, ıslahta bulunanlar, açıklayanlar müstesna”³⁰⁴ “karınlarında ateşten başka bir şey yemeyeceklerdir.”³⁰⁵ “muhakkak onlara Allah Teâlâ lânet eder. Ve onlara lânet ediciler de lânet eder.”³⁰⁶ âyetleri ile onları azarlamaktadır. Yahudiler, ellerinde bulunan Tevrat’taki gerçeği saklayarak, tahrif, tağyir ederek, insanları imandan alıkoymak için insanların kalblerine kuşku bırakmaya çalışmışlardır. Bununla İslamdan ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’den insanları uzaklaştırmak istemişlerdir. Bilmen, onların bu davranışlarını cahilce ve zalimce olarak tanımlar.³⁰⁷ Netice itibariyle bu tutumları onların kendi ilahi kitaplarına karşı olan saygısız ve inançsız bir tutum içinde olduklarını gösterdiği gibi Peygamberimiz (s.a.v.)’e ve Müslümanlara karşı da ne kadar kin beslediklerini gösterir.

3. Kitabı ve Dini Tahrifleri

a. Yahudilerin Kendilerine İndirilen Kitabı Tahrif Etmeleri

Bakara Sûresinin 79’ncü ayetinde : *"Vay haline o kimselerin ki, elleriyle Kitabı yazıp, az bir paraya satmak için 'Bu, Allah katındandır' derler. Ellerinini yazdığından ötürü vay haline onların! Kazandıklarından ötürü vay haline onların!"* buyurulmaktadır. Bilmen’e göre; Yahudiler, kendi kuruntularına göre, bazı şeyler yazmışlar, buna ilahi bir kitap süsü vermişlerdir. Onlara kendi elleriyle yazmış

³⁰¹ Âli İmran3/70-71.

³⁰² Bakara 2/159.

³⁰³ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e, c.1,s.152.

³⁰⁴ Bakara,2/160.

³⁰⁵ Bakara,2/174.

³⁰⁶ Nisa,5/157.

³⁰⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e, c.1,s.165.

olduklarını okuma yazma bilmeyen kimselere pazarlamalarından dolayı helâke uğrayacakları hatırlatılmaktadır.³⁰⁸ Nitekim bu âyetten önceki âyette “ *Onlardan bazıları da ümmidir. Kitab'ı bilmezler.*”³⁰⁹ denilerek onların içinde kitaptan haberi olmayan kimselerin de bulunduğu hatırlatılmaktadır.

*"Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in, kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına bütün yiyecekler helal idi. De ki: 'Doğru iseniz Tevrat'ı getirip okuyun!'."*³¹⁰ Bu ayetle, Hz. Ya'kub'un, kendisine haram kıldığı şeyler dışında bütün yiyeceklerin, İsrailoğullarına helal olduğu; bunun Tevrat'ta böyle yazıldığı; aksini iddia edenlerin, Tevrat'ı getirip okumaları gerektiği belirtilir. Bundan da Yahudilerin, kendi kitaplarında bulunan hükümleri tahrif ettikleri anlaşılmaktadır.

Kur'an; Onların hakka değil de keyiflerine tabi olduklarını, peygamberlere indirilen kitaplardan ve hak yol olan tevhitten çıktıklarını, “*...De ki Musa'nın insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin parça parça kâğıtlara çevirdiğiniz, bir kısmını belli ettiğiniz, birçoğunu gizlediğiniz, sizinle babalarınızın, sayesinde bilmediğiniz birçok şeyleri öğrendiğiniz Kitabı kim gönderdi?*”³¹¹ diyerek bildirmekte ve Tevrat'tan işlerine geleni aldıklarını söylemektedir.³¹² Kur'an yine onlardan bir grubun Allah'ın kelâmını işitip bildikten ve akılları ile anladıktan sonra tağyire kalkıştıklarını; bunu da bile bile yaptıklarını “*Artık sizin için onların iman edip inanacaklarını ümit eder misiniz? Onlardan muhakkak bir grup vardır ki Allah'ın kelâmını işitirler de onu akılları ile anladıktan sonra tağyire kalkışılar. Hâlbuki onlar bilirler.*” âyetiyle söylemektedir.³¹³

b. Tevrat'ta Hz. Peygamberle İlgili Yapılan Tahrif

Bilmen'in, tefsirinde, tahrif, tebdil ve tağyir denildiğinde en çok üzerinde durduğu konu, Hz. Peygamberimiz (s.a.v) ile ilgili tebşiratın ehl-i kitap tarafından örtbas edilmesidir. Bilmen, Kureyş müşriklerinin Peygamberimiz (s.a.v.)'e gelerek “Ya Muhammed! Biz senin hakkında Yahudi ve Hristiyanlardan sorduk. Onların yanında sana dair malumat yok imiş. Senin risaletine şahadet edecek kim vardır?”

³⁰⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.75.

³⁰⁹ Bakara 2/78.

³¹⁰ Âl-i İmran 3/93.

³¹¹ En'am, 6/91.

³¹² Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.921.

³¹³ Bakara, 2/75.

demeleri üzerine; “Kendilerine kitap vermiş olduğumuz kimseler, onu (Muhammed) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanır bilirler...”³¹⁴ âyetinin indiğini söyler. Âyetten açıkça anlaşılmaktadır ki; ehl-i kitap, son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sıfatlarını kesinlik derecesinde bilmiş oldukları halde, onu saklama yoluna gitmişlerdir. Nitekim müfessirimiz, Yahudilerin Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında örtbas ettikleri sıfatlarını ve İsrailoğulları’nın geçmişine dair Tevratta yer alan bilgileri tağyir ve tebdile çalışarak yaptıkları ikiyüzlü hareketlerini şu âyetlere dayanarak beyan etmektedir.³¹⁵ “Artık sizin için onların iman edip inanacaklarını ümit eder misiniz? Onlardan muhakkak bir güruh vardır ki Allah’ın kelamını işitirler de onu akılları ile anladıktan sonra tağyire kalkışırlar. Hâlbuki onlar bilirler. Onlar, mü’minlere mülâki oldukları zaman, biz de iman ettik derler. Ve bunların bazıları diğer bazıları ile تنها kalınca da derler ki: Allah’ın size açtığını o Müslümanlara haber verir misiniz ki onunla rabbiniz nezninde size hüccet ikame etsinler. Sizin buna aklınız ermiyor mu?”³¹⁶ Yüce Allah’ın bu âyetleri, kuşkusuz Müslümanları, onların İslamiyete ve Peygamberimiz (s.a.v.)’e yönelik yapmış oldukları aldatmadan uyarmak içindir.

Bilmen, “O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır. İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmesi onlar için bir belge değil miydi?”³¹⁷ âyetinin tefsirinde Peygamberimiz (s.a.v.)’in sıfatlarını eski kitaplarında görerek Müslüman olmuş, İsrailoğulları âlimlerinden Abdullah bin Selâm, İbni Yamin, Salebe, Useyyit gibi zatları buna örnek gösterir.³¹⁸ Bu gibi kişilerin o devirde Müslümanlığı seçmiş olmaları Yahudilerden bir kısmının Tevrat’taki son peygamberin sıfatlarına haiz olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

³¹⁴ En’âm,6/20.

³¹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.73.

³¹⁶ Bakara, 2/75–76.

³¹⁷ Şuara Suresi 26/196–197.

³¹⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.5,s.2505.

c. Hıristiyanların Yapmış Oldukları Tahrifler

i) Teslis ve Kefaret Doktrinini

Hıristiyanlar, İsa'yı tanrının bedenleşmiş şekli ve tanrının oğlu olarak görmektedirler.³¹⁹ Kur'an-ı Kerim ise Hıristiyanları bu konuda şiddetle kınar ve şöyle buyurur: *“Ey ehl-i kitap! Dininizde haddi tecavüz etmeyiniz ve Allah Teâlâ'ya karşı haktan başkasını söylemeyiniz. Şüphesiz ki, Meryem oğlu İsa Allah Teâlâ'nın ancak bir peygamberidir. Ve onun tarafından bir kelimedir, onu Meryem'e ulaştırmıştır ve onun tarafından bir ruhtur. Artık Allah Teâlâ'ya ve onun peygamberine iman ediniz ve üç demeyiniz, vaz geçiniz, sizin için hayırlı olur. Muhakkak ki Allah Teâlâ bir tanrıdır. Kendisi için bir veled bulunmaktan münezzehtir. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi de onundur. Vekil olmak için de Allah kâfidir.”*³²⁰ Allah böylelikle onları göklerde ve yerde sadece bir Allah'ın olduğuna çağırıyor. Yine Kur'an, Hıristiyanları; *“Allah, için üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa tek ilahtan başka ilah yoktur”*³²¹ âyetiyle de uyarıp, bir beşere tanrılık izafe etmelerinin yanlışlığını gösterip *“üçün üçüncüsü”* demekle onların Allah'a karşı şirk içinde olduklarını söyler.

Kur'an-ı Kerim Hz. İsa (a.s.)'ı *“...şüphesiz ki, Meryem'in oğlu İsa Allah Teâlâ'nın ancak bir peygamberidir ve onun tarafından bir kelimedir, onu Meryem'e ulaştırmıştır. Ve onun tarafından bir ruhtur...”*³²² diyerek tanımlar. Müfessirimiz, Hz. İsa (a.s.)'ın Cenab-ı Hakkın *“ol”* emriyle yani takdir ve iradesinin tecellisiyle babasız olarak yaratılmış bir peygamber olduğunu söyler.³²³ Bu konuda Kur'an onun yaratılışını Hz. Âdem (a.s.)'in yaratılışına benzeterek açıklar.³²⁴ Asr-ı Saadette Necran'dan gelen Hıristiyan bir heyetin Peygamberimiz (s.a.v.)'e: *“İsa'nın babası olmadığını kabul ettiğin halde sen neden bizim sahibimize ‘kul’ diyiyorsun”* demeleri üzerine: *“Şüphesiz ki, Allah Teâlâ'nın nezinde İsa'nın hali, Âdem'in hali gibidir ki, onu topraktan yarattı, sonra ona ol dedi, o da oluverdi. Hak Rabbindendir, artık şüphesiz edenlerden olma.”* âyetleri İnmiştir. Bu âyetler

³¹⁹ *Kitab-ı Mukaddes*, Yuhanna Bab1/1-18 s.92.

³²⁰ Nisa,4/171.

³²¹ Maide, 5/73.

³²² Nisa 4/171.

³²³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.714.

³²⁴ Â'li İmran,3/59.

Hıristiyanların, İsa Allah'ın oğludur, demelerini; Yahudilerin de Hz. Meryem'e iftira atarak Hz. İsa (a.s.)'ı Yusuf-i Neccar'a nisbet etmelerini reddetmektedir.³²⁵ Zira Tevrat, Hz. Âdem (a.s.)'ı, anasız babasız olarak topraktan yaratılmış bir peygamber olarak tanımlar.³²⁶ Kur'an Hz. Âdem'in misalini vererek ehl-i kitaba şu cevabı vermektedir: Hz. İsa da Âdem gibidir, babası olmadığından dolayı İsa'yı ve peygamberliğini inkâr etmek Hz. Âdem'i, Tevrat'ı ve Allah'ın kudretini inkâr etmektir. Böylece bunlar yalnız İncil'i ve İsa'yı değil, Tevrat ve Musa'yı da yalanlamaktadırlar. Hz. İsa (a.s) babasız dünyaya gelmiş olmasından dolayı onun ilahlığını savunanlara karşı hem anasız hem de babasız olarak yaratılan Hz. Âdem (a.s.)'ın yaratılışı örnek verilerek Hıristiyanların yanındaki Hz. İsa (a.s.)'ın ilahlığı reddedilmektedir.

Bilmen, Hıristiyanların ulûhiyet anlayışı konusunda başlıca dört fırkaya ayrıldığını söyleyerek onlar hakkında şu bilgileri verir:

- 1- Yakubiye: Hz. İsa (a.s)'ın tamamıyla ilah olduğunu savunurlar.
- 2- Milkâniye: Bunlara göre Allah muayyen bir insanın bedenine ve ruhuna hulul ederek görülebilir.
- 3- Nasturiye: Bunlara göre Hz. İsa (a.s.) Allah'ın oğludur.
- 4- Merkusiyeye: Bunlar ekanim-i salâse; yani baba, oğul ve Ruhü'l Kudus'ten ibaret olan üçlü tanrı anlayışına sahiptirler.³²⁷

Bilmen, yukarıda isimleri verilen Hıristiyan akaidiyle ilgili mezheplerin çıkışını Yahudiler arasındaki "pols" adındaki bir komutana dayandırır. Ona göre bu şahıs Hıristiyanlıktaki tevhid akidesini bozmak için Hıristiyan kiliselerine "Nestur", "Milkâ" ve "Yakup" adındaki kişileri bırakarak bu dinin akaidini bozmuştur. Yoksa bundan evvel Hıristiyanlar tevhid akidesiyle seksenbir yıl devam etmişlerdir.³²⁸ Bilmen'in bu açıklamaları pek sağlıklı gözükmemektedir. Çünkü eldeki yazılı Hıristiyan kaynakları, Teslis akidesinin doğrudan Pavlus tarafından sokulduğunu

³²⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.378.

³²⁶ *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin 2/7 s.2.

³²⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.714.

³²⁸ Bilmen, *a.g.e.* c.3,s.1253.

onaylamaktadır.³²⁹ Bilmen'in anlattığı olayda üç kişinin de aynı anda bu yalan akide konusunda başarılı olması pek inandırıcı gözükmemektedir.

Hız. İsa (a.s.)'ın beşeriyetin günahlarına "kefâret" olarak gelmiş olması ve bunun için "çarmıh"a gerilmesi inancı, Hıristiyan ilahiyatının çok önemli inanç ilkelerinden birisidir. Kefaret doktrinine göre; İsa, Allah'ın oğlu olarak babasının yanında bulunmuş ve Allah'a eşit bir haldeyken, Allah'ın emriyle gökten inerek, insanları kurtarmak için onlara benzer hale gelmiştir.³³⁰ Bu konuda Bilmen'in tefsirinde pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Biz, bu doktrinin Kur'an tarafından çürütüldüğünü kısaca izah ederek konuyu kapatmak istiyoruz. Şöyleki: Bir kere Kur'an Hız. İsa (a.s.)'ın öldürüldüğü ve asıldığı iddiasını " *Muhakkak biz Meryem'in oğlu Allah'ın Peygamberi İsa'yı öldürdük demeleri sebebiyle-lânete hedef olmuşlardır- Hâlbuki onu ne öldürdüler ve ne de asıverdiler. Fakat onlar için bir benzedilmiş oldu. Ve şüphe yok ki, onda ihtilaf edenler, ondan dolayı şek içindedirler. Onlar için buna dair zanna uymaktan başka bir bilgi yoktur ve onu hakikaten katletmiş değildirlere.*" âyetiyle reddeder.³³¹ İkinci olarak, " *Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez.*"³³² İlkesiyle Hıristiyan ilahiyatının öne sürmüş olduğu kefarete tezini çürütmektedir.

ii) İncillerde Hız. Peygamberle İlgili Beyanın Değiştirilmesi

Ehl-i Kitâb'a karşı yapılmış olan polemik literatürde yer alan, tahrif problemi dışındaki en önemli nokta, Hız. Muhammed (s.a.v.)'in risaletinden ve İslamdan bahseden Kitab-ı Mukaddes cümlelerinin ispat edilmesi meselesidir.³³³ Kur'an açık bir ifade ile Hız. İsa'nın ağzıyla şöyle buyurur: " *Hatırla ki, Meryemoğlu İsa : "Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim.*

³²⁹ *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000, Galatyalılara, Bab 1/17, s.193.

³³⁰ Aydın, Mehmet. *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Rediyeler ve Tartışma Konuları* Konya, 1989.s.162.

³³¹ Nisa 5/157.

³³² En'am 6/164.

³³³ Aydın, Mehmet. *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Rediyeler ve Tartışma Konuları* Konya, 1989.s.216.

Demişti. Fakat o kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.”³³⁴ âyetinin tefsirinde Bilmen, 1842 senesinde bastırılan Yuhanna İncil’inin Arapça tercümesinden alıntı yaparak şöyle demektedir: “ *Ben pederimden, -yani Mürebbiyi hakiki olan Cenab-ı Bari’den- isteyeceğim: Sizinle ebediyen beraber kalmak için size başka bir Faraklit verecektir.*” İncil âyetinde geçen Faraklit’ten maksat Peygamber-i Alişan Efendimizdir. Çünkü “*Faraklit*” kelimesinin yunanca aslı “*Piriklütüs*”dür. Bu lafzın manası bilâ noksan “*Ahmed*” demektir. Ahmed ise; pek ziyade hamedilen veya pek ziyade Mahmut olandır.” Bilmen, sözlerine devamla, Peygamberimiz (s.a.v.)’in davetine kadar Hıristiyan olan Habeş hükümdarı Necaşi’nin Peygamberimiz (s.a.v.)’in peygamber olacağına semavî kitaplar vasıtasıyla vakıf olduğundan Müslüman olduğunu ileri sürer.³³⁵ O, “*Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o resule, o ümmî peygambere uyarlar.*”³³⁶ âyetinin tefsirinde, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in ismi ve sıfatları önceki kitaplarda yazılı olmasaydı, hiç bunu iddia edip tekzip edilmesine sebebiyet verir miydi? demektedir.³³⁷ Bilmen’in sözlerinin haklılık payı büyüktür. Çünkü o dönemde onun gibi bir insanın çıkıp da tüm dünyaya “*Ben son peygamberim işte benim vasıflarım sizde vardır*” demesi küçümsenecek bir iddia değildir.

Zira Yeni Ahit’teki bilgiler Bilmen’in Yukarıdaki beyanatlarını destekler mahiyettedir. Yuhanna İncilinin on beşinci babında Hz. İsa şöyle der: “*Ben de babaya yalvaracağım ve o size başka bir tesellici, hakikat ruhunu,verecektir...*” Ve yine o şöyle demiştir: “*Benim Pedere gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü ben gitmesem Tesellici size gelmez, ama gittiğimde onu size gönderirim... O hakkın ruhu gelince size hakikat yol gösterecektir. Zira kendiliğinden söyleyemeyecektir; fakat ne işitirse, söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir.*”

iii) Ruhbanlık

Kur’an Hıristiyanların; Allah onların üzerine yazmadığı halde, Allah rızasını kazanmak için ruhbanlığı ihdas ettiklerini ancak buna da hakkıyla riayet etmediklerini şöylece ifade etmektedir: “*...bir Ruhbâniyet ihdas ettiler ki, onu*

³³⁴ Saf, 61/6.

³³⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.8,s.3710.

³³⁶ A’raf, 7/157.

³³⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.1102.

onların üzerlerine yazmamıştık, ancak Allah rızasını aramak için - onu iltizam ettiler-, sonra ona bihakkın riayette bulunmadılar, artık onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik ve onlardan birçokları ise fasık kimselerdir.”³³⁸ Müfessirimiz, Hıristiyanların ortaya çıkarmış oldukları ruhbanliğin onlara Allah tarafından farz kılınmadığını, bunu kendilerinin ihtiyariyle çıkarmış olduklarını, sonradan buna uymayıp tevhid inancına dayanan Hz. İsa'nın dinini inkâr ederek başka inançlara girdiklerini söyler.³³⁹

Bilmen, Ruhbanliğin dünyadan tamamen alakayı kesmek olarak tanımlar. İslamiyette ruhbanlığın olmadığını, hicri 150 (m.776) yılında Basra'da vefat etmiş Mükatil İbn-i Süleymani'l-Mervezî'den hadis rivayetiyle sürdürür. Söz konusu rivayet şöyledir: Osman İbn-i Mez'un, Peygamberimiz (s.a.v)'in huzurunda bulunarak demiş ki: Ya Resûlullah! Eğer bana izin verirsen karımı boşarım, ruhbanlıkta bulunurum, hadım olurum, eti haram kılarım, geceleri yatmam, gündüzleri iftar etmem, yani: Daima ibadet ve taatte bulunurum. Efendimiz (s.a.v.) buyurmuş ki: Nikâh benim sünnetimdir, ruhbanlık ise İslâm'da yoktur, benim ümmetimin ruhbanlığı oruçtur. Allah'ın size helal kıldığını haram kılmayınız.³⁴⁰ Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.v) zamanında bulunan ruhban sınıfının nitelikleri verilmiştir. İslâmiyet; bu anlamda ruhbanlığı, Allah'ın helal kıldığı şeyleri haramlaştırmak olarak görür.

d. İbadetlerinde Yaptıkları Tahrifler

Müfessirimiz, Kur'an-ı Kerim'deki “*Ey iman edenler. Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı.*”³⁴¹ âyetini tefsir ederken; orucun, Hz. Âdem (a.s.)'den itibaren bütün ümmetlere yöneltilmiş mübarek bir ibadet olduğunu, fakat sonradan Yahudi ve Hıristiyanların, mükellef bulunmuş oldukları oruçların günlerini, adetlerini değiştirip, bozduklarını, perhiz ve başka isimlerle uydurma törenler meydana getirdiklerini söyler.³⁴²

³³⁸ Hadid, 57/27.

³³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.3640.

³⁴⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.2,s.3714.

³⁴¹ Bakara, 2/183.

³⁴² Bilmen, Ömer Nasuhi *a.g.e.* c.1,s.176.

4. Yahudi ve Hıristiyanların Birbirlerine Karşı Tutumlarını İfade Eden Âyetlerin Yorumu

Ehl-i Kitab denilince semavî kitap sahiplerinin anlaşıldığını söylemiştik. Kitap ehlinden olan Yahudiler'in büyük çoğunluğu Hz. İsa (a.s.)'a inanmamış, onu öldürdüklerini bile iddia etmişlerdi. Aynı şekilde Hıristiyanların da büyük çoğunluğu kendi kitaplarında Peygamberimiz (s.a.v.)'in sıfatlarını bildikleri halde onun peygamberliğini kabul etmemişlerdir. Yüce Kur'an onların sadece Peygamberimiz (s.a.v.)'i tanımama konusundaki yanlışlıklarını ve eksikliklerini anlatmakla kalmaz onların birbirlerine karşı tavır ve davranışlarını da anlatır: *“Yahudiler: ‘Hıristiyanlar bir şey üzerinde değiller’, Hıristiyanlar da: ‘Yahudiler bir şey üzerinde değiller’ dediler.”*³⁴³ Kur'an bu vesileyle Müslümanlara onların içyüzlerini göstererek bizleri uyarılmaktadır. Müfessirimiz bu konuda şunları söylemektedir: Musevîler hem Hz. İsa (a.s.)'ı hem de Hâtemü'l-Enbiya Efendimizle Kur'an-ı Kerim'i inkâr ederler. Kendi ırklarından başkası hakkında asla hayırlı bulunmazlar. Hıristiyanlar ise hem Peygamber Efendimizle Kur'an-ı Kerim'i inkâr ederler. Hem de Hz. Musa ile Tevrat'a karşı hürmetsizlik gösterirler. Daha ileri giderek Hz. İsa gibi muhterem bir mahlûku Allah Teâlâ'nın oğlu tanıyarak ona tapınmakta bulunurlar.³⁴⁴ Görüldüğü gibi Bilmen bu cümleleriyle onları tanıtip onlara eleştiri getirmektedir.

Müfessirimiz: *“...ve biz onların arasına kıyamet gününe kadar bir düşmanlık ve kin bıraktık. Her ne zaman savaş için ateş yakıverdilerse onu Allah Teâlâ söndürdü. Ve onlar yeryüzünde fesada koşarlar. Allah Teâlâ da müfsit olanları sevmez.”*³⁴⁵ âyetini açıklarken de iki hususa dikkat çeker: Birinci husus; Ehl-i kitap arasındaki kin ve düşmanlıktır ki o, bunu da iki farklı şekilde ele almıştır, biri, Yahudilerin ve Hıristiyanların kendi aralarındaki farklılıktan kaynaklanan kin ve düşmanlık ki bu Yahudilerin Cebriye, Kaderiye, Mürcie, Müşebbihe, Hıristiyanların da Milkaniye, Nasturiye, Yakubiye gibi mezheplere ayrılmasıdır. Diğer Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerine karşı yapmış oldukları kin ve düşmanlıktır. İkinci husus

³⁴³ Bakara, 2/113.

³⁴⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.1,s.109.

³⁴⁵ Maide 5/64.

her ne zaman İslamiyete ve Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e karşı savaş başlatmışlarsa Allah'ın onları zelil ve mağlup düşürmesidir.³⁴⁶

Bilmen, Yahudi ve Hıristiyanların gerçeği bildikleri halde Hz. İbrahim (a.s.)'ın Yahudi ve Hıristiyan olduğunu iddia ederek hakikata ters bir beyanatta bulduklarını ve Kur'an'da onlara karşılık şöyle buyurularak cevap verildiğini söyler: *“Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir.”*³⁴⁷ *“İbrahim ne Yahudi ne de Hıristiyandı, fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı, Müşriklerden de değildi.”*³⁴⁸

B. YAHUDİLERLE İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. Yahudilerle İlgili Özel Nitelemelerinin Yer Aldığı Âyetler

a. Alemlere Üstün Kılınmaları

Kur'an-ı Kerim, İsrailoğullarının, Allah'a itaat ettikleri dönemlerde, âlemlere üstün kılındıklarını, seçkin ve sayılır olduklarını,³⁴⁹ aralarından peygamberlerin ve hükümdarların çıkmış olması, hiç kimseye verilmeyen nimetlerin onlara verilmiş olması³⁵⁰ gibi bir takım özelliklerle üstünlük kılındıklarından bahsetmektedir. Onlar ise ellerinde bulunan Tevrat'ın verdiği habere binaen kendilerini *“seçilmiş millet”*³⁵¹ olduklarını ileri sürerek diğer ırklar üzerinde üstün tutmak istemişlerdir.

İsrailoğullarının âlemlere üstün kılındıklarını Kur'an'dan öğreniyoruz. *“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.”*³⁵² Bilmen, bu âyetin İsrailoğullarının dedelerinin kavuştuğu ilahi ihsanı hatırlatarak onları nankörlükten, dedelerinin doğru yoluna muhalefetten korumaya ve uyanmaya çağırdığını söyler. Nitekim İsrailoğullarından bir kısım

³⁴⁶ Bilmen, *a.g.e.* c.2,s.795.

³⁴⁷ Âl-i İmran, 3/65.

³⁴⁸ Âl-i İmran, 3/67.

³⁴⁹ Bakara, 2/47, Araf 7/140, Duhân, 44/32 Casiye 45/16.

³⁵⁰ Maide, 5/20.

³⁵¹ *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin, Bab 17/6, s.14.

³⁵² Bakara 2/47.

kimseler peygamberliğe ilim ve hikmete saltanat ve ihtişama ulaşmışlardır.³⁵³ Görüldüğü gibi Bilmen, onların üstün kılınmalarının nedenini içlerinden peygamberlik vazifesinin kendilerine verildiği kişilerin çıkmasına bağlamaktadır. Bu önemli bir tespittir. Zira peygamberlik demek, Allah'ın emir ve yasaklarının dinlenilmesi demektir. Bir anlamıyla onlar kendilerine gelen peygamberlere itaat ettikleri müddetçe âlemlere üstün olmaktadırlar. Yoksa bir ırkın diğer bir ırk üzerine üstünlüğü şeklinde anlaşılmalıdır.

Yüce Allah, A'raf sûresi 137. âyette “*Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (Yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavunun ve kavminin yapmakta oldukları ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.*” demektedir. Bilmen; bu âyetin tefsirinde, Firavun ve kavminin helâkını müteakip İsrailoğullarının birçok yerlere varis olduklarının, bilâhare Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.)'ın zamanlarında dünyanın doğu ve batı taraflarında birçok yerlere varis ve malik bulunmuş olduklarının, İsrailoğullarına yardım edildiğinin haber verildiğini söyler.³⁵⁴

b. Allah'ın Lânet ve Gazabına Uğramaları ve Kendilerine Aşağılık ve Yoksulluk Damgasının Vurulması

İsrailoğullarının ahidlerine riayet etmeyip hain harekette bulunduğunu şu âyet açıklamaktadır: “*Sonra ahidlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik ve kalblerini kaskatı yaptık.*”³⁵⁵ Bilmen'e göre buradaki lânetlenmeden kasıt, Allah'ın rahmetinden kovulma, maymun veya domuz şekline dönüştürülmeleri veyahut onlardan cizye alınarak kendi kendilerini yönetmeden mahrum olmalarıdır.³⁵⁶

³⁵³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.49.

³⁵⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.1081.

³⁵⁵ Maide 5/13.

³⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.740.

Nitekim Müslümanlar onlardan cizye almışlardır. Nehy olundukları şeyleri yapmaları yüzünden, onlara “*Rezil maymunlar olun*” denilmiştir.³⁵⁷

Maide Suresi 78. âyette ise: “*İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud’un da, Meryemoğlu İsa’nın da lisanıyla lânet olunmuşlardır. Bu da onların isyan etmeleri ve haddi tecavüz eylemeleri sebebiyledir.*” buyrulmaktadır. Müfessirimiz, burada âyetin Hz. Davud’tan söz edişini Zebur, Hz. İsa’dan söz edişini de İncil olarak ele almaktadır. Tabiatıyla anlam da şöyle olmaktadır: Onların yapmış oldukları fiillerde Allah’ın rızası yoktur. Bundan dolayı da lânete uğratılmışlardır. Bilmen, onların bu iki peygamber tarafından lânet edilmeleri konusunda iki olaydan söz eder. Birincisi, Hz. Davud zamanında “*Eyle*” halkına bazı günahlarından dolayı cumartesi günleri balık avlamak yasaklanmıştı. Onlar ise Hz. Davud (a.s.)’ın bu yasaklamasını dinlememişlerdi. Allah Teâlâ da Hz. Davud’un duası üzerine onların suratlarını maymun suratına çevirmişti. İkincisi, Hz. İsa (a.s.) zamanında bir mucize eseri olarak gökten inen sofrayı görüp ondan yedikleri halde iman etmeyenlerin suratlarının Hz. İsa (a.s.)’ın duası üzerine domuz şekline dönüşmesidir.³⁵⁸

Bilmen, rivayet senedini vermeden şunları nakletmektedir: Yahudilerden Huyeyy b. Ahtab ile Ka’b b. Eşref yetmiş kadar arkadaşları ile beraber Uhud vakasından sonra Mekke-i Mükerremedeki müşriklerin yanına gidip, Müslümanların aleyhine bir sözleşme yapmak istemişler, fakat Mekke müşrikleri bunlar hakkında şüpheye düşmüşlerdir. Bunun üzerine, ‘Muhammed (a.s.) de kitaba davet ediyor, o halde siz onun aleyhine olarak bizimle nasıl birlikte çalışırsınız? Eğer siz bizim putlarımıza secde ederseniz size o zaman inanırız’ demişler, o Yahudiler de Mekke Müşriklerini tatmin için onların putlarına secde etmişlerdir. Bunun üzerine “*Görmedin mi o kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş kimseleri ki, Cibt ve Tağut’a iman ediyorlar ve kâfirler için bunlar mü’minlerden daha doğru yoldadır deyiveriyorlar. Onlar o kimselerdir ki, onlara Allah Teâlâ lânet etmiştir ve her kime ki, Allah Teâlâ lânet ederse artık onun için bir yardımcı bulamazsın.*”³⁵⁹ âyeti nazil

³⁵⁷ A’raf,7/166.

³⁵⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.792.

³⁵⁹ Nisa 4/51-52.

olmuştur.³⁶⁰ Görüldüğü gibi Ehl-i Kitaptan olan Yahudiler, kâfir olan müşrikleri mü'minlere tercih etmişlerdir. Bu ise onların lânete uğratılmalarına yetmiştir.

*“Yahudiler Allah’ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah’ın eli açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü artırır...”*³⁶¹ âyetinde ise onların lanete uğratılmalarının farklı bir gerekçesi daha ifade edilmiştir.

Başka bir âyette şöyle denilir: *“Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir. Yahudilerden bir kısmı, kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (peygambere karşı) “işittik ve karşı geldik” “dinle, dinlemez olası” râinâ” derler. Eğer onlar “işittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet” deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek azı inanırlar”*³⁶² Görüldüğü gibi Kur’an yapmış oldukları çirkin davranıştan ötürü Allah’ın onları kınayıp onlara lânet ettiğini bildirmektedir.

Başka bir âyette onlar hakkında şu ifadeler kullanılmaktadır: *“De ki: Allah Teâlâ’nın indinde cezaca bundan daha şerlisini size haber vereyim mi? Onlar Allah Teâlânın lanet ettiği ve üzerine gazapta bulunduğu ve içlerinden maymunlar ve hınzırlar ve Cenab-ı Hak’tan başkasına tapanlar yaptığı kimselerdir. İşte bunlar mevkice daha şerli, düz yoldan daha sapmış kimselerdir.”*³⁶³ Bilmen, bu âyetin tefsirinde Allah’ın bir ceza ve gazap olarak onlardan Ashab-ı Sebt gibi bir kısım şahısları maymun ve hınzır şekline soktuğunu, yine kendi kusurlarının neticesi olarak onları Cenab-ı Hak’tan başkasına insanlara, hayvanlara, şeytanlara, heykellere tapan müşrik kimseler yaptığını söyler.³⁶⁴ İsrailoğulları vaktiyle Firavun ve diğer kavimlerin birçok hakaretlerine uğramış, ellerindeki nimetleri, vatanları, devletleri ellerinden çıkmıştı. Bunlar onların haklarında birer gazab-ı ilahiydi. Müfessirimiz,

³⁶⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.2,s.606.

³⁶¹ Maide,5/64.

³⁶² Nisa, 4/45-46.

³⁶³ Maide, 5/60.

³⁶⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.2 s.790.

sonra da ahirzaman peygamberini ve ona nazil olan Kur'an-ı Kerim'i inkâr etmekle onların gazap üstüne gazabı hak ettiklerini “...Onların üzerine açlık, yoksulluk vuruldu ve Allah'n gazabına uğradılar. Bu da şüphe yok ki Allah'ın âyetlerini inkâr, peygamberlerini haksız yere katletmeleri sebebiyle olmuştur. İşte bu ceza onların isyan etmelerinden, haddi tecavüz eder olmalarından dolayıdır.” âyetiyle açıklamaktadır.³⁶⁵

2. Yahudilerin İtikadi ve Amelî Konularda Tenkid Edilen Yönleri

a. Ahiret İnancı Konusunda Tenkid Edilen Yönleri

Kur'an, Ehl-i Kitap olan Yahudilerin dünya hayatına düşkünlüklerini ise şöylece açıklar: “*Ve And olsun ki onları insanların ve müşrik olanların hayata en harisi bulacaksın. Her biri arzu eder ki bin sene muammer olsun. Hâlbuki bu muammer olması onu azaptan uzaklaştırıcı değildir. Allah Teâlâ ise onların neler yaptıklarını hakkıyla görücüdür.*”³⁶⁶ Bilmen, bir takım müşrik ve Mecusilerin öldükten sonra dirileceklerini inkâr ettikleri için ahirette cezalandırılacaklarına dair korkuları olmadığını belirtir. Ancak Yahudilerin dünyada binlerce yıl kalmak istediklerini, ahirette dirileceklerine dair inançları olmakla beraber, zalim ve gunahkarların orada azap çekeceklerini bildikleri için de dünyayı arzuladıklarını söyler.³⁶⁷

Yine başka bir âyette; Yahudiler'in ahiret hayatından ne kadar kaçındıkları şöylece anlatılmaktadır: “*De ki Allah yanında ahiret yurdu (cennet) başkalarının değil de yalnızca sizin ise, eğer iddianızda da sadık iseniz haydi hemen ölümü dilesenize,*”³⁶⁸ Kur'an bununla, iddialarında samimi iseler, ölmek istemeleri gerektiğini belirterek, onların ahiret inançlarının zayıf olduğunu açığa çıkarmaktadır. Bilmen, onların ahiret inancı hakkında şu bilgileri vermektedir: “Onların iddiasına göre Cenab-ı Hak cenneti yalnız İsrailoğulları için yaratmıştır. Ahiret nimetleri, saadetleri yalnız kendilerine mahsusdur. Onlardan bir kısmı cehennemlik olsa da orada nihayet 40 gün kadar kalacaklardır. Tekrar cennette gireceklerdir. Böyle

³⁶⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.1 s.66-88.

³⁶⁶ Bakara, 2/96.

³⁶⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.92.

³⁶⁸ Bakara,2/94.

dedikleri halde dünya hayatına dört elle sarılmışlardır. Her biri binlerce sene yaşayacak olsa yine ölüp gitmek istemezler” O, bundan sonra onların bu iddialarını çürütmek için şunları da ekler: “ İddiaları bakımından ebedi saadet âlemi kendilerine mahsus ise, ona bir gün evvel kavuşmayı temenni etmeli değil midirler? Hayır, onlar dünyada binlerce acıya dûçar olsalar da yine dünyaya yapışmış halde yaşamak isterler.” Bilmen dünya hayatının kıymetsiz olduğunu, ahiret hayatının ise daimi ve kıymetli olduğunu bu sebeple Hz. Ali (k.s)’un, pervasızca harp meydanlarında savaştığını anlatır.³⁶⁹

Başka bir âyette şöyle buyrulur: “ *Ve dediler ki cennete Yahudi ve Nasrani olanlardan başkası elbette giremeyecektir. Bu onların boş hülyalarıdır. De ki: hüccetinizi getirin, eğer siz sadık kimseler iseniz. Hayır... Kim Muhsin olduğu halde yüzünü Allah için salim kılarsa işte onun için Rabbinin nezninde mükâfatı vardır. Ve onların üzerine bir korku yoktur. Ve onlar mahsun da olmayacaklardır.*”³⁷⁰ Bilmen, bu âyetlerin ehl-i kitap denilen iki fırkanın; yani Yahudi ve Hıristiyanların iddialarını reddettiğini söyler. Bu âyetlerin Medinedeki Yahudiler ile Necrandaki Hıristiyanların biri diğerini tekfir ederek yalnızca Yahudilerin veya yalnızca Hıristiyanların cennete gideceklerine dair yapmış oldukları iddia üzerine indiğini ifade eder. Cennetin öyle muayyen bir grup için olmadığını, dini vazifelerini güzelce yerine getiren, Allah için küfür ve günahlardan uzak kalıp kendisini Hakka teslim edenlerin cennete gireceğini belirtir. Ayrıca vaktiyle Hz. Musa ve Hz. İsa’nın bir peygamber olduğuna inanan kimselerin cennete gireceğini, Allah’ın bir kısım peygamberlerini inkâr edip, onlara ulûhiyet payesi verenlerin cennete girmeyeceğini belirtir.³⁷¹

b. Melek İnanıcı Konusunda Tenkid Edilen Yönleri

Kur’an’a düşmanlıklarından dolayı Cibril-i Emin’e düşman olan, Cenab-ı Hak ile diğer bazı muhterem zatlara düşman olan kimselerin küfre düştüğünü, ilahî azaba uğratılacaklarını şu âyet-i kerime haber vermektedir. “*Her kim Allah Teâlâ’ya ve onun meleklerine, peygamberlerine ve Cebrail ile Mikail’e düşman olursa- kâfir*

³⁶⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.92.

³⁷⁰ Bakara, 2/111-112.

³⁷¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.108.

olur-. Allah Teâlâ da şüphe yok ki kâfirlerin düşmanıdır.”³⁷² Bilmen’in bu konuda izahatı şu şekildedir: Yahudiler, Cebrail (a.s.)’a düşman bulunuyorlardı. Onlara göre vaktiyle maruz oldukları azaplar, katiller, depremler, sıkıntı ve ızdırapların bütünü Cebrail (a.s.)’ın eliyle oluyordu. Onların ayıplarını ifşa eden Kur’an-ı Mubini de Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e o getirmiştir. Ya da onlar şöyle diyorlardı: “Allah Teâlâ peygamberliği bizlere getirmeyi emrettiği halde Cebrail, onu Hz. Muhammed’e getirmiştir.” Bilmen bunları serdettikten sonra Ehl-i Kitabın söyledikleri şeylerin cahilce bir inançtan kaynaklandığını, meleklerin Allah’ın emrine muhalefet etmeyeceklerini, Allah’ın kendi emir ve iradesine kadir olduğunu, bundan dolayı da layık oldukları cezalara işaret edildiğini belirtir.³⁷³ Müfessirimizin bu konudaki tesbitleri yerindedir. Çünkü Allah kâinatı ve melekût âlemini kendi iradesiyle idare etmektedir.

c. Peygamberlere Karşı Tutumları Konusunda Tenkid Edilen Yönleri

Ehl-i Kitab’ın çirkin davranışlarından biri de, onların peygamberlere karşı göstermiş oldukları tutum ve davranışlarıdır. Yüce Allah onları şöylece anlatmaktadır: “*Andolsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber nefislerinin arzu etmediğini (ilahî hükümleri) getirdi ise bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.*”³⁷⁴ Bilmen, İsrailoğullarının nefislerinin fesada yönelik olduğunu, arzularına uymayan şer’i bir hüküm getirdikleri zaman o yüce şahsiyetlere karşı cephe aldıklarını, onların peygamberliklerini inkâr ettiklerini, hatta daha da ileri giderek Zekeriya (a.s.) ile Yahya (a.s.)’ın hayatlarına sû-i kaste bulunarak onları öldürdüklerini söyler.³⁷⁵ Kur’an onların cezalandırılacaklarını şöylece haber vermektedir: “*Allah’ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver! İşte bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı yoktur.*”³⁷⁶ Bilmen, Yahudilerin birçok peygamberi öldürdüklerini, sonraki nesillerin de buna razı olduklarını, hatta ellerinden gelse son peygamber olan Peygamberimiz (s.a.v.)’in

³⁷² Bakara, 2/98.

³⁷³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.94.

³⁷⁴ Maide,5/70.

³⁷⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.802.

³⁷⁶ Âl-i İmran,3/21.

de hayatına kastedeceklerini belirttikten sonra, böyle münkir, mütemerrid kimselerin sonlarının felaketten ve mahrumiyetten başka bir şey olamayacağını belirtir.³⁷⁷

Diğer bir âyette “ *Ve küfürleri sebebiyle ve Meryem hakkında pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebiyle –lânete maruz kalmışlardır.*”³⁷⁸ buyrulur. Bilmen, Yahudilerin Hz. İsa (a.s.) gibi şan sahibi bir peygamberin peygamberliğini ve temiz hayatını inkâr ettiklerini ve iffet ve ulviliği sabit olan bir anneye kötü zanda bulunarak zina suçuyla büyük iftirada bulduklarını söyler.³⁷⁹

Onların, haddi aşarak, peygamberlerinden haksız bazı isteklerde bulduklarını da Kur’an’dan öğreniyoruz. “*Bir zamanlar: Ey Musa! Biz Allah’ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız, demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı.*”³⁸⁰ Bilmen, bu âyetin İsrailoğulların imanlarındaki zayıflığı gösterdiğini söylemektedir.³⁸¹ Yine kendilerine zafer vaat edilmiş olduğu halde savaştan kaçındıklarını, peygamberlerine muhalefet ettiklerini; Hz. Musa (a.s.)’a karşı “*Şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız*”³⁸² dediklerini Kur’an’dan öğrenmekteyiz.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki: Ehl-i Kitap, samimiyezsizliklerini, imansızlıklarını veya imanlarındaki zaafı, peygamberlere iftira atarak, onların sözlerini tutmayarak, onlardan mümkün olmayacak şeyleri yapmalarını isteyerek göstermişlerdir.

d. Kitaplarıyla Amel Etmemeleri

Bilmen, kendilerine yöneltilmiş ve tebliğ edilmiş olan dini hükümleri, haberleri bildikleri halde, peygamberlerin gerektirdikleriyle amel etmekten kaçınıp bunları yalanlamaya cüret eden Yahudilerin pek cahilane hallerinin kötü bir örnek ile anlatıldığını haber verir. Tevrat’ın içerisindeki hükümleri bildikleri halde onunla âmil olmayan Tevrat ehline bir kınama olarak şu âyetin geldiğini bildirir: “*Tevrat’la*

³⁷⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.340.

³⁷⁸ Nisa,4/156.

³⁷⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.702.

³⁸⁰ Bakara, 2/55.

³⁸¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.54.

³⁸² Maide, 5/24.

yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.”³⁸³ Müfessirimiz, bu ayette, onların, Tevrat'ın haberlerini bildikleri halde Hz. İsa (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduklarına inanmadıklarını ve Tevrat'ın âyetlerini red ve tağyir ettikleri için hayvana benzetildiklerini, hatta onlardan daha kötü bir durumda olduklarını söylemektedir.³⁸⁴

Yahudilerin kitaplarıyla hakkıyla amel etmediklerinin alametlerinden birisi de onların şerefli bir aileye mensup bir erkekle bir kadının zina yapması karşısında takındıkları tavidir. Bu kişilerin Tevrat'ın hükmüne göre taşlanarak öldürülmeleri gerekiyordu. Zina cezasının ne olduğunu bildikleri halde³⁸⁵ Hz. Peygambere müracaat ettiler. Hz. Peygamber (s.a.v.) Tevrat'ın hükmünü okumalarını onlardan istedi. Tevrat getirildi ve recim âyetinin okunması sırasında Yahudi âlimi Abdullah ibn-i Surya, ilgili âyetin üzerine elini koyarak onu okumadı.³⁸⁶ Kuşkusuz onların bu davranışı kendi kitaplarına hakkıyla inanıp amel etmediklerini gösterir.

e. Müslümanlara En Çok Düşman Olanların Yahudiler Olması

Kendi peygamberlerinden başka bir peygamberin gelmesini ve kitaplarından başka bir kitaba inanmayı kabul etmeyen ehl-i kitab'ın halini Kur'an şöylece haber vermektedir: “*Ehl-i Kitaptan kâfir olanlar da ve müşrikler de sizin üzerinize Rabbiniz tarafından bir hayrın indirilmesini arzu etmezler. Allah Teâlâ ise rahmetini dilediğine tahsis buyurur. Ve Allah Teâlâ pek büyük bir ihsan sahibidir.*”³⁸⁷ Bilmen bu âyetin Müslüman olmayanların Müslümanlara karşı ne kadar kötü bir yaklaşım içerisinde olduklarını ifade ettiğini belirtir.³⁸⁸ Yine Maide 82. Ayette şöyle buyurulmaktadır: “*İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız...*”³⁸⁹ Bilmen, bu ayetin, Ehl-i İslam'a karşı en fazla düşmanlık besleyenlerin ahlâkî durumlarını bildirdiğini,

³⁸³ Cum'a, 62/5.

³⁸⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.340.

³⁸⁵ *Kitab-ı Mukaddes*, Tesniye, Bab22/22 s.206.

³⁸⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.342.

³⁸⁷ Bakara,2/105.

³⁸⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.102.

³⁸⁹ Maide, 5/82.

Yahudi ve Müşriklerin Peygamberimiz (s.a.v.)'e karşı ne kadar düşman olduklarının tarihçe sabit olduğunu söyler.³⁹⁰

Ehl-i Kitab'ın düşmanlıklarının bir başka yönü Müslümanları islamiyetten geri çevirip kendi dinlerine davet etmek olmuştur. Bu durum âyette şöyle izah edilmektedir: “*Ehl-i Kitab'tan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler...*”³⁹¹ Bilmen, bu âyeti izah ederken şunları söyler: Yahudiler, sahabeden Muaz ibn-i Cebel ve Huzeyfetü'l-Yemanî ve Ammar ibn-i Yasir'i (r.ah.) kendi dinlerine davet etmişler, onun için bu âyet nazil olmuştur. Ayrıca bugüne kadar da bir takım saf Müslümanları idlâle çalışarak kendi dinlerine açık ve gizli olarak davette bulunmuşlardır.³⁹² Bizce bu önemli bir tespittir. Çünkü Müslüman toplumun içerisine girerek yapılacak bir ifsad, Müslümanların manevi güç kaybetmesine yol açacaktır. Nitekim Kur'an'daki âyetlerin ifadeleri de bu yöndedir. “*Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarmanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler.*”³⁹³

3. Ahlaki Açıdan Yahudilerin Tenkid Edilen Yönleri

a. Fesatlıkları

Yüce Allah onların bu yönünü “*onlar yeryüzünde fesada koşarlar ...*”³⁹⁴ diyerek ortaya kor. Yine Kur'an onların iki defa fesad çıkaracaklarını, şu âyetiyle haber vermektedir: “*Ve İsrailoğullarına kitapta hüküm ettik ki, muhakkak siz yeryüzünde iki defa fesad çıkaracaksınız. Ve muhakkak ki, büyük bir yükselişle yükseleceksiniz.- serkeşlik yapıp kabarcaksınız -*”³⁹⁵ Bilmen, bu âyetin yorumunda şunları söylemektedir; Arz-ı Şam'da, diğer bir kavle göre de; Mısır diyarında, iki defa Tevrat'ın hükümlerine muhalefet edeceklerdir. Bunlardan birincisi, Şa'ya (a.s.)'ı katl ve kendilerini azab-ı ilahî ile inzar eden Ermiya'yı hapsedmeleridir.

³⁹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.810.

³⁹¹ Âl-i İmran, 3/69.

³⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2,s.393.

³⁹³ Âl-i İmran, 3/100.

³⁹⁴ Maide,5/64.

³⁹⁵ İsra, 17/4.

İkincisi de, Zekeriya (a.s.) ile Yahya (a.s.)'ı katletmek ve İsa (a.s.)'ın hayatına su-i kastte bulunmalarıdır.³⁹⁶

İsrailoğulları A'raf 165. âyette Allah'ın şu kınamasına konu olmuşlardır: *“İşte biz onları böylece işledikleri fîsk ü fücurdan dolayı belaya çarptırdık.”* Müfessirimize göre burada İsrailoğulları, salih kimseler tarafından verilen öğütleri terketmeleri yüzünden cumartesi günü balık avlama yasağını çiğneyenlerin müsibetlere uğratıldıklarını haber vermektedir.³⁹⁷

b. Nankörlükleri

Müfessirimiz İsrailoğullarına atalarının kavuştukları ilahî ihsanı hatırlatan, onları nankörlükten ve doğru yola muhalefetten alıkoyan şu âyeti zikreder: *“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayınız.”*³⁹⁸ Yine başka bir âyette onların nankör oldukları şöylece belirtilir: *“Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinmeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hiyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.”*³⁹⁹ Bu âyetin açıklamasında Bilmen şunları söylemektedir: İsrailoğullarına, gökten kudret helvası ve bildircin gönderildiği halde İsrailoğulları buna razı olmayıp âdi seylerle bunları değiştirmek istemişler, Allah'ın vermiş olduğu bu nimetlere karşılık nankörlük etmişlerdir. Bu nedenle de birçok milletin esareti altında yaşamaya mecbur olmuşlardır. Yine, onlar, Şa'ya, Zekeriya, Yahya (a.s.) gibi peygamberleri şehid etmeleri sebebiyle de ebedi hüsrana maruz kalacaklardır.⁴⁰⁰

³⁹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.1850.

³⁹⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.4,s.1110.

³⁹⁸ Bakara,2/47.

³⁹⁹ Bakara,2/61.

⁴⁰⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.61.

c. Ayrıcalıklı Olduklarını İddia Etmeleri

Ehl-i kitap “...Cennete Yahudi ve Hıristiyanlardan başkası girmeyecektir...”⁴⁰¹ demektedirler. Bilmen, İsrailoğullarının; Allah’ın cenneti yalnız İsrailoğulları için yarattığını ve ahiret nimetleri ve saadetlerinin kendilerine ait olduğunu iddia ettiklerini yukarıdaki âyete dayanarak söyler.⁴⁰² Onların bu konudaki yanlış kanaatlerini, Yüce Allah şu âyetiyle kınamaktadır: “ *De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah’ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin. (bakalım)!*”⁴⁰³ Müfessirimiz bu konuda, “Mademki cennet sadece sizin, artık ne duruyorsunuz? Ölümü temenni etmeli değil misiniz? Çünkü iddianıza nazaran o mesut istikbal size mahsustur.”⁴⁰⁴ demektedir. Onların Yine, kendilerinden başkasına indirilene iman etmeyeceklerini söyleyerek ayrıcalıklı olduklarını iddia ettiklerini, Kur’an bize şu âyetiyle haber vermektedir: “*Onlara: ‘Allah’ın inzal ettiklerine iman ediniz’ denilince: ‘biz bizim üzerimize indirilmiş olana iman ederiz.’ derler. Onun ötesindeki inkâr ederler. Hâlbuki o da kendileriyle beraber olanı –Tevratı-musaddık olan hak –bir kitaptır-. De ki: Eğer siz iman etmiş kimseler iseniz, bundan evvel Allah’ın peygamberlerini ne için öldürüyordunuz?*”⁴⁰⁵ Oysa Allah, kendi içlerinden gönderilmiş peygamberleri öldürdüklerini söylemekle bu konuda, onların kötü bir ayrıcalığa sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

d. Kıskançlıkları

Kur’an “*Ehl-i Kitaptan kâfir olanlar da ve müşrikler de sizin üzerinize Rabbiniz tarafından bir hayrın indirilmesini arzu etmezler...*”⁴⁰⁶ âyetiyle Ehl-i Kitab’ın ve müşriklerin ne kadar bedbaht olduklarını haber vermektedir.⁴⁰⁷ Onların hased ettiklerini ise “*Yoksa onlar, Allah’ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab’ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük*

⁴⁰¹ Bakara,2/111.

⁴⁰² Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s108.

⁴⁰³ Cuma,62/6.

⁴⁰⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.8, s3723.

⁴⁰⁵ Bakara,2/91.

⁴⁰⁶ Bakara,2/105.

⁴⁰⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1, s.102.

bir hükümranlılık bahşettik.”⁴⁰⁸ ve “*Nefislerini mukabilinde sattıkları şey ne kötü bir şey! O şey, Allah’ın fazlından olarak kullarından dilediği zata inzal etmiş olmasını haset ederek Allah Teâlâ’nın inzal ettiğini inkâr etmeleridir.*”⁴⁰⁹ âyetlerinden öğrenmekteyiz.

Bilmen’e göre, “*hasid*” “Başkasının nimetine karşı kıskanç bir vaziyet alan, o nimetin zevâlini arzu eden, o hususta elinden gelen zararlı çarelere kavlen veya fiilen başvurmak isteyen alçak tabiatlı insan demektir.”⁴¹⁰

Müfessirimiz, İsrailoğullarının Tevrat’a iman ettiklerini iddia ettikleri halde, Tevrat’ta özellikleri bildirilmiş olan âhirzaman peygamberini inkârda bulduklarını belirtir. O, yukarıda geçen âyeti şöyle izah eder: İslamiyete düşman olan bir grup Allah’ın her hangi bir insana ve bilhassa son peygamber ve onun yüce sahabelerine verdiği servet ve nimet, peygamberlik, kitap, yardım, izzet ve şeref gibi şeylerden dolayı hased etmektedirler. Oysa Hz. İbrahim’in soyundan olan Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman (a.s.) gibi kimselere inzal edilmiş kitaplar vardı ve bunlara Allah tarafından ilim, marifet, nübüvvet risalet ve saltanat verilerek bunlar kendi zamanlarına hâkim olmuşlardır. Bu gibi kimselere bu muazzam nimetleri vermiş olan Allah’ın son peygamberine de böyle nimetleri vermesini Yahudiler çok görmüşlerdir. Bundan dolayı da insanlar böyle bir yüce peygambere hased ederek onu inkâra cüret etmemelidirler.⁴¹¹

Müfessirimiz “*Onlar kendilerine ilim geldikten sonra, sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler.*”⁴¹² âyetinin yorumunda, Yahudi ve Hıristiyanların kendilerine bilgi geldikten sonra, her biri kendi bâtil kanaatini, mezhebini ileri sürerek başkalarının inançlarını, mezheplerini kötülemeye çalıştıklarını, böylece cemiyet arasındaki birliği ve dayanışmayı yok etmeye yöneldiklerini, oysa kendilerinin varis oldukları kitapdan inkâr edecekleri bir delilleri olmadığı halde, mücerred bir kuşku ile inkâra düştüklerini söyler.⁴¹³

⁴⁰⁸ Nisa,4/54.

⁴⁰⁹ Bakara,2/90.

⁴¹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.8 s.4119.

⁴¹¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2 s.609.

⁴¹² Şûra, 42/14.

⁴¹³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.7 s.3230.

“Ehl-i Kitab’tan birçoğu arzu etmektedir ki sizi imanınızdan sonra çevirip kâfir etsinler. Hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü (sizi imanınızdan vazgeçirip küfre götürmek istediler).”⁴¹⁴

Bilmen, yukarıdaki âyette belirtilen şeylerin, günümüzde de yapıldığını şu cümlelerle dile getirir: “ Bir takım dinsiz, yabancı unsurlar; İslamiyetin sönmesi için, bin türlü çarelere başvururlar. Bin türlü desiselere tevessül ederler. Efkâr-ı islâmiyeyi bozmak için birçok yanlış, tahripkâr tavsiyelerde bulunurlar. Fazilet-i ahlâkiyeyi, metanet-i dinîyeyi sarsacak şeyleri bir medeniyet icabı, bir terakki ve tenevvür vesilesi imiş gibi mâsum halka telkinden geri durmazlar.”⁴¹⁵ Bilmen’in bu konudaki tavır ve uyarıları tatmin edici mahiyette olup onun Kur’an’a ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e göstermiş olduğu imanın ifadesidir.

e. Yalancılıkları ve İftiraları

Kur’an, Yahudilerin yalancı olduklarını şu âyetiyle haber vermektedir: *“Ve – Yahudiler- Allah Teâlâ’nın kadrini onun şanı ulûhiyetine lâyük olacak bir surette takdir edemediler. Çünkü: “Allah insanlara bir şey indirmiş değildir.” dediler. De ki: Musa’nın bir nur ve nâs (insanlar) için bir hüda olarak getirmiş olduğu kitabı kim indirmiştir? Siz onu parça parça kâğıtlara yazıyor, meydana koyuyorsunuz ve birçoğunu da gizliyorsunuz ve sizin babalarınızın bilmediklerini öğretilmiş oluyorsunuz. Sen “Allah” de, sonra onları bırak, daldıkları bataкта oynayıp dursunlar.”⁴¹⁶* Bilmen, bu âyetin iniş sebebi hakkında; Hatibî Şirbinî’nin es-Siracü’l- Münir adlı tefsirinden alıntı yaparak İbn-i Abbas Hazretlerinden şöyle bir rivayeti zikreder: “Yahudiler: Ya Muhammed! Allah, sana kitap inzâl etti mi? diye sormuşlar, Hz. peygamber de, *Evet*, diye buyurmuş, Yahudiler de: “Allah gökten bir kitap inzâl etmiş değildir.” diye yemin etmişlerdir.⁴¹⁷

Yine onlar son peygamberi yalanlamak için onun vaktiyle önceki peygamberlere peygamberliğini ispatlamak için verilen kurban mu’cizesinin olmadığını, onun peygamberliğinin delili bulunmadığını öne sürmüşlerdir. Nitekim

⁴¹⁴ Bakara,2/109.

⁴¹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1 s.107.

⁴¹⁶ En’am, 6/91.

⁴¹⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.2 s.921.

bu durum Kur'an'da şöyle izah edilmiştir: “Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirmediğe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti” diyenlere şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, (özellikle dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru iseniz, ya onları niçin öldürdünüz? (Resûlüm!) Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse (yadırgama); gerçekten, senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.”⁴¹⁸

Bilmen, tefsirinde bu âyetin sebab-i nüzûlünün şu olay olduğunu söyler: “Yahudi başkanlarından Ka'b İbnü'l-Eşref, Malik İbn-i Sayf, Hüvey İbn-i Ahtab, Fenhas İbn-i Azura, Vehb İbn-i Yehuda gibi bir takım kimseler, Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gelerek: “Ya Muhammed (s.a.v.)! Sen Allah'ın Resûlü olduğunu iddia ediyorsun. Hâlbuki Allah Teâlâ bize bir kitap indirmiştir. Ve bizimle bir ahitte bulunmuştur ki; hiçbir peygambere iman etmeyelim, ta ki bir kurban getirsin de onu gökten inen beyaz bir ateş yakıp yiyiversin. Şimdi sen de bunu getirirsen o zaman seni tasdik ederiz,” demişlerdir.” Müfessirimiz bu âyetlerle onların sözlerinde sadık olmadıklarını, zira kendileri yapmasa bile dedelerininin zamanında birçok mucizelerle gelmiş peygamberleri öldürdüklerini söyler.⁴¹⁹

f. İnatçılıkları

Kuşkusuz Ehl-i Kitab olan Yahudi ve Hıristiyanların en çok inad ettikleri konu son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğini tanımamaları ve mü'minlere karşı düşman olmalarıdır. Bu konuda Kur'an şöyle buyurmaktadır: “İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız.”⁴²⁰ Bilmen, bu âyetin İslâmiyete en fazla düşmanlık yapan kimselerin kötü ahlâkını anlattığını söyler. Bununla birlikte tarihen bu düşmanlığı Yahudi ve Müşriklerin gerçekleştirdiğini belirtir.⁴²¹ Nitekim onlar

⁴¹⁸ Âl-i İmran, 3/183.184.

⁴¹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.513.

⁴²⁰ Maide, 5/82.

⁴²¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.513.

“...Kalplerimiz perdelidir.⁴²²” diyerek İslamiyeti kabul etmeyeceklerini dile getirmişlerdir.

g. Cimrilikleri

İlahî emre karşı gelip ihsan ve infaktan kaçınan, cimrilik yaparak, ilahî nimetleri inkâra cüret eden kişilerin durumunu Allah şöylece haber vermektedir: “ Onlar ki, cimrilikte bulunurlar ve nâsa (insanlara) cimrilik (el-buhl) ile emrederler ve Allah Teâlâ'nın kendilerine fazlından olarak vermiş olduğu şeyleri gizlerler...”⁴²³ Bilmen, onların insanları tenvir ve irşad etmekten kaçınan kimseler olduklarını aynı zamanda başkalarını da cimriliğe sevk ettiklerini söyler.⁴²⁴

Müfessirimiz “ *buhl ve hisset* ” kelimelerini açıklarken şu tanımlamada bulunur: “Buhl; Cimrilik, tamah, ihsanı men eylemektir. Bu bir ruhî melekedir ki, malını lâyük olan yerde harcamaktan insanı engeller. Şerân ise Buhl; verilmesi vacip olan şeyi men eden bir hâlet-i ruhîyedir.” Bilmen’in açıklamalarına göre; Cenab-ı Hak vaktiyle İsrailoğullarına birçok nimet vermiştir. Ne zaman ki son peygamberi inkâra cüret etmişler; Allah da o zaman onlara vermiş olduğu nimetlerden onları mahrum bırakmıştır.⁴²⁵ Bundan dolayı olacak ki, Allah bir başka âyette “*Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi (kadar bir şey bile) vermezlerdi.*”⁴²⁶ demektedir. Bilmen’in açıklamasına göre, en ehemmiyetsiz şeyi vermemelerinin sebebi; onların tiynetlerindeki cimrilik ve kıskançlıktır.⁴²⁷

⁴²²Bakara, 2/88.

⁴²³Nisa, 4/37.

⁴²⁴Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.590.

⁴²⁵Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.793.

⁴²⁶Nisa,4/53.

⁴²⁷Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.608.

C. HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YER ALDIĞI AYETLERİN TEFSİRİ

1. Sapkınlıkları

Kur'an sapkınlıktan uzak durmaları için Fatiha Sûresinde mü'minlerden şöyle duada bulunmalarını istemektedir: *“Bizleri doğru yola hidayet et, o kendilerine in'am etmiş olduğun zatların yoluna ilet, gazaba uğramışların ve sapmışların (dallîn) yoluna değil.”*⁴²⁸

Bilmen, âyette geçen *“dalâl”* kelimesinin sözlük anlamının, helâk olmak, kaybolmak, doğru yoldan çıkmak, insanı matlubuna ulaştıracak olan şeyin yokluğu, matluba kavuşturamayacak olan bir yola süluk etmek demek olduğunu belirtir. O, ayette geçen *“dallîn”* kelimesini doğru yolu, İslamiyeti bırakıp çıkmaz yollara sapmış kimseler olarak *“dalâl”* kelimesini de üzerinde gidenleri hidayetten mahrum bırakan, felaket çukuruna düşüren bir yol olarak yorumlar.⁴²⁹

Bilmen, *“De ki Ey kitap ehli, dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını da saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.”*⁴³⁰ âyetindeki *“Ey Kitap ehli, dininizde haksız yere haddi aşmayın”* hitabının Hıristiyanlara, Hz. İsa (a.s.) gibi bir kimseyi peygamberlik mertebesinde ulûhiyet mertebesine çıkarma konusunda ikaz mahiyeti taşıdığını söyler.⁴³¹

Kur'an-ı Kerim, Hıristiyanları *“Ey ehl-i kitap! Dininizde haddi tecavüz etmeyiniz ve Allah Teâlâ'ya karşı haktan başkasını söylemeyiniz. Şüphesiz ki, Meryem'in oğlu İsa Allah'ın ancak bir peygamberidir ve onun tarafından bir kelimedir, onu Meryem'e ulaştırmıştır ve onun tarafından bir ruhtur. Artık Allah Teâlâ'ya ve onun peygamberlerine iman ediniz ve üç demeyiniz, vaz geçiniz, sizin için hayırlı olur. Muhakkak ki, Allah Teâlâ bir tanrıdır kendisi için bir veled*

⁴²⁸ Fatih,1/6-7.

⁴²⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.11.

⁴³⁰ Maide, 5/77.

⁴³¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.808.

bulunmaktan münezzehtir. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa hepsi de onundur. Vekil olmak için de Allah Teâlâ kâfidir."⁴³² âyetiyle teslis akidesinden dolayı tenkit etmektedir. Hıristiyanlar, Allah'a evlat isnad etmelerinden dolayı dalalet içinde olmuşlardır. Yukarıda geçen âyetle Hz. İsa (a.s.)'ın Allah'ın emriyle meydana gelmiş bir yaratılış harikası olduğu açıklanarak Hıristiyanların bu yanlış itikattan kaçınmaları istenir.

Müfessirimiz, yukarıdaki âyette geçen " ... *Onun tarafından bir ruhtur.*"⁴³³ âyetini izah ederken "*Ruh*"un Cebrail olduğunu şu şerh ile anlatır: " Cibril-i Emin, ruhanî bir mahlûk olduğu için veya mahza ruhtan yaratılmış bulunduğu için veya kütüb-i ilâhîyeyi peygamberlere tebliğ etmesi vesilesiyle hayat-ı diniyeyi temine vasıta olduğu için kendisine "*Ruhumuz*" diye bir şeref verilmiştir. Vahyi İlâhîyi telâkki edip peygamberlere tebliğ etmesi Cenab-ı Hak'ka kurbiyyetini göstermektedir. İşte böyle bir kurbiyyete işaret için de "*Ruhullah*" denilmektedir. Cenab-ı Hak'kın ruhu denilir ki onun eser-i hilkatı demektir.⁴³⁴ Bilmen'in bu açıklamayı yapmaktaki kastının Hıristiyanların Hz. Cebrail (a.s.)'ı ilah mertebesine çıkarmayı önleme kaygısından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Ayrıca Bilmen, insanlığın yaratılış çeşitlerini dörde ayırmaktadır. Birincisi anasız babasız yaratılmaktır ki Hz. Âdem'in yaratılışı, İkincisi; dişi vasıtası olmaksızın erkekten yaratılmak gibi, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'den yaratılması, Üçüncüsü; babasız, ana vasıtasıyla Hz. İsa'nın Hz. Meryem'den yaratılması, Dördüncüsü; Anne ve baba vasıtasıyla yaratılmaktır. İnsanların ekserisi bu şekilde yaratılmıştır.⁴³⁵ Böylesi bir görüş Bilmen'in kendi döneminde şiddetle tartışılan "Evrin Teorisi"ni reddettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2. Hıristiyanların Müslümanlara Muhabbeti

Kur'an'da bu hususa dair şu âyeti görürüz: "*İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onların içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz Hıristiyanlarız' diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler*

⁴³² Nisa,4/171.

⁴³³ Nisa,4/171.

⁴³⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.4,s.2011.

⁴³⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi a.g.e. c.4,s.2012.

vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.”⁴³⁶ Müfessirimiz, Hıristiyanların; sevgi ve temayül bakımından kendilerini Hakkın yardımcısı, hak ehlinin dostları diye gösterdiklerini, Müslümanlığı kabul etmeseler de Müslümanlara karşı Yahudiler ve Müşrikler derecesinde husumet izharında bulunmadıklarını, hatta Asr-ı Saadet’te Hükümdar Necaşî’nin İslâmiyetin ulviyetini idrak edip Müslüman olduğunu belirtir. Ayrıca zamanımızda birçok Hıristiyan âlim ve mütefekkirin İslamiyetin kutsî ahkâmını yazıları ile takdir ve tebcil ettiklerini söyler. Dünya hırsıyla hareket ederek mücerret kendi menfaatlerini takip eden, kendilerinden olmayan kimselere mütemadiyen düşmanlık yapıp zarar vermek isteyen Yahudiler ve müşrikler gibi olmadıklarını belirtir.⁴³⁷ Ehl-i Kitap olan Hıristiyanlardan İslamla şereflenmiş bulunanların nezih hareketlerini, emellerini, mükâfatlarını Kur’an şu âyetiyle bildirmektedir: *“Peygambere indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: “Rabbimiz! İman ettik bizi hakka şahit olanlarla beraber yaz.”*⁴³⁸ Bilmen, Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: *“Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki fark dinleri itibariyle değil, dünyaya haris olmaları, kendilerinden başka milletlere fenalık yapmayı bir vazife bilip bilmemeleri itibariyledir. İşte bu bakımdan Yahudilerin ahlâki vaziyetleri Hıristiyanlara nazaran pek fazla düşüktür. Yoksa din itibariyle Hıristiyanların küfrü, Yahudilerin küfründen daha galizdir. Çünkü Yahudiler, yalnız peygamberlik hususunda münazaada bulunurlar, Hz. İsa (a.s.) gibi ve Hâtemü’l-Enbiya gibi Peygamberleri ve onlara verilmiş olan semavî kitapları inkâr ederler. Hıristiyanlar ise ilâhiyat hususunda da münazaada bulunurlar, Hz. İsa gibi bir beşere ulûhiyet isnat ederler, Hâtemü’l-Enbiya Hazretlerinin risaletini kabul etmezler. Bu bakımdan Hıristiyanların küfrü daha galizdir.”*⁴³⁹ Kanaatimizce müfessirimiz, burada yerinde bir tespit yapmıştır. Allah’a çocuk isnad etmek şirkdir. Şirk ise Lokman Sûresinde belirtildiği gibi büyük bir zülümdür.

⁴³⁶ Maide,5/82.

⁴³⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.811.

⁴³⁸ Maide,5/83.

⁴³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.812.

III. BÖLÜM

BİLMEN'İN “MÜSLÜMANLARIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA MÜNASEBETLERİNİ DÜZENLEYEN ÂYETLERE” BAKIŞI

A. EHL-İ KİTAB'A GENEL BAKIŞ VE ONLARLA MÜCADELE

İslâmiyet, Allah'ın sırât-ı müstakim olarak vasıflandırdığı ve son peygamberinin tebliğ ettiği hidayet yolunun adıdır. Müslümanlar da bu hidayet yolunu takip eden kimselerdir. Başta, İslâm peygamberi Allah'ın razı olduğu bu dini hem kendi toplumuna hem de zamanındaki ülke ve hükümdarlara özel elçi ve mektuplarla en mükemmel şekilde tebliğ etmiştir.⁴⁴⁰ İslâm Peygamberinden sonra peygamber gelmeyeceği için bu vazife, İslâm âlimlerinin üzerine bir zimmet olarak kalmıştır. Bu zimmeti âlimler Kur'an-ı Kerim ile tam anlamıyla yerine getireceklerdir.

Bilmen'e göre, âyeti kerimelerde Yahudi ve Hıristiyanlara “*Ya ehlel kitap*” diye hitap edilmesi mühim iki hikmeti gerektirmektedir. Birisi: İrşad edilmesi istenen kimselere karşı kemal-i mülâyemetle tedricen hitab edilmesinin lüzumünü bizlere bildirmektedir. Çünkü böyle bir hitap muhataplara bir şeref bahşetmektedir. Onların münfeil olmayıp kendilerine teklif edilen hakkı kabul etmelerine sebep olmaktadır. Onların atalarına vaktiyle peygamberler gönderilmiş, semavî kitaplar verilmiş olduğunu hatırlatmaktadır ki haddizatında bir şeretir. Diğeri de bu hitap, muhataplar için bir uyarı mahiyetindedir.⁴⁴¹ Bilmen, görüldüğü gibi Kur'an'ın onlara Ehl-i kitap demesinin onları şerefli yaptığını söylemektedir. Bizce de onların Allah'ı tanımalarından dolayı büyük bir zulüm ve karanlıklar içinde olan müşriklerden derece bakımından bir üstünlükleri vardır. Bununla birlikte onlar çoğu kez

⁴⁴⁰ Hamidullah, Muhammed, a.g.e, c.1 s.260-322.

⁴⁴¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1,s.387.

müşriklerle birlikte olmuşlardır. Bu ise onların Kur'an'da müşriklerle birlikte anılmasına neden olmuştur.

Kur'an, Ehl-i kitap dediği Yahudi ve Hıristiyanları Allah'ın bir ve tek olmasına yani tevhide çağırılmaktadır. Kur'an, Ehl-i Kitab'a şu çağrıda bulunmaktadır: “ *De ki Ey Ehl-i Kitab! Gelin sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: 'Allah'tan başkasına tapmayalım, , O'na hiçbirşeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmayalım. Eğer onlar yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! Deyiniz*”⁴⁴² Bilmen, bu âyetin izahında; tüm insanlık âlemindeki birliğin, denkliğin, dayanışmanın, barışın, saadetin tecellisinin yalnızca Allah'a ibadette olduğunu ve bu gayenin de ancak İslâm dini ile gerçekleşmesinin mümkün olduğunu anlatır.⁴⁴³ Müslümanların bunu yaparken onlarla kendileri arasında ortak noktalara onları çağırması gerektiğini, İslamiyetin insanlığa birlik ve dayanışma getirmeye yeterli olduğunu anlatmaya çalışır. Kur'an, onların tevhid-i ilahiyeye münafi hareketlerini bu âyetiyle zülüm olarak görmektedir.

Yüce Kur'an, İslamiyeti kabul etmeyen Ehl-i Kitab'a karşı müsamahalı davranmıştır. Müslümanların Ehl-i kitab'ı ne şekilde İslâmiyete davet edeceklerini onlarla nasıl tartışacaklarını şu âyetiyle bildirmektedir: “ *Ehl-i kitap ile en ziyade güzel suretten başkasıyla mücadele etmeyiniz. Onlardan zulm edenler ise müstesnâ ve deyiniz ki: Bize indirilmiş olana ve size indirilmiş olana biz iman ettik ve biz ilahımız ile sizin ilahınız birdir ve biz ancak ona teslim olmuş olanlarız.*”⁴⁴⁴ Bilmen, bu âyetin tefsirinde şunları kaydetmektedir: “Ey Müslümanlar! Ey Ümmet-i Muhammediye! Yahudi ve Nasara taifeleriyle onları irşad için gazaba, hiddete mağlup olmaksızın kemal-i rıfk ile hayırhahane bir surette mübahaseye, onları ikaza çalışın. Bu vechile hareket, ruhlar üzerinde üzerinde daha ziyade tesir bırakır. Ehl-i kitaptan oldukları halde Müslümanlara karşı savaşta bulunmak isteyenlere, deruhte ettikleri cizyelerini vermeyenlere veya şanı ulûhiyeti münafi şeyleri Cenab-ı Hakk'a isnad edip duranlara veya Resul-i Ekrem'e eziyet vermek, hürmetsizlikte bulunmak süretini gösterenlere karşı şiddet gösterilmesi lazım gelir. Ey Zümre-i Müslimin! Ehl-i kitapla mübahesede bulunurken onlara deyiniz ki bize indirilmiş olana Kur'an-ı

⁴⁴² Âl-i İmran, 3/64.

⁴⁴³ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.386.

⁴⁴⁴ Ankebut, 29/46

Mübine ve size indirilmiş olana asıl Tevrat ve İncil kitaplarına biz iman ettik. Onların birer kitabı ilahî olduğunu bilip tasdik etmekteyiz. Hepimizin de Hâlıkı, Mâbudu Allah Teâlâ'dan başka değildir. Onun ulûhiyette bir şerik ve naziri olmadığını biz itiraf etmekteyiz. Biz ancak ona, o Hâlık-i Azime teslim olmuş olanlarız. Biz onun birliğini, ulûhiyetini tasdik etmekte, onun ahkâm-ı diniyesine inkiyad etmiş bulunmaktayız. Artık insaf ediniz, güzelce düşününüz. Müslümanların nasıl ulvî ilim ve hikmet üzere müesseses, (Allah'ın) zat-ı ulûhiyetine, şan-ı akdesine layık bir vechile musaddık bir dine (mensub) olduğunu anlayınız. O mübarek dinin beşeriyet âleminde ne kadar güzel bir vahdet, bir tesanüd vücûde getirmeye kâfi bulunduğunu takdir ediniz. Bir takım yanlış kanaatlere kapılarak Din-i İslam'a münafî hareketlerde bulunmayın. Mesela, birer insan olan Hz. Üzeyir'e, Hz. İsa'ya 'Allah'ın oğludur' diyerek tevhid-i ilahiyeye, kudsiyeyi subhaniyeye muhalif iddialara cüret etmeyiniz."⁴⁴⁵ Müfessirimiz, Ehl-i kitapla yapılacak "en güzel mücadele"de gazap ve hiddet yerine yumuşaklıkla ve hayırlı hareketlerle bir tartışma ve uyarının manen daha tesirli olacağını belirtir. O, ehl-i kitab'a hitaben " ...size indirilmiş olana biz iman ettik." ifadesinde Müslümanların asıl Tevrat ve İncil'e iman ettiklerini ayrıca belirtir.

Ancak Kur'an- Kerim bu müsamahayı belli ayrıcalıklar getirerek yapar. Kur'an'ın bu konudaki açıklaması şöyledir: "*Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.*"⁴⁴⁶

Bilmen'e göre, bu âyette geçen kendilerine kitap verilenlerden kasıt, vaktiyle Tevrat ve İncil'in hükümleri bildirilmiş kimselerdir. Müfessirimiz bu âyetin yorumunda İslamiyetin galebesi her yerde gerçekleşinceye kadar onlarla savaşılması gerektiğinden bahseder. Ehl-i kitapla mücadele yöntemlerinden biri de onları cizyeye bağlamaktır. Müfessirimiz cizye'nin neden alındığı konusunda şu açıklamayı yapar: "Ehl-i Kitap denilen kimseler, Allah Teâlâ'yı zat-ı ulûhiyetine layık bir vechile tasdik ve tebcil etmiş bir durumda değildirler. Kimisi, insanlara ulûhiyet, mâbudiyet

⁴⁴⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.5 s.2670

⁴⁴⁶ Tevbe,9/29.

isnad etmektedir. Bir kısmı, peygamberleri, semavî kitapları inkâr eylemektedir. Ahiret âlemine de din-î islam'ın haber verdiği veçhile iman etmezler. Binaenaleyh onlar nazarı hakikatta sair munkirler ile beraber bulunmaktadırlar.”⁴⁴⁷

Görüldüğü gibi müfessirimizin bu konuda yaptığı açıklama, onların; her şeyi yaratan ve idare eden Allah'ın hakkını çiğdedikleri ve onun emirlerini getiren peygamberlerini tanımadıkları, bu yüzden de Yüce Allah'ın ehl-i kitaptan cizyenin alınmasını emrettiği şeklindedir. Müfessirimizin bu görüşüne katılmakla birlikte, kanaatimizce cizyenin onlardan alınmış olması, onlara büyük bir ayrıcalık sağlamakta ve onların can, mal, inanç hürriyetleri güvence altına almaktadır. Askere alınmadıklarından ve savaşa gitmediklerinden ekonomik anlamda zenginleşebilmektedirler.

Kur'an, Ehl-i kitab'ın kendileri için ilk ceza olmak üzere yurtlarından kovulduklarını, varlıklarının fayda vermediğini şöyle anlatmaktadır: “*Ehl-i Kitap'tan inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız; onlar da, kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah (onun azabı) onlara beklemedikleri yerden geldi; yüreklerine korku düşürdü; öyle ki evlerini hem kendi elleriyle hem de mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alın! Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada (başka şekilde) cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için cehennem azabı vardır.*”⁴⁴⁸ Bu âyet ehl-i kitab'ın Müslümanlar karşısında çaresiz kalacaklarını, gerek kendi elleriyle gerek Müslümanların eliyle hüsrana uğrayacaklarının müjdesini Müslümanlara haber vermektedir. Bilmen'in bu âyetlerle ilgili izahatı şöyledir: “Medine-i Münevver'e etrafında bulunan Nadiroğulları kabilesini haklarında ilk bir haşr ve neşr olmak üzere onları nefy ve teb'it etti. Şam taraflarına dağılıp gitmişlerdir. Böylesi bir şeyin olacağı Müslümanların da aklına gelmemiştir. Yahudiler kendi kalelerini Müslümanlar faydalanmasın diye yıkmışlardır.”⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.3 s.1250.

⁴⁴⁸ Haşr, 59/2-3.

⁴⁴⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.8 s.3668.

B. EHL-İ KİTAB'LA GENEL DOSTLUK MÜNASEBETLERİ

Kur'an'ın bu konudaki bir âyeti şöyledir: “ *Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira Onlar birbirlerinin dostudurlar. (birbirlerinin tarafını tutarlar) İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez*⁴⁵⁰” Bilmen, bu âyetin ehl-i küfre karşı gösterilecek bir dostluğun kötü neticelerini hatırlattığını, Müslümanlardan kim onlara karşı samimi bir muhabbet ile bağlanırsa; onlardan olacağını, bundan ötürü de onlara öylece bağlanan kimselerin hakiki Müslüman olmayıp münafık olacağını ifade eder.⁴⁵¹

Kur'an'da mü'minleri, yalnızca Allah Teâlâ'ya bağlanmaya ve boyun eğmeye davet eden diğer bir âyet de şudur: “*Mü'minler, Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezninde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'a dır.*”⁴⁵² Müfessirimiz; bu âyetin bazı Yahudilerin, Müslümanlardan bir cemaatin yanına sokularak onları İslamiyetten uzaklaştırmak istemeleri üzerine indiğini söylemektedir.⁴⁵³

Müfessirimiz; ehl-i kitapla Müslümanların genel dostluk ilişkilerinin nedenini ise şu şekilde açıklar: “İslamiyet, daima umum beşeriyet hakkında hayırlı hareketi emir ettiği için gayr-ı müslimler hakkında da Müslümanlar gereken iyilikten geri durmazlar, onlara da sadaka verebilirler, onların da haklarına riayet ederler, dinî ayınlara icrasına mani olmazlar. Onlar itaatkâr buldukça onları himayeden çekinmezler. Hatta onların haklarında en büyük hayırhahlık olmak üzere onların da hakiki bir dinden müstefit olmalarını vicdanen arzuda bulunurlar. Ve görülen bir lüzüma mebni Müslümanlar, gayr-ı müslimler ile zahiren bir münasebet tesis ederler, muahedeler yaparlar, siyasî münasebetler vücade getirirler, sair gayr-ı müslimlere karşı müttefikane bir cephe alabilirler. Elverir ki, hareketleri ruh-i islam'ı rencide etmesin.”⁴⁵⁴ Bilmen'in bu konudaki açıklamaları gayet doyurucu tarzdadır. Nitekim Müslümanların yönetimi altında bulunmuş olan Ehl-i Kitap, dinleri hususunda bir

⁴⁵⁰ Maide, 5/51.

⁴⁵¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.8 s.783.

⁴⁵² Âl-i İmran,3/28.

⁴⁵³ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.349.

⁴⁵⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.348

rahatlık, yaşayışları konusunda da Müslümanlardan iyilikler görmüşlerdir. Bilmen'in değindiği diğer bir husus onların putperest ve sair gayrimüslimlere karşı ortak bir birliktelik ile inançlarını savunabilecekleridir. Nitekim Medine Sözleşmesi'nde putperest olan Kureyşe karşı himaye ve eman hakkı tanınmamıştır.⁴⁵⁵ Bilmen'in açıklamalarında dikkatimizi çeken diğer bir husus, onlarla birlikte yaşarken onların hareket ve sözlerinin İslâmî ve Müslümanları küçümseyici mahiyette olmamasıdır. Bilmen, bir müslüman, kendi dinini inkâr eden, kendi varlığına saldıran bir din düşmanına samimi surette muhabbet gösterirse ve onun davranışlarını uygun görüp takdir ederse, mü'minlere karşı münafık bir harekette bulunmuş olur, bundan dolayı da Allah'ın yardımından ve İslamiyetten uzak kalır, der. Ancak onların yurdunda bulunan Müslümanların kendini korumak amacıyla İslamiyetin aleyhine olmamak üzere dost gibi davranmayı sürdürebileceklerini söyler.⁴⁵⁶

Müfessirimiz, Âl-i İmran, 118-119-120'nci âyetlerle ilgili izahlarında da Müslümanların birbirlerini sevmeleri, kâfirlerden kaçınmaları gerektiğini, kâfirlerin haince hareketlerine muhabbet gösterilip meyledilmemesinin icap ettiğini ifade eder.⁴⁵⁷

Kâfirlerden Müslümanlara karşı düşmanlıkta bulunmamış kimseler hakkında ise Allah şöyle buyurmaktadır: *“Allah, sizinle uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı, onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever.”*⁴⁵⁸ Bilmen, bu âyetin Müslümanlara bilfiil tecavüze kalkışmamış, Müslümanları hicrete zorlamamış gayr-ı müslimlere ihsanda bulunma, hediye verme, para yardımı yapma, haklarına riayet etme, haklarını verme, insafla hareket etme, adil davranma gibi davranışları övdüğünü, Müslümanların böylesi hareketlerinin Kur'an'da engellenmediğini belirtir.⁴⁵⁹

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, insan toplumsal bir varlık olarak, bir toplum içerisinde, değişik dinî gruplarla beraber yaşamını sürdürme mecburiyetinde

⁴⁵⁵ Hamidullah, Muhammed, a.g.e. c.1 s.260-322.

⁴⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.348.

⁴⁵⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.443.

⁴⁵⁸ Mumtahine, 60/8.

⁴⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.8 s.3697.

kalabilir. Fakat müslümanın bunu nasıl gerçekleştireceği noktasında bir ölçütünün olması gerekmektedir. Bu ölçütü Kur'an bize belirlemektedir. Bu ölçüt de; sadece Allah'a ve onun son peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'e tam bir teslimiyet ile bağlanmak, din hususunda Müslüman olmayanlara taviz vermeden, insanî ilişkilerimizde de ahlâkî ve sevecen bir tarzda davranıp onlardan İslamiyete karşı düşmanlık beslemeyenlerin gönlünü kazanmaya çalışmaktır. Bunun iyi bir yaklaşım olacağı kaaatindeyiz.

C. EHL-İ KİTAB'LA EVLENME

İslamda evlilik, sadece sosyal bir akit olarak görülmemiş aynı zamanda kutsiyeti olan dinî bir akit olarak görülmüş ve teşvik edilmiştir. Bu teşvikle birlikte bu konuda mü'minlere bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalardan biri Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: *“İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”*⁴⁶⁰ Bilmen, bu âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak: “İslamiyetin yayıldığı dönemin başlangıcında, hür erkeklerle hür kadınların evlenebilmekteydiler. Sahabeden Abdullah İbn-i Revaha (r.ah)'ın Müslüman bulunan bir câriyesini azad edip onunla evlenmesini müteakip bazı kimseler, bunu garipseyerek, birçok hüsün, cemal veya servet sahibi müslüman olmayan hür kadınlar varken, neden bu azadlısı kadınla evlendi.” dediler ve bunun üzerine bu âyet indi; der. Bilmen'in bu âyet hakkındaki tefsirini vermeden önce, onun müşrik tanımlamasını vermek istiyoruz. “İslâmiyete göre müşrik; dini islami kabul etmeyip Cenab-ı Hakk'a sarahaten şerik ittihaz eden, putlara, insanlara tapan Mecusiler, Vesenîler gibi kimselerdir. Diğer bir kısmı da zahiren olmasa da hakikaten müşrik olan kimselerdir. Bunlar da islâm dinini kabul etmeyip bir takım mucizat-ı nebeviyeyi ve bhusus Kur'an-ı Azimi inkâr eden, bunları asar-ı beşeriyetten sayan, bu itibar ile insanları da bu harikalar hususunda Allah'a şerik ittihaz etmiş olan kimselerdir. İşte Yahudiler ve Nasara taifesi bu kabildendirler.

⁴⁶⁰ Bakara, 2/221.

Bahusus bunlar Allah'a oğul isnad etmiş, teslise kail olmuşlardır. Binaenaleyh bir Müslüman kadının bunlardan biri ile evlenmesi katiyen haramdır. Bu hurmet, bu âyet-i kerime ile sair âyetlerle, hadislerle Ümmet-i Muhammediye'nin icma'ı ile sabittir. Şu var ki: Kendilerine Ehl-i Kitab denilen ve zahiren müşrik olanlardan farklı görülen Yahudi ve Hıristiyan kadınlarının iffetli olanları ile Müslüman erkeklerin evlenmeleri '*...sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar...*'⁴⁶¹ âyetiyle tecviz buyurulmuştur." Görüldüğü gibi Bilmen, Müslüman kadınların müşrik ve Ehl-i Kitab'ın erkekleriyle evlenememenin hikmetini müşriklerin zahiren, Ehl-i kitabın da hakikaten müşrik olduklarından dolayı mümkün görmemektedir. Diğer taraftan Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitab kadınlar ile evlenmesinin âyette geçen iffet şartıyla olabileceğini, bu konuda aile hayatında asıl hâkimiyetin erkek tarafında olduğunu, kadının fazla tesiri olmayacağından böyle bir evliğin caiz görüldüğünü belirtir.⁴⁶² Bilmen'in söylediklerine katılmaktayız. Müslüman kadınların Ehl-i kitapla evlenmesinin caiz olmamasının bir hikmeti de şudur: İslamiyet, Ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyan kadına, kocasının yanında kendi inancını yaşama hürriyeti tanımıştır. Yahudi ve Hıristiyanlık gibi bir başka din ise İslamiyeti tanımamıştır. Dolayısıyla da bu din mensuplarını yanında bulunan kadınlar, kendi inançlarını kaybedeceklerdir. İslâmiyet ise bu bakımdan kanaatimizce kadını koruma altına almaktadır.

Müfessirimiz, Müslüman erkeklerin fazla lüzüm görülmedikçe ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmesini uygun görmese de, bizce bunların içinden samimi olup kalbleri İslama ve son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ısındırılacak kadınlarla evlenmenin, onların Müslümanlarla kurulacak akrabalık bağları vasıtasıyla İslamiyeti kabul etmelerine vesile olacağı kanaatindeyiz.

⁴⁶¹ Maide,5/5.

⁴⁶² Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1 s.225.

D. EHL-İ KİTAB'IN YİYECEKLERİNDEN YEMEK VE İÇMEK

Aynı ortamı paylaşan insanların birbirleriyle insanî ilişkiye girmeleri kaçınılmazdır. Kur'an'da ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in sünnetinde Müslümanlar için nelerin yenilip nelerin yenilmeyeceği belirtilmiştir. Nitekim Kur'an bu konuda şöyle buyurmaktadır: “ *Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hristiyan vb.nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir...*”⁴⁶³ Bilmen âyette geçen “ *taam*” kelimesinin, onların temiz yemekleri, ekmekleri, meyveleri ile kestikleri hayvan etleri helâlini ifade ettiğini söylemektedir.⁴⁶⁴

E. NÜZÛL-İ İSA MESELESİ

Kitab-ı Mukaddes'e göre hem içinden çıktığı Yahudi kavim tarafından hem de Romalı idarecilerden tepki alan Hz. İsa (a.s.)'ı havari Yahuda İskariyot denilen biri, başkahinlerin yanına gidip otuz gümüş para karşılığında ele vermiştir.⁴⁶⁵ Bilmen, bu konuda şunları kaydetmektedir. Yahudilerin meliki olan Yahuda, Hz. İsa (a.s.)'ı öldürmek istemiş, Yahudiler, Hz. İsa ve validesini Beyt-i Mukaddes'ten çıkarmışlardı. Bunun üzerine Yahuda Hz. İsa (a.s.)'ı öldürmek için ikametgâhına bir münafık şahıs göndermişti. Cibril-i Emin ise daha evvel gelip Hz. İsa'yı semaya kaldırmıştı. Münafık şahıs, Hz. İsa'yı hanesinde bulamayınca harice çıkıp onun bulunmadığını söylemiş. Hâlbuki Cenab-ı Hak o münafıkı, halka Hz. İsa gibi göstermiş; Onu Hz. İsa zannederek salbetmişlerdir.⁴⁶⁶ Böylece, Allah Hz. İsa'yı kurtarmış, Yahudilerin hilelerini kendilerine iade etmiş, onları cezalara, felakete maruz bırakmıştır. Hz. İsa'nın semaya ref'edilmiş olduğunu Kur'an-ı Kerim bildirir. Onun vefat etmeksizin bu itilaya mazhar olduğu hakkında âdeta icma-i ümmet vardır. Mamafih bazı zatlara göre Cenab-ı Hak, Hz. İsa (a.s.)'ı üç veya yedi saat ölü halde bulundurmuş, sonra yeniden hayata mazhar ederek semaya kaldırılmıştır. Kıyamete yakın yine yeryüzüne indirilecektir. Peygamberimizin şeriatıyla hüküm

⁴⁶³ Maide,5/5.

⁴⁶⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.2 s.731.

⁴⁶⁵ *Kitâb-ı Mukaddes*, Matta, Bab 26/14, s.30.

⁴⁶⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1,s.374.

edecek, Deccal'ı öldürecek, salibi kıracak, zimmilerin üzerine cizye vaz'eyleyecektir.⁴⁶⁷

Büyük ölçüde Dinler Tarihi ve Kelam İlminin konusunu oluşturan Nüzûl-i İsa meselesine bir nebze de olsa değinmek istiyoruz. Nüzûl-i İsa konusunda en çok tartışılan âyetlerden biri kuşkusuz, vefatıyla ilgili olan âyettir. Hz. İsa (a.s.)'ın düşmanları tarafından öldürülmediğini ve Allah'ın onu vefat ettireceğini anlatan âyet meâlen şöyledir: “*O vakit ki, Allah Teâlâ buyurdu: Ya İsa! Muhakkak seni vefat ettirecek olan (müteveffike) benim ve seni bana yükselteceğim (rafiuke ileyye) ve seni küfür edenlerden tertemiz kılacağım ve sana tabi olanları kıyamete kadar seni inkâr edenlerin fevkinde bulunduracağım. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. İşte o zaman, kendisinde ihtilaf etmiş olduğunuz şeyler hakkında ben hüküm edeceğim.*”⁴⁶⁸ Ehl-i Sünnetin ilk kelâmcı ve müfessirlerinden olan İmam Mâtüridî'ye (333/944) göre âyette takdim-te'hir vardır. Yani anlamı “*Seni yanıma yükselteceğim ve nüzûlünden sonra öldüreceğim.*” şeklindedir. Ayette gerçek ölüm kastedilmiş olabileceği gibi, cismen dünyadan çekilmek manasının da muhtemel olduğuna işaret eder. Mâtüridî, her iki ihtimali de uzak görmeyerek özetle şöyle demektedir: Burada kastedilen husus, ölüm manasındaki vefat değil, cismin dünyadan alınması anlamındaki vefattır. Bütün insanların ruhlarını kabzettiği gibi, onun ruhunu da normal insanların ruhu gibi kabz etmesi ihtimal dışı değildir. Mâtüridî'deki bu ihtimalli ifadelerle karşı, müfessir Taberî'nin (310/922) kanaati açıktır. O, “*müteveffike*” kelimesini yerden almak ve göklere çıkarmak manasına almaktadır. Birçok farklı yorumu naklettikten sonra kendi tercihini şöyle ifade eder: “Bize göre en sıhhatli görüş vefatı ifade eden bu kelimeyi kabzetmek, yerden çekmek, manasına almaktır. Buna göre âyetin anlamı ‘*seni yerden alıp, göklere çekerim*’ şeklinde olur. Âyetin devamı da, ahir zamanda kâfirlere karşı olan galibiyetine dikkat çekmekle bu fikri teyit eder mahiyettedir.” Aynı görüşü paylaşan belâgat ve edebiyat âlimi müfessir Zemahşerî (538/1143), Hz. İsa (a.s.)'ın, ecelinin geliş vaktine kadar, ölümünün ertelendiğini belirtir: “Onların öldürmesiyle değil normal eceliyle

⁴⁶⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *a.g.e.* c.1,s.377.

⁴⁶⁸ Al-i İmran 3/55

ölecektir.”⁴⁶⁹ Müfessirimiz Bilmen ise bu âyeti kerimenin Hz. İsa (a.s.)’ın itilayı kadrini ve onun mazhar olduğu ve olacağı âtîfeti ilahiyeyi bildirdiğini söyledikten sonra şu izahatı yapar: “Hz. İsa (a.s.)’ı tesliyet ve tebşir için “*Buyurdu: Ya İsa! Muhakkak seni vefat ettirecek olan benim*” seni düşmanlarından, onların sû-i kasdinden ben muhafaza edeceğim, seni eceli müsemmâna ben kavuşturacağım, seni onların ellerinde öldürmekten ben siyanet edeceğim. Senin mukadder vaktin gelince senin ruhunu ancak ben kabzedivericiyim. Veya senin âlemi melûkûta yükselmene mâni olacak şehevat ve alâikini izale edeceğim. “ *ve seni bana yükselteceğim*” seni mahalli kerametime, meleklerimin mekarri âlisine kaldıracacağım. “ *ve seni küfür edenlerden tertemiz kılacağım*” sonra onların arasından çıkarıp halas edeceğim ve semadan nüzûl ettikten sonra senin ruhunu ben kabzeleyeceğim.”⁴⁷⁰ Bilmen’in yaptığı izahat yukarıda görüşünü ifade ettiğimiz müfessir Zemahşerî’in görüşüne daha çok benzemektedir. Kanatimizce bu âyet Hz. İsa (a.s.)’ın kendisine yapılacak olan tuzağı fark ettiği sırada Cenab-ı Hakka karşı yapmış olduğu “*Allahım Allahım beni niçin bıraktın*” nidasına karşılık⁴⁷¹ Allah’ın onu teselli etmek ve müjdelemek için söyledikleridir. Âyette geçen “ *müteveffike* ” ve “ *raftuke ileyye*” lafızları ise ismi fail sıgasından olup Türkçemize de “ *vefat ettirecek olan*” “*vefat ettirici*” ve “*yükseltecek olan*” “*Yükseltici*” olarak tercüme edilebilir. Bu lafızları bu bağlamda değerlendirecek olursak fillerin bütününde Allah’ın, kendisinin fail-i mutlâk olduğunu, Hz. İsa (a.s.)’ın bir başkası tarafından öldürülmediğini, asıl vefat ettiricinin Allah olduğunu anlayabiliriz.

Müfessirimiz Zuhurf 61 âyetinde yer alan “ *şüphe yok ki, O,-Hazreti İsa-kıyamet için bir bilgidir...*” ifadesinin tefsiri münasebetiyle de bu hususa kısaca yer vermektedir.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Sarıtoprak, Zeki, *İslâm İnancı Açısından Nüzûl-i İsa Meselesi* Çağlayan Yayınları, İzmir-1997,s.46-47-48.

⁴⁷⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.1,s.376.

⁴⁷¹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Matta, Bab 27/46, s.33.

⁴⁷² Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e. c.7,s.3292.

SONUÇ

Tefsir alanında yapılan araştırmaların gayesi belli bir konu üzerine odaklanarak Allah'ın sözlerinin sağlıklı bir şekilde anlaşılıp yorumlanmasını sağlamaktır. Geleceğin sağlam temeller üzerine kurulması, geğmişin iyice araştırılıp yorumlanmasıyla mümkün olabilir. Yüce Allah Kitabında geğmiş toplumlardan ibret olsun diye bahsetmektedir. En çok bahsettiği toplumlar ise kendilerine kitap gönderdiği Yahudi ve Hıristiyanlardır. Kuşkusuz, Yüce Allah'ın bunlardan bahsetmesinin çeşitli hikmetleri vardır. Bu hikmetleri araştırmak bir müslümanın yapması gereken şeylerden birisidir. Ömer Nasuhi Bilmen, bu konuda ilmî seciyesine ve ahlâkına güvendiğimiz birisidir.

Son dönem müfessirlerimizden Ömer Nasuhi Bilmen de Kur'an-ı Kerim'in Meâl-i Âlisi Tefsiri adlı eserinde Yahudi ve Hıristiyanların tarihi hakkında bilgi verir. Hz. İbrahim'in hem Yahudiler ile Hıristiyanların hem de Mekke'deki arap müşriklerinin atası olduğunu ve bunların hepsinin onun üstünlüğünü kabul ettiklerini belirtir.

O, Yüce Allah'ın Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlara kitap, hikmet, peygamberlik ve hükümranlılık gibi üstünlükler verdiğini, onlardan ahd ve misak aldığı halde onların bu ahd ve misaklarına riayet etmediklerini söyler.

Bilmen'in tefsirinde Ehl-i Kitap hakkında en çok üzerinde durduğu mesele, kitaplarda Peygamberimizin sıfatları ve ismi yazılı olduğu halde onların bunu tahrif tebdil ve tağyir etmiş olmalarıdır.

O, Ehl-i Kitap'tan olan Yahudilerin Hz. Üzeyir (a.s.)'ı Allah'ın oğlu telakki ettiklerini, Hıristiyanların da Hz. İsa(a.s.)'ı Allah'ın oğlu veya Allah olarak gördüklerini belirtir. O, Hz. İsa (a.s.)'ın göğe kaldırılışının hikmetini Allah'ın mutlak surette fail olması olarak açıklar. Yine O, Hz. İsa (a.s.)'ın nüzûlünün gerçekteşikten sonra, ruhunun kabzedileceğini söyler ve bugün elimizde bulunan

İncillerin asıl olmadıklarını, mevcut İncillerin sonradan oluşturulup İncil ismi verildiğini, Hz. İsa'dan sonra Havarilerin arasında ihtilaflar olmasından ötürü Hz. İsa'nın şeriatının güzelce zaptedilmediği için İncil namıyla sonradan birçok kitap türediğini, bu kitaplarda bile Peygamberimiz (s.a.v.)'in evsafının yazılı olduğu halde, Hıristiyanların iman etmedikleri bildirir.

Müfessirimiz, her iki dinin mensuplarının inanç ve pratikte, yani; Allah inancı, Hz. Peygambere karşı tutumları, haram yemeleri, din adamlarının davranışları ve haksız tutumları gibi eleştirilecek yönlerinin bulunduğunu söyler. Ancak Hıristiyanların Hz. İsa (a.s.)'ı Allah'ın oğlu telakki etmelerinden ötürü daha iğreç bir küfre saplandıklarını, Yahudilerin ise Peygamberimiz (s.a.v.)'in peygamberliğini kabul etmediklerinden dolayı inkâra düştüklerini anlatır.

Bilmen, evvelki kitaplardaki hükümlerin neshinin yiyecek, içecek ve bazı muamelata yönelik olduğunu; itikada yönelik olmadığını belirtir.

Müfessirimiz, Ehl-i Kitap ile Müslümanlar bir arada yaşarken, yönetim Müslümanlara ait olursa; hem Müslümanlar hem de Ehl-i Kitabın huzur içinde ve rahat yaşayabileceklerini beyan eder. Onların kestikleri hayvanların yenilebileceğini, kadınlarıyla da evlenilebileceğini söyler.

Netice itibariyle Yüce Kur'an bize ders vermek amacıyla geçmiş milletlerle ilgili kıssalara çokça yer verir. Kur'an'ın anlattığı kıssalar içerisinde özellikle İsrailoğullarıyla ilgili olanlar önemli bir yer işgal etmektedir. Biz de Kur'an'da anlatılan Ehl-i Kitapla ilgili âyetleri Ömer Nasuhi Bilmen'in yapmış olduğu izahlar yardımıyla anlamaya çalıştık. Tevfik ancak Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, D.İ.B Yay, Ayyıldız Matb, Ankara, 1979.
- Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Selçuk Üniversitesi Yay, Konya,1989.
- Belâzûrî, *Fütûhu'l Büldan*, (çev: Mustafa Fayda), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.2002.
- Bucaille, Maurice; *Kitab-ı Mukaddes, Kur'an Ve Bilim*, (çev: Suat Yıldırım), T.Ö.V. Yay, İzmir.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'anı Kerim Türkçe Meâli*, Sentez Yay, İstanbul.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, sad. Yavuz, Ali Fikri, İstanbul,1990
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.902. Hukuk Fakültesi, No.90, Nazir Akbasan, Matbaası, İstanbul, 1950
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, Ergin Kitapevi Yayınları, İstanbul,1959.
- Cilacı, Osman; *Dinler ve İnsanlar*, Damla matb, Konya, 1990.
- Çaviş, Abdülaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap* (çev: Mehmet Akif, Sad: Süleyman Ateş), D.İ.B Yay, Ankara, 1975.
- Demirci, Kürşat, "*Hıristiyanlık*" md, D.İ.A, T.D.V Yay, İstanbul, 1998.
- Draz, Muhammed A, *En Mühim Mesaj Kur'an*, (çev: Suat Yıldırım), İzmir, 1994.
- Isfehâni, er-Rağıb, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Kahraman Yay, İstanbul, 1986.

- Kesler, M. Fatih, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, (Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitab)*, T.D.V Yay, Ankara, 1995.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yay, Ankara, 2003.
- *Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matb, Ankara, 1996.
- M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (çev: M. Said Mutlu), İrfan yayınevi, İstanbul, 1972.
- *el-Müncid, Fî Lûgati'l Arabîyi'l Muâsire*, et-Tab'âtü's-Sani, Beyrut.2001
- M. Hamidullah, *İslam Tarihine Giriş*, (çev: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yazgan), Beyan yay, İstanbul, 2004.
- Kara, Necati, *Kur'an'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler*, Seha Neşriyat, İstanbul,1989.
- Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.
- Sayı, Ali, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, İz yay, İstanbul, 1992.
- Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yay.8.Bas.2004.
- Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993.
- *T.D.V Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Komisyon*, Ankara, 1997.
- Tümer, Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, T.D.V Yay, Ankara, 1997.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yay, İstanbul.
- Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, D.İ.B Yay, Ankara, 1988.
- *Yeni Ümit Dergisi*, 2000, sayı 50, //www.yeniumit.com.tr.

ÖZET

Çağdaş meâlcilerimizden ve Kur'an müfessirlerimizden biri olan Ömer Nasuhi Bilmen, "Kur'an-ı Kerim'in Meâl-i Âlisi ve Tefsiri" adındaki çalışmasında Yahudi ve Hıristiyanların tarihi hakkında bilgi verir. O, Hz. İbrahim'in hem Yahudi ve Hıristiyanların hem de islâmdan önceki politeist Arapların babasıdır.

O, Yüce Allah'ın ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlara peygamberlik, hükümdarlık, kutsal kitap ve hikmet gibi üstünlükler verdiğini fakat onların sözlerinde durmadığını belirtir.

Bilmen'in tefsirinde Ehl-i Kitap hakkında en çok dikkat çektiği konu, kitaplarında Peygamberimizin betimlemeleri ve ismi yazılı olmasına rağmen onların bunu bozdukları, yeniden yazdıkları ve değiştirdikleridir.

O, Ehl-i Kitap olan Yahudilerin, Üzeyir (a.s.)'ı Allah'ın oğlu olarak telakki ettiklerini, Hıristiyanların da Hz. İsa (a.s.)'ı Allah'ın oğlu veya Allah olarak gördüklerini belirtir. Bununla birlikte, bugün sahip olduğumuz İncillerin orijinal olmadığını sonradan şekillendiğini, İncil adının verildiğini ileri sürer.

Müfessirimiz, idare Müslümanların elinde olursa hem ehl-i kitapın hem de Müslümanların barış içersinde birlikte yaşayacağını iddia eder.

Kur'an- Kerim bize ders vermek amacıyla önceki milletlerle ilgili kıssalara sıklıkla yer verir. Kur'an'ın anlattığı kıssalar içerisinde özellikle İsrailoğullarıyla ilgili olanlar önemli bir yer tutmaktadır. Biz de Kur'an'da anlatılan Ehl-i Kitapla ilgili âyetleri Ömer Nasuhi Bilmen'in yapmış olduğu izahlar yardımıyla anlamaya çalıştık. Tevfik ancak Allahtandır.

SUMMARY

Omar Nasuhi Bilmen, one of our contemporary interpreters and commentators on the Qur'an, gives knowledge about the history of Jews and Christians in his work called "*Kur'an-ı Kerim'in Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*". He states that Hz. İbrahim (Abraham) is the father of both Jews and Christians and also the father of polythist Arabics in Mekke previous to İslâm.

He states that the almighty God superioties like prophethood, sovereignty, holy book and wisdom to Jews and Christians who are "Ehl-i Kitap" but they did not keep their promises.

In Bilmen's "tafsir", the matter which he mostly points out about "Ehl-i kitap" is that although descriptives and name of our prophet are written their books, they corrupt, rewrite and change this.

He states that the Jews who are "Ehl-i kitap" consider Uzeyyir (a.s.) as the son of the God and the christians consider Jesus Christ as the son of God or the God himself. Moreover, he claims that the Bibles we have today are not the original and are formed later, but called "Bible".

Our interpreter claims that if the administration is in the hands of Muslims both "Ehl-i Kitap" and Muslims will live in peace together.

The Holy Qur'an often gives place to tales about previous nations to give us a lesson. Among the tales about the Qur'an tells, especially the ones that are about "İsrailoğulları" play an important role. We have tried to understand the verses about "Ehl-i Kitap" that are told in Qur'an with the help of the explanations of Omar Nasuhi Bilmen. Divine Guidance is from God.